

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

**Československo-angolská hospodářská a politická
spolupráce v letech 1960-1989**

Bc. et Bc. Jakub Kovařík

Diplomová práce

2012

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila a to podle okolností a do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích 28. června 2012

Jakub Kovařík.....

Poděkování

Za odborné vedení této práce a cenné metodologické rady při jejím psaní bych rád poděkoval Mgr. Zbyňkovi Vydrovi, Ph.D., jež se mnou vždy ochotně konzultoval každý problém, který se během tohoto výzkumu objevil.

Dále bych rád poděkoval za cenné rady Mgr. et Bc. Lucii Skoumalové, která mi byla velkou oporou při psaní této práce.

V neposlední řadě chci touto formou poděkovat všem svým blízkým za projevenou podporu a trpělivost, kterou mi poskytovali po celou dobu mého studia i při psaní tohoto projektu.

Anotace

Diplomová práce pomocí analýzy dostupných pramenů popisuje politické a hospodářské vztahy ČSSR a Angoly v období let 1960 až 1989, smírným přesahem do 90. let 20. století. Dále charakterizuje formování čs. – angolských zahraničních vztahů, zaměřuje se na smluvní základnu, která tuto spolupráci oficiálně podchycovala a uvádí důvody, které vedly k postupnému omezení vzájemné spolupráce těchto dvou zemí.

Autor dále přibližuje angolské národněosvobozenecké hnutí a jeho cestu za získáním nezávislosti této země, charakterizuje vztahy nově vzniklé nezávislé ALR se členskými státy RVHP a uvádí vývoj jejich vzájemného zahraničního obchodu. Popisuje také zahraniční politiku Angoly a to se zaměřením na budování vztahů se zeměmi východního bloku, ale také se státy západní Evropy a USA. Práce dále mapuje vztahy Československa s rozvojovými státy i s africkými socialistickými zeměmi.

Klíčová slova: Československo – angolské vztahy, 1960 – 1989, Angola, Subsaharská Afrika

Annotation

Thesis by analyzing the available sources describing the political and economic relations of Czechoslovakia and Angola in the period 1960 to 1989, overlap with the 90th the 20th century. Also characterized by the formation of Czechoslovakia - Angolan foreign relations, focusing on the contractual basis of the two countries and stated the reasons which led to a progressive reduction in the mutual cooperation of the two countries.

The author also brings the Angolan National Movement, and its journey to independence of the country, characterized by the newly established independent relationships with ALR and RVHP, and shows the evolution of their mutual foreign trade. It also describes the foreign policy of Angola with a focus on building relationships with Eastern Bloc countries, but also the states of Western Europe and USA. The work also maps the relations between Czechoslovakia and developing countries is the African socialist countries.

Keywords: Czechoslovakia - Angola Relations, 1960 - 1989, Angola, Sub-Saharan Africa

Obsah

Úvod	7
1. Cesta Angoly k nezávislosti.....	12
1.1 Národněosvobozené hnutí na přelomu 50. a 60. let.....	12
1.2 Vyhlášení nezávislosti	26
1.3 Vliv Kuby na Angolu	27
1.4 Vliv angolského národněosvobozené boje na portugalskou ekonomiku.....	32
1.5 Zpráva MV ČSSR o činnosti MPLA	34
1.5.1 Změna vztahu ČSSR a Angoly od roku 1964.....	35
1.6 Navázání vztahů KSČ s angolským národněosvobozeným hnutím	36
1.7 Vztahy mezi angolskými politickými hnutími MPLA a UPA.....	39
2. Zahraniční politika Angoly.....	46
2.1 Vztahy ALR s vyspělými kapitalistickými zeměmi	49
2.2 Vztahy ALR se státy východního bloku	50
2.2.1 Spolupráce ALR se státy RVHP v 2. pol. 70. let	51
2.2.2 Pomoc ALR v oblasti ozdravení hospodářských zvířat.....	56
2.2.3 Ekonomická spolupráce ALR na počátku 80. let 20. století	57
3. Zahraniční politika ČSSR v 70. letech	59
3.1 Vztahy ČSSR s rozvojovými zeměmi v 70. letech.....	59
3.2 Vztahy ČSSR s africkými socialistickými zeměmi	62
3.3 Formování zahraničních vztahů ALR a ČSSR v 70. letech	64
3.3.1 Dlouhodobá koncepce čs. komplexní pomoci a spolupráce s ALR.....	73
4. Rozvoj spolupráce ČSSR a ALR v 80. letech.....	84
4.1 II. zasedání čs. – angolské smíšené komise	84
5. Úpadek čs. – angolských vztahů	90
5.1 Únos čs. expertů.....	90
5.2 Vývoj čs. – angolských vztahů od 2. pol. 80. let.....	91
6. Nástin česko- angolské spolupráce po roce 1989.....	96
Závěr	101

Seznam použitých zkratek.....	109
Seznam použitých pramenů a literatury	111
Prameny	111
Literatura	113
Internetové zdroje	114

Úvod

Dnešní politická mapa světa získala současnou podobu ve druhé polovině dvacátého století, kdy byl svou závěrečnou vlnou završen takřka dvě století trvající proces dekolonizace. Poválečná dekolonizační vlna, jež se týkala především Asie a hlavně Afriky, vyústila ve výrazný nárůst počtu nových států, který s sebou na jedné straně přines obohacení multikulturality mezinárodního společenství o množství geografických, etnografických a dalších aspektů, na straně druhé však znamenal také mnoho třecích ploch, specifických problémů a nových konfliktů.

Po druhé světové válce byla zpustošená Evropa finančně vyčerpána, kolonie však neustále vyžadovaly investice a staly se tak pro své metropole finanční zátěží. V popisované době také sílil tlak světových velmocí na vyvázání teritorií z evropského vlivu, jelikož v nově vzniklých nezávislých státech viděly příležitost uplatnění svého ať už politického, hospodářského či ideologického vlivu. V neposlední řadě začal v kolonizovaných zemích sílit nacionalismus a národněosvobozenecká hnutí.

Dekolonizační vlna započala na africkém kontinentu v jeho severním cípu a svého vrcholu dosáhla v roce 1960, kdy vzniklo 17 nezávislých států, které ostatní africké země v dalších letech následovaly. Průběh dekolonizačního procesu se však lišil jak region od regionu, tak i stát o státu.¹

Portugalsko si koloniální impérium začalo budovat jako první evropský stát a jako poslední také své državy opustilo. Po ztrátě Brazílie, která vyhlásila nezávislost již v roce 1822, a po vytačení Portugalců z Asie jinými evropskými státy, se vláda v Lisabonu snažila udržet své africké kolonie téměř za každou cenu. Koloniální období ukončil v roce 1974 až portugalský státní převrat,² který otevřel jednotlivým portugalským koloniím cestu k získání toužené nezávislosti.

Jeden z nejtragičtějších dekolonizačních procesů v rámci portugalského impéria v Africe proběhl zřejmě v Angole. Už od 50. let 20. století byl organizován odpor proti portugalské nadvládě, vznikaly první ilegální strany, které v roce 1961 zahájily národněosvobozeneckou válku. Z těchto bojů vzešla 11. listopadu 1975 nezávislá Angola, ve které se však velmi záhy rozpoutala občanská válka, která s krátkými přestávkami trvala až do roku 2002.³

¹ LACINA, Karel a kol. *Nejnovější dějiny Afriky*. Praha: Svoboda, 1987, s. 316.

² Jednalo se o tzv. karafiátovou revoluci.

³ Blíže např. KLÍMA, Jan a SIEBER, Karel. *Dějiny Angoly*. Praha: NLN, 2008. ISBN 978-80-7106-950-8,

Jelikož byla Angola v rámci mezinárodního hlediska vnímána jako stát patřící mezi nejbohatší africké státy s dostatečnými a vhodnými vývozními fondy zemědělských i materiálních produktů, bylo snahou východního bloku, aby se tato země stala jeho politickým i hospodářským strategickým partnerem.

Jedním ze základních faktorů, který přitáhl pozornost komunistického bloku k této zemi, byl fakt, že Angola měla obrovské zásoby nerostných surovin, disponovala dostatkem půdy dobré bonity, dostatkem elektrické energie a v rámci Afriky měla poměrně rozvinutý zpracovatelský průmysl, včetně základů strojírenského průmyslu.

Na druhou stranu je také důležité podotknout, že i nově vzniklá samostatná Angolská lidová republika projevovala o rozvoj spolupráce se zeměmi socialistického společenství, tedy i s ČSSR, všestranný zájem.⁴

Cílem této práce je tedy analýza politických a hospodářských vztahů ČSSR a Angoly v období let 1960 – 1989, s mírným přesahem do 90. let 20. století. Autor si zvolil zkoumané období zejména proto, že rok 1960 byl pro rozvoj angolského národněosvobozeneckého hnutí impulsem pro intenzivnější boj za nezávislost na Portugalsku a také proto, že můžeme od tohoto roku pozorovat navázání vztahů angolského národněosvobozeneckého hnutí MPLA s Československou vládou. Rok 1989 autor zvolil zejména kvůli počátku rozpadu Sovětského bloku a jeho důsledkům jak pro evropské, tak i pro světové dějiny. Rozpad Sovětského bloku ovlivnil politickou situaci jak v Československu, tak i v Angole, která rázem přišla o svého vlivného spojence.

Tento projekt se dále pokusí charakterizovat vztahy nově vzniklé nezávislé ALR se členskými státy Rady vzájemné hospodářské pomoci a uvede vývoj jejich vzájemného zahraničního obchodu. Vzhledem k vývoji názorů o poskytování pomoci ALR vysíláním odborníků RVHP, se práce pokusí charakterizovat rozsah poskytované technické pomoci ze strany jednotlivých členských států Rady vzájemné hospodářské pomoci například na základě počtu osob pracujících v Angole jak ve vysoce kvalifikovaných funkcích, tak jako dělníci.

Dalším snahou tohoto výzkumu bude zmapovat zahraniční politiku ČSSR v rámci výše uvedeného období, a to se zaměřením na vztahy Československa s rozvojovými zeměmi, s africkými socialistickými zeměmi, ale i se státy, které se vydaly cestou kapitalismu. Na druhou stranu se však autor bude snažit popsat zahraniční politiku Angoly se zaměřením na

KLÍMA, Jan. *Poslední koloniální válka*. Praha: Libri, 2001. ISBN 80-7277-033-0 nebo PÁTEK, Jaroslav. K dekolonizaci portugalských držav v Africe. *Mezinárodní vztahy*. 1975, roč. 10, 4. 1, s. 62-73. ISSN 0323-1844.

⁴ Více např. AMZV, materiály do vlády, karton č. 106, PL: 8. 11. 1979, Návrh dlouhodobé koncepce československé komplexní pomoci a spolupráce s Angolskou lidovou republikou se zvláštním zřetelem na oblast zemědělství, potravinářského průmyslu, a lesního hospodářství, čj.: 016.518/79-10.

budování angolských vztahů se zeměmi východního bloku, i přímo s ČSSR, ale také se státy západní Evropy a USA. Pro vyjasnění a lepší pochopení zahraniční politiky Angoly v čele s MPLA se práce pokusí zmínit stanoviska ALR k hlavním mezinárodním problémům, jako byla např. problematika odzbrojení, dekolonizace, politika deténde, vztahy Angoly s OSN, postavení Angoly v Hnutí nezúčastněných, apod.

Jak už bylo uvedeno výše, hlavním cílem této práce je analýza politických a hospodářských vztahů ČSSR a Angoly v rozmezí let 1960 – 1989. Ve vztazích s černým kontinentem se Československo snažilo aktivně podporovat dekolonizační procesy se zvláštním důrazem na likvidaci zbytků kolonialismu ve vybraných afrických zemích. Čs. zahraniční politika také plánovala v tropické Africe aktivovat vztahy především se zeměmi, které se rozhodly pro cestu socialistické orientace. S těmito zeměmi se pak ČSSR snažila navázat a prohlubovat všestrannou politickou, hospodářskou i sociální spolupráci. Tento výzkum se tedy pokusí charakterizovat a popsat formování čs. – angolských zahraničních vztahů, rozvoj jejich vzájemné hospodářské, politické a obchodní spolupráce a zaměří se také na smluvní základnu, která tuto spolupráci oficiálně potvrzovala.

Pro zmapování čs. – angolských hospodářských a politických vztahů budou využity především dobové materiály do vlády, které jsou uloženy v Archivu ministerstva zahraničních věcí. Informace týkající se postupného útlumu spolupráce mezi dvěma výše zmíněnými zeměmi budou použity především z knihy Karla Siebera a Petra Zídka *Československo a subsaharská a Afrika v letech 1948- 1989*⁵ a z knihy Jana Klímy a Karla Siebera *Dějiny Angoly*.⁶ Nástin česko-angolské spolupráce po roce 1989 přiblíží především články Petra Jelínka *Rozvojová spolupráce mezi Českou republikou a zeměmi subsaharské Afriky*,⁷ článek Roberta Kopeckého *Současná Angola: od marxistického satelitu k perspektivní regionální velmoci*⁸ a také například článek Martina Tlapy *Hospodářské a obchodní vztahy České republiky se zeměmi subsaharské Afriky*.⁹

Autor se dále pokusí zmapovat situaci v angolském národněosvobozeneckém hnutí, které postupně vznikalo v polovině 50. let 20. století. Jeho roztříštěnost a nevraživost jednotlivých skupin v rámci tohoto uskupení měla za důsledek neschopnost

⁵ SIEBER, Karel a ZÍDEK, Petr. *Československo a subsaharská a Afrika v letech 1948- 1989*. Ústav mezinárodních vztahů: Praha, 2007. ISBN 978-80-86506-58-6.

⁶ KLÍMA, Jan a SIEBER, Karel. *Dějiny Angoly*. Praha: NLN, 2008. ISBN 978-80-7106-950-8.

⁷ JELÍNEK, Petr. *Rozvojová spolupráce mezi Českou republikou a zeměmi subsaharské Afriky*. *Mezinárodní politika*. 2007, roč. 31, č. 5, s. 12-13. ISSN 0543-7962.

⁸ KOPECKÝ, Robert. *Současná Angola: od marxistického satelitu k perspektivní regionální velmoci*. *Mezinárodní politika*. 2007, roč. 31, č. 5, s. 37-39. ISSN 0543-7962.

⁹ TLAPA, Martin. *Hospodářské a obchodní vztahy České republiky se zeměmi subsaharské Afriky*. *Mezinárodní politika*. 2007, roč. 31, č. 5, s. 24-27. ISSN 0543-7962.

národněosvobozenického hnutí činit jakýkoli koordinovaný tlak na portugalskou vládu, který by vyústil v angolskou nezávislost. Pro charakteristiku situace v angolském národněosvobozenickém hnutí v 50. a 60. letech 20. století autor využije publikaci již výše zmíněných předních odborníků na angolské dějiny Jana Klímy a Karla Siebera - *Dějiny Angoly*, která podává podrobný přehled o historii Angoly už od 12. století až do 21. století. Tato kapitola bude doplněna i o poznatky Miloše Motošky, autora obchodně ekonomického sborníku s názvem *Angola*,¹⁰ který se zaměřoval především na čs. – angolské obchodní styky.

Práce se bude snažit také charakterizovat vliv kubánských vojenských jednotek na průběh angolského boje za nezávislost, jakým způsobem se tyto jednotky podílely na podpoře hnutí MPLA a zdali byla jejich vojenská pomoc přínosem. Autor se zaměří i na vzájemné vztahy mezi kubánskou vládou a Sovětským svazem a také na to, zdali Kubánci koordinovali své vojenské akce společně se Sovětským svazem nebo vedli své vojenské operace individuálně. Pro tuto část práce autor využije především článek Piera Gleijese *Havana's Policy in Africa, 1959-76: New Evidence from Cuban Archives*,¹¹ který podává podrobný přehled o zapojení kubánských vojsk na africkém území, a který čerpá ze zveřejněných tajných dokumentů CIA.

Tento projekt se také zaměří na vliv angolského boje za nezávislost v samotném Portugalsku, zejména s ohledem na ekonomické důsledky, které tato válka pro Portugalsko přinášela. Portugalsko se navzdory slabé ekonomice snažilo o udržení svého koloniálního panství za každou cenu, což mělo za následek ekonomickou krizi, která vedla k obrovským problémům v celé zemi. Pro tuto část práce autor využije publikaci Jaroslava Pátka: *K dekolonizaci portugalských držav v Africe*,¹² zaměřenou na vnitřní situaci v Portugalsku v 60. a 70. letech 20. století.

Situace v Angole v 60. letech se stala díky svému rozsahu a počtu obětí zaslouženým centrem pozornosti světových médií. Důležitost Angoly na mezinárodní scéně zvyšoval fakt obrovského surovinového bohatství, o které byl sváděn nepřímý boj obou supervelmocí prostřednictvím podpory spřátelených národněosvobozenických hnutí. I díky této skutečnosti si čs. vláda vypracovat od ministerstva vnitra zprávu o činnosti hnutí MPLA, která měla za cíl zmapovat situaci v angolském národněosvobozenickém hnutí a navrhnout možnosti případné

¹⁰ MOTOŠKA, Miloš. *Angola*. Praha: Pressfoto, 1982. Obchodně ekonomické sborníky Institutu zahraničního obchodu. Afrika, sv. 72.

¹¹ GLEIJESÉS, Piero. *Havana's Policy in Africa, 1959-76: New Evidence from Cuban Archives*. Cold War International History Project Bulletin. Dostupné na WWW: <http://wilsoncenter.org/sites/default/files/CWIHPBulletin8-9_p1.pdf> [cit. 18. 5. 2012].

¹² PÁTEK, Jaroslav. *K dekolonizaci portugalských držav v Africe*. Mezinárodní vztahy. 1975, roč. 10, 4. 1, s. 62-73. ISSN 0323-1844.

spolupráce. K tomuto tématu autor využije především Zprávu MV o činnosti MPLA uloženou ve fondu Antonína Novotného v Národním archivu ČR. Tato část práce se bude věnovat historickému navázání kontaktů ČSSR s angolským národněosvobozeneckým hnutím, dále také vztahům uvnitř národněosvobozeneckého hnutí, zejména mezi hlavními politickými organizacemi UPA, FNLA a MPLA. Pozornost bude věnována i pohledu ostatních afrických států na situaci v Angole.

Tato práce bude vycházet z archivních pramenů, literatury, článků i z elektronických zdrojů. V rámci archivních pramenů byly nejvíce využity materiály do vlády v rozmezí let 1976-1984, které jsou uloženy v Archivu ministerstva zahraničních věcí a také Zpráva ministerstva vnitra o činnosti MPLA uložená ve fondu Antonína Novotného v Národním archivu ČR.

V rámci použité literatury je nutné zmínit, že se autor této práce nesešel s žádnou knihou, která by se zabývala pouze tématem čs. - angolských politických a hospodářských vztahů. Existuje řada knih, které podávají ucelený přehled o dějinách Angoly, ale problematika vztahů této země s Československem je v nich uvedena pouze okrajově, nebo vůbec. Jednou z knih, které se alespoň částečně zabývají čs. - angolskými vztahy je publikace Jana Klímy a Karla Siebera *Dějiny Angoly*, která mapuje vzájemnou spolupráci těchto dvou zemí do roku 2007. V rámci této práce byly využity také knihy Tonyho Hodgese *Angola: The Anatomy of an Oil State*,¹³ Miloše Motošky *Angola* či Jana Klímy *Poslední koloniální válka*,¹⁴ apod.

Ani články v periodikách se hospodářskými a politickými vztahy mezi Československem a Angolskou lidovou republikou příliš nezajímají. Pokud narazíme na článek, který se tímto tématem zabývá, popisuje spíše spolupráci výše zmíněných zemí po roce 1989 nebo cestu národněosvobozeneckého hnutí k angolské nezávislosti. Kromě výše uvedených článků tato práce čerpala také z článků Vladimíra Píši *Hospodářská a vědeckotechnická spolupráce ČSSR a ALR*,¹⁵ či z internetového článku Petera Vannemana *Soviet Strategy in Southern Africa: Gorbachev's Pragmatic Approach*.¹⁶

¹³ HODGES, Tony. *Angola: The Anatomy of an Oil State*. Indiana: Indiana University Press 2003. ISBN 0-85255-874-0.

¹⁴ KLÍMA, Jan. *Poslední koloniální válka*. Praha: Libri, 2001. ISBN 80-7277-033-0.

¹⁵ PÍŠA, Vladimír. *Hospodářská a vědeckotechnická spolupráce ČSSR a ALR*. *Zahraniční obchod*. 1978, roč. 31, č. 7, s. 4-5.

¹⁶ VANNEMAN, Peter. *Soviet Strategy in Southern Africa: Gorbachev's Pragmatic Approach*. Hoover Press. S. 49. ISBN 0-8179-8901-3. Dostupné na WWW: <<http://books.google.cz/books?id=pRLHFCcfdEkC&printsec=frontcover&hl=cs#v=onepage&q&f=false>> [cit. 19. 5. 2012].

1. Cesta Angoly k nezávislosti

Základy portugalské koloniální říše v Africe byly vybudovány již v 16. století. Ještě po druhé světové válce Lisabon však stále ovládal Angolu, Mosambik, Kapverdské ostrovy a Guineu-Bissau. Salazarův autoritativní režim odmítal jakékoli narušení stávajících koloniálních vazeb a své državy v roce 1951 prohlásil za nedílnou součást portugalského státu. Tzv. „zámořské provincie“ získaly zastoupení v metropolitním parlamentu, avšak pouze necelé jedno procento Afričanů obdrželo občanská práva.

1.1 Národněosvobozenecké hnutí na přelomu 50. a 60. let

V Angole se první známky organizovaného emancipačního hnutí projeví v polovině 50. let 20. století. V ilegalitě působil Svaz národů Angoly (UPA) v čele s Holdenem Robertem a v roce 1956 vzniklo Lidové hnutí za osvobození Angoly (MPLA).¹⁷

Na konci 50. let 20. století bylo angolské národněosvobozenecké hnutí značně roztržité a slabé na to, aby mohlo výrazným způsobem ohrozit portugalskou suverenitu. „*Tribalismus, regionalismus a partikularismus angolských nacionalistů jako by kontrastoval sjednocovacím dědictvím celé koloniální historie.*“¹⁸ První ilegální politická hnutí a organizace se v Angole ustavily v letech 1954 – 1958. Většina z nich byla založena na kmenovém základě a pouze dvě z nich – UPA (Svaz národů Angoly) a MPLA (Lidové hnutí za osvobození Angoly) získaly větší vliv. Obě strany měly ve svém programu úplné odstranění kolonialismu a získání nezávislosti.¹⁹

V roce 1958 vznikla v Angole další z řady regionálních organizací Osvobozenecké hnutí enklávy Cabinda (MLEC). Založil je s pomocí emigrantů žijících v Brazzavillu Luis Ranque Franque. Francouzský název demonstroval „neportugalskost“ a také „neangolskost“ cabindských národností hovořících nejčastěji jazykem fiote. Jazyková stránka byla v tu chvíli vedlejší, poněvadž šlo hlavně o budoucí přerozdělování výnosů z těžby vzácného dřeva rostoucího v cabindských pralesích a o přesun dolarů z těžby ropy v cabindském šelfu do kapes lokálních držitelů moci.

¹⁷ NÁLEVKKA, Vladimír. *Čas soumraku: Rozpad koloniálních impérií po druhé světové válce*. Praha: Triton, 2004. S. 158. ISBN 80-7254-495-0.

¹⁸ KLÍMA, Jan a SIEBER, Karel. *Dějiny Angoly*. Praha: NLN 2008. S. 176. ISBN 978-80-7106-950-8.

¹⁹ MOTOŠKA, Miloš. *Angola*. Praha: Pressfoto, 1982. Obchodně ekonomické sborníky Institutu zahraničního obchodu. Afrika, sv. 72. S. 12.

Na rychle postupující africkou dekolonizaci museli reagovat angolští nacionalisté. Vzhledem k roztržičnosti nacionalistů v Angole bylo hlavním úkolem Roberta Holdena tyto skupiny sjednotit, k čemuž ho nabádali i alžírští poradci. Vůdce kmene Bakongů se tedy sešel s některými vůdci odbojových skupin, kteří 31. ledna 1960 vydali kompromisní prohlášení nově utvořené Africké revoluční fronty za národní nezávislost (FRAIN). Amílcal Cabral z guinejské PAIGC se tu podepsal jako Abel Djassi, sám Roberto Holden jako José Gilmore, skutečná jména uvedli zástupci MPLA Hugo Meneses, Lúcio Lara a Viriato da Cruz.

Deklarace vydaná malou skupinkou různě orientovaných osobností se obecnými formulacemi snažila přesvědčit světovou veřejnost o tom, že odboj v Angole a všech portugalských území Afriky, bude koordinovaně spolupracovat k dosažení těchto cílů:

„a) Naše organizace se rozhodly pro společné akce v boji proti portugalskému kolonialismu. Domníváme se, že toto rozhodnutí musí být realizováno jako vlastenecká povinnost.

b) Jedinečnost, ideologie a nezávislost každé z našich organizací může být i za společné akce zachována.

c) Musí být co nejrychleji stanoven konkrétní program akcí pro rok 1960, který by dovedl náš lid k nezávislosti v co možná nejkratší době.“²⁰

Vzhledem k neorganizovanosti nově vzniklých odbojových hnutí bylo zapotřebí vybudovat jejich vlastní strukturu. Na počátku roku 1960 založila MPLA své odbory- Národní svaz angolských pracujících (UNTA), v únoru přijala program a stanovy. Zde kromě nezávislosti byl dále deklarován republikanismus, afrikanizace kádrů, industrializace a odstranění monokulturního zemědělství. Program žádal státní kontrolu zahraničního obchodu, pozemkovou reformu ve prospěch drobných rolníků, osmihodinovou pracovní dobu, stejnou odměnu za práci, likvidaci negramotnosti a rozvoj národní kultury.

Z ekonomického pohledu nepřekračovaly deklarované požadavky MPLA praxi koloniální administrativy a v politické oblasti vyznívaly spíše jako maximalistické fráze, které nebylo toto hnutí schopné uvést v realitu. K tomu navíc tyto požadavky neodrážely fakt, že se Angola přeci jen lišila od mnoha afrických zemí a oblastí. Portugalský jazyk v zemi zcela zdomácněl a stal se výrazem zemského vlastenectví i nositelem národní literatury. Oproti třikrát lidnatějšímu Belgickému Kongu se v Angole nacházelo několikanásobně více vysokoškolsky vzdělaných obyvatel z některé portugalské univerzity. Se zpožděním do Angoly dorazily technické inovace, podnikatelé a velký kapitál. Životní styl zde určovalo

²⁰ KLÍMA, Jan a SIEBER, Karel. *Dějiny Angoly*. Praha: NLN 2008. S. 176. ISBN 978-80-7106-950-8.

křesťanství, daleko intenzivněji než kdekoli jinde na kontinentě: roku 1960 bylo z celkového počtu 4 830 449 obyvatel 59 procent katolíků a 17 procent protestantů, jen 32 procent Angolanů se nehlásilo k některému křesťanskému vyznání.

V souvislosti s „rokem Afriky“ byl program angolského odbojového hnutí v centru pozornosti světových médií a právě idealistickým vyzněním vyvolal zájem světových mocností. Přední politikové světových mocností mohli na základě takového dokumentu zdůvodnit velmocenský tlak na urychlení rozchodu země s jejím dosavadním koloniálním patronem. Program MPLA vylučoval budoucí konstruktivní dialog s Portugalci. Bylo nutné očekávat, že Salazarův autoritativní režim, který nepřipouští ani postupnou autonomii země,²¹ odpoví na radikální politické požadavky nesmiřitelně, a tím se nadále v očích světové veřejnosti zdiskredituje.

Do vývoje v Angole se pokusili zasáhnout ředitelé Amerického výboru pro Afriku (ACOA) Frank C. Montero a William X. Scheinman, kteří přijeli do Luandy na pětidenní návštěvu. Kancléř luandské arcidiecéze Joaquim Pinto de Andrade jim zpřístupnil některé skrývané materiály vlády. V březnu pak vyšly v novinách *Christian Science Monitor* a *New York Times* články, které měly ovlivnit politiku USA vůči Portugalsku v následujících letech. Oba ředitelé ACOA Montero a Scheinman shodně doporučili podpořit nacionalistické skupiny a k tomu ještě podali zprávu o nepokojích jak na jihu Angoly, tak i o připravovaných akcích odbojářů na severu. Portugalci všechny údaje a poznatky pozorovatelů dementovali a ony utajované vládní materiály prohlásili za fikci. Spolupráce s misí ASOA byla Portugalci brána jako trestná, a proto bylo několik misionářů vyhoštěno a otec Joaquim Pinto de Andrade, bratr ideologa MPLA Mária de Andrade, to odnesl vězením v lisabonské věznici Aljube.²²

Na realitu, která panovala napříč Afrikou, kdy v podstatě docházelo k odchodu všech do té doby koloniálních velmocí, jako byla Francie, Velká Británie a také Belgie, nemohlo Portugalsko nereagovat. K tomu se přidávalo vzrůstající napětí v Angole při procesu s obviněnými 119 Afričany z „útoku proti bezpečnosti státu a jednotě národa“, který začal v Luandě 7. března 1960.²³ Vedoucí garnitura MPLA poslala během soudního procesu protestní telegram generálnímu tajemníkovi OSN se žádostí o zákrok. MPLA v květnu vyzvalo všechny odbojové skupiny v zemi ke sjednocení postupu proti kolonialismu. V této

²¹ V roce 1951 zrušila Salazarova vláda formálně koloniální statut Angoly a prohlásila ji, podobně jako své další kolonie, za „zámořskou provincii a neoddělitelnou součást Portugalska“.

²² KLÍMA, Jan a SIEBER, Karel. *Dějiny Angoly*. Praha: NLN 2008. S. 176. ISBN 978-80-7106-950-8.

²³ KLÍMA, Jan a SIEBER, Karel. *Dějiny Angoly*. Praha: NLN 2008. S. 176-177. ISBN 978-80-7106-950-8.

době pokračovalo zatýkání nejen v Luandě, ale rozšířilo se i do dalších měst (Lobito, Malanje a Ndatalatando). 8. června došlo k očekávanému zatčení čestného předsedy Agostinha Neta, který byl deportován na Kapverdské ostrovy a následně byl převezen do lisabonské věznice Aljube. Agostinho Neto byl poté vyhlášen organizací Amnesty International za „politického vězně roku“. Uvěznění A. Neta vyvolala vlnu solidarity a donutila portugalské úřady, aby angolského vůdce propustily z vězení. Avšak A. Neto musel zůstat v Portugalsku na místě přikázaného pobytu pod policejním dozorem.

Předáci MPLA vyhlásili 13. června memorandum, ve kterém portugalské vládě dali ultimátum, aby uznala právo Angolanů na sebeurčení, vyhlásila amnestii politickým vězňům, stáhla svá vojska z angolského území a zrušila vojenské základny v Africe. Toto ultimátum nebrali portugalské politici zcela vážně až do doby, kdy Belgické Kongo vyhlásilo dne 30. června nezávislost. Dala se tedy očekávat mohutná vojenská a politická podpora bakonžských nacionalistů na severu Angoly. MPLA ve spolupráci se sovětskou diplomacií v září 1960 požádala OSN, aby členské státy považovaly portugalské kolonie za „území bez vlastní vlády“ a přinutily tak Portugalsko k uznání nezávislosti zámořským územím.

V čele portugalské koloniální správy stáli v kritických dobách Francisco Avelar Maia de Loureiro (1959-1960) a Álvaro Rodrigues da Silva Tavares (1960-1961) a jejich reakce na aktuální stav byly často nervózní a arogantní. Příkladem takového chování byla reakce na neozbrojenou demonstraci v Catete, žádající propuštění Agostinha Neta, kdy začali 12. října 1960 vojáci střílet samopaly. Úředníci a místní politikové nedokázali rozlícenému lidu vysvětlit, proč došlo k usmrcení 30 lidí, dalších 200 jich bylo zraněno a hodně lidí bylo zavřeno do vězení. Vrcholem chování portugalské koloniální správy byl akt, kdy ve vojenském vězení v Luandě zastřelili vojáci 2. listopadu 1960 osm údajných odbojářů, mezi nimi i čtrnáctiletého chlapce, který se zřejmě do demonstrace ze zvědavosti přimotal.

Reakcí v té době nepočtených a rozdělených angolských organizací byl pokus opět demonstrovat jednotu. V listopadu 1960 vytvořili předáci UPA, MPLA a ALIAZO „Jednotnou frontu“. Ale jen co se Holden Roberto vrátil v prosinci z USA, „Jednotnou frontu“ rozpustil. Konec „Roku Afriky“²⁴ se odehrával ve znamení předhánění se mezi UPA a MPLA v revolučních prohlášeních, které tehdy novináři rádi šířili prostřednictvím médií. Na setkání odbojových organizací z portugalských kolonií konající se v prosinci 1960 v Londýně,

²⁴ Rokem Afriky se označuje rok 1960, kdy 14 států západní a subsaharské Afriky získalo nezávislost na Francii. Jednalo se o státy: Mauretánie, Mali, Senegal, Gabon, Togo, Kongo, Středoafriická republika, Pobřeží slonoviny, Burkina Faso, Benin, Niger, Madagaskar, Čad a Kamerun. V tomto roce také získalo nezávislost na Velké Británii Nigérie, Somálsko a Belgické Kongo se stalo nezávislé na Belgii.

přeháněl mluvčí MPLA, že osvobozené síly v Angole mají už 20 000 ozbrojenců. Tentýž měsíc vybídli vůdce MPLA své spoluobčany k ozbrojenému revolučnímu boji.

Portugalští kolonizátoři se snažili bránit represemi. 5. prosince 1960 zahájil vojenský tribunál v Luandě proces proti dvaceti nacionalistům obviněným z příslušnosti k MPLA a dalším nepovoleným organizacím. Obžalovaní rozzlobili dokonce i své portugalské advokáty, když zpochybnili kompetenci „zahraničního“ tribunálu soudit angolské občany.

Valné shromáždění OSN schválilo 14. prosince 1960 nesmiřitelnou rezoluci č. 1514²⁵ (XV) o „poskytnutí nezávislosti koloniálním zemím a národům“. Sovětská iniciativa se tu úspěšně prosadila a výzvu k soutěži o vliv nad zničeným portugalským panstvím ochotně přijaly USA a Čína. Rozhodujícím bojištěm se musela stát Angola.

V listopadu a prosinci 1960 se objevoval zvýšený neklid v kraji Braixa do Cassanje nedaleko Malanje východně od Luandy. V tomto kraji typický svými rozsáhlými bavlníkovými plantážemi, zuboženými lidmi, kteří vegetovali v chatrčích jako bezcenný zdroj pracovní síly, se objevily první neobvyklé protesty proti hrozným životním podmínkám. Lidé pobíjeli svůj dobytek, utíkali hlouběji do vnitrozemí, odmítali platit daně, atd. To vše bylo předzvěstí mnohem většího a o to více vyhocenějšího konfliktu.

Revoluční výzvy se čím dál více šířili po dalších krajích Angoly a chudí zemědělští, na které byla tato „kampaň“ cílena, neměli v případě účasti co ztratit. I proto vypukla dne 4. ledna 1961 „Mariánská válka“. Lidé ničili jak osev, tak i mosty a katolické misie, obchody i domy bělochů, oslavovali konžského hrdinu Patrice Lumumbu²⁶ a požadovali nezávislost Angoly. „*Velvyslanec USA v Lisabonu Charles Burke Elbrick dostal z Afriky věrohodnou informaci, že skutečnou příčinou nepokojů je nestoudné vykořisťování černochoů Portugalsko-belgickou bavlnářskou společností COTOTANG.*“²⁷

Jednotky portugalské armády se čím dál častěji ocitali ve složitých situacích, kdy se například podle vojenského hlášení Portugalští vojáci ocitli v „obklíčení tisíců povstalců ozbrojených loveckými zbraněmi, kyji a mačetami, a tak se cítili ohroženi masakrem, což řešili střelbou, které si vyvolalo jistý počet mrtvých.“ Nízký počet koloniálních vojáků nedokázal zajistit klid a pořádek, a tak velitelé koloniální armády povolali leteckou podporu.

²⁵ Rezoluce č. 1514 měla nejen velký význam v procesu dekolonizace, kdy se stala jakýmsi nástrojem legitimizujícím vznik nových post-koloniálních států.

²⁶ Patrice Émery Lumumba (*1925 - † 1961) byl konžský politik a představoval vůdčí osobnost v národněosvobozené hnutí v bývalém Belgickém Kongu a později první předseda vlády nově vyhlášené Demokratické republiky Kongo. Stál za odtržením bohatého území jménem Katanga od Belgického Konga a v lednu roku 1961 byl zatčen při pokusu o útěk a poté byl i přes protesty světové veřejnosti zavražděn za účasti belgických důstojníků.

²⁷ KLÍMA, Jan a SIEBER, Karel. *Dějiny Angoly*. Praha NLN 2008. s. 179. ISBN 978-80-7106-950-8.

Výsledkem bylo, že vesnice v Katanžské provincii byly vybombardovány společně s pozemním útokem kulometčků na prosté Afričany. Po tomto zásahu, který si vyžádal na pět tisíc mrtvých obyvatel, bylo zničeno 17 vesnic. Tato událost vyvolala zoufalý odpor domorodců, který se však po delší době podařil utlumit.

Podporu osvobozenecím hnutím vyjádřil 6. ledna 1961 sovětský vůdce Nikita Chruščov prohlášením, že SSSR podpoří „spravedlivý a svatý boj za národní osvobození v Africe a v Asii“. Toto prohlášení přijal americký vládní tým J. F. Kennedyho jako snahu SSSR o rozšíření a prosazení svých ideologických myšlenek v Angole. Protireakcí týmu J. F. Kennedyho bylo zahájení vlastních opatření, které měly zajistit nekomunistickou a proamerickou nezávislost Angoly.

Zajímavostí byla reakce protisalazarovské opozice v Portugalsku. Kritik režimu a koloniální politiky kapitán Henrique C. Galvão se zmocnil portugalské výletní lodi Santa Maria a prostřednictvím sdělovacích prostředků vyzýval ke svržení Salazara. Reakce velmocí USA a Velké Británie byla dost tendenční, jelikož za normálních okolností by tento způsob protestu odsoudily, ale v kontextu s koloniální otázkou ho přijaly s porozuměním. Galvão plul z Karibiku do Luandy, což v Salazarovi vyvolalo obavy, že se spolu s opozičními předáky pokusí o vytvoření alternativní vlády, která bude podporována jednou z hlavních mocností.

Do angolské Luandy se proto začali sjíždět novináři bažící po senzaci, aby mohli na vlastní oči sledovat převrat v Angole. V této části světa se dala v těchto situacích očekávat účast okolních států. To potvrzovaly i zprávy z Léopoldvillu (Kinshasy) slibující dobrodružství: koncem ledna tam na tiskové konferenci upozornil své kolegy jeden z představitelů UPA, že situace v Angole je skutečně vyhrocená. Komplikací v té době bylo, že Galvãoova loď uvízla v Brazílii a slovní cvičení předáků UPA kontrastovala s bezradnou nečinností organizace Holden Roberta. Přesto se však novináři a ostatní sdělovací prostředky v Luandě ve svém očekávání nemýlili.²⁸

Boje začali v noci 3. února 1961 a obyvatele probudil hluk motorů a svištění střel za samopalu. Skupinu revolučních bojovníků vyprovokovala situace kolem generálního vikáře luandské arcidiecéze Manuela das Navase, který si odpykával trest v luandské věznici. Objevila se totiž informace o údajném převozu politických vězňů do neblaze proslulých věznic mimo Angolu. Pod ostrou palbu se dostala i Mobilní policie a civilní věznice ve čtvrti São Paulo, kde byli umístění přívrženci a známí povstalců, kteří byli zatčeni během loňských a předloňských perzekučních procesů. Revolucionáři zaútočili také na služebnu Policie

²⁸ KLÍMA, Jan a SIEBER, Karel. *Dějiny Angoly*. Praha: NLN 2008. S. 179-180. ISBN 978-80-7106-950-8.

veřejného pořádku a členy politické policie. Lépe vyzbrojené vládní jednotky útok odrazily a boje si vyžádaly 40 mrtvých revolucionářů a 7 policistů. Reakce ze strany exilového vedení MPLA byla velice prozíravá, jelikož se k tomuto útoku přihlásily. Mario de Andrade se sešel s Viriatem da Cruzem a 7. února byla v Konakry vyhlášena zpráva, že 4. února 1961 začal národněosvobozenecký boj za angolského lidu proti koloniální nadvládě.²⁹

V Luandě s jejími 200 000 obyvateli, z nichž bylo 40 000 bělochů, následně poté vypukly boje. Posádky policie ve městě nebyly početné a ještě k tomu byla většina policistů černoši či mulati, což zmenšovalo pravděpodobnost loajality vůči státu při vypuknutí národněosvobozenecských bojů. Pod tíhou těchto faktů se ve vládě začali ozývat její radikálnější členové, jako například gen. Monteiro Libório, který se snažil přesvědčit guvernéra Silvu Tavarese, aby podniknul preventivní dělostřelecký útok na předměstí Luandy. Ale Tavares nemusel toto těžké rozhodnutí vykonat, jelikož poté co byla na veřejnosti vystavena těla bělošských obětí nočního útoku, vzali spravedlnost do vlastních rukou bělošští osadníci a vykonali krvavou pomstu. V průběhu pohřbívání bělošských policistů začali běloši střílet do nic netušících okolostojících černochů. Chaos ještě eskaloval, když nervózní policisté zatýkali zahraniční reportéry, kteří přicestovali do Luandy, kvůli Galvãoově lodi Santa Marii. Luanda se tak ocitla ve válečném stavu, kdy se během několika hodin vytratila pověst o výjimečně pohodovém rasovém soužití a absolutním klidu v portugalských koloniích.

Skutečné zapojení MPLA do národněosvobozeneckého boje můžeme datovat na noc z 10. na 11. únor 1961, kdy se její členové přidali k útokům na věznicí a administrativní budovy ve čtvrti São Paulo. Výsledkem bylo 7 mrtvých a 17 zraněných, což byl jen začátek před masovým vražděním, které rozpoutaly bělošské milice v černošských musseques. Americký časopis Time psal 24. února o pěti nákladních automobilech vrchovatě naložených mrtvolami, jeden severoamerický misionář viděl 300 mrtvých na jediném místě. V Luandě se od této chvíle naprosto vylidnily ulice, které už ovládaly pouze tanky a obrněné vozy. Pobřeží ovládlo a bombardovalo letectvo za podpory válečných člunů.

„Portugalská říše byla vystavena nejtěžší zkoušce. Nedávná smrt bývalého konžského premiéra Patrice Lumumby jasně ukazovala, že americká CIA a sovětská KGB tvrdě soupeří o vliv nad Afrikou přímo u angolských hranic. Politickou předscénu v Lisabonu ovládla nervozita, Američané připravovali svržení samotného Salazara. Ale starý politik se

²⁹ MOTOŠKA, Miloš. *Angola*. Praha: Pressfoto, 1982. Obchodně ekonomické sborníky Institutu zahraničního obchodu. Afrika, sv. 72. S. 13.

nedal; stále věřil v sílu tradice i ve vlastní suverenitu a bez ohledu na bonton otevřeně obvinil USA, že v Africe hrají „ruskou hru“, čili že svou podporou dekolonizace vytvářejí problémy, které by jinak neexistovaly“³⁰

Samozřejmě se dá polemizovat nad tím, jak velký vliv na ideu národněosvobozenického boje v Angole mělo USA, ale myslím si, že mnohem větší vliv na destabilizaci koloniálního systému v portugalských koloniích byly zejména sociální problémy (pracovní podmínky, občanská práva, asimilace atd.), které se dlouhodobě neřešily a portugalské direktivní řízení nemohlo být tudíž dlouhodobě bezkonfliktní.

Pro portugalskou vládu bylo z hlediska kapacity jejího vojska prakticky nemožné efektivně bojovat s povstalcí po celém území Angoly, a tak se snažila vybojovat alespoň klíčová území pro portugalské hospodářství. Koloniální armáda měla celkem jen asi 5000 afrických a 1500 bělošských vojáků, a tak na jednoho vojáka připadala rozloha 140 km². Koloniální armáda zaznamenala úspěch 27. února 1961, kdy zcela potlačila povstání v kraji bavlníkových plantáží Baixa a Cassanje.

MPLA proslavená útoky v Luandě, tímto vyprovokovala i ostatní národněosvobozenické skupiny v Angole k většímu bojovému nasazení, jako tomu bylo například u vůdce UPA Holdena Roberta, který se cítil zahanbený aktivitou MPLA a naléhavě potřeboval vykázat odbojové zásluhy, a tak na konci února 1961 poslal přes hranice skupinku mladých mužů do Angoly vyvolat povstání. To na sebe nenechalo dlouho čekat a v polovině března se na severu Angoly na statku Primavera u São Salvadoru do Congo strhl pravý masakr. Vraždy, rabování znásilňování a požáry se šířily a v Quiutexe nezůstal na živu jediný člověk. Na mnoha statcích a v mnoha domech podřezalo služebnictvo své pány.

Stanovisko portugalské vlády spatřilo světlo světa až dva dny po těchto masakrech bělošských osadníků konajících se po celém severu Angoly. Luandský tisk 17. března otiskl nejasné oficiální prohlášení: *„V příhraničním pásmu severní Angoly došlo k několika vážným incidentům, které ukazují pravděpodobnost plánů mířících k rozdmýchávání teroristických činů, které by dobře známým zemím posloužily jako záminka k dalším útokům na Portugalsko (...) Úřady mají situaci zcela pod kontrolou.“³¹*

Vůdci koloniální správy v Luandě i Lisabonu nedokázali zklidnit nastalou situaci v severní Angole a nemohli ani pomoci bělošským uprchlíkům s odvozem alespoň části jejich majetku zpět do Portugalska, jelikož portugalské letectvo zjistilo, že na severu Angoly nejsou

³⁰ KLÍMA, Jan a SIEBER, Karel. *Dějiny Angoly*. Praha: NLN 2008. S. 180-181. ISBN 978-80-7106-950-8.

³¹ KLÍMA, Jan a SIEBER, Karel. *Dějiny Angoly*. Praha: NLN 2008. S. 182. ISBN 978-80-7106-950-8.

ani polní letiště. V březnu byl vytvořen letecký most, který evakuoval asi 3500 ohrožených bělochů i černochů ze severu do relativního Luandského bezpečí.

Portugalská vláda nemohla tyto útoky pouze odrážet a věděla, že musí vyvinout mnohem větší úsilí, aby je potlačila a rozprášila. Všude na angolském území včetně klidného jihu internovali potencionální spolupracovníky odboje, zejména vzdělanější domorodce. Portugalská armáda změnila taktiku boje a přešla od lynčování Afričanů k modernějším způsobům boje a využila tak moderní výzbroj a výcvik získaný letitou spoluprací s NATO. Vojenští velitelé byli připraveni na vedení guerillové války probíhající v obtížných přírodních podmínkách Angoly. Do Angoly byly dopraveny vojenské posily a těžká vojenská technika.

Odveta začala 22. března 1961 bombardováním severní Angoly, jež dovršilo chaos, kterým UPA destabilizovala sever. Nastalá situace tak donutila mnoho Afričanů opustit své vesnice a odejít do Belgického nebo až do bývalého Francouzského Konga, kde jim nehrozilo nebezpečí ani jedné z bojujících stran. Koloniální armáda tak postupovala na vylidněné severní území Angoly o velikosti evropského Portugalska.

Portugalisku komplikovala obnovu koloniálního pořádku nepříznivá mezinárodní atmosféra. Situací v Angole se v duchu obdivu vůči nacionalistickým hnutím zabývala 15. až 20. března 1961 Rada bezpečnosti OSN. Návrh rezoluce žádající zásadní změny ve vztahu Portugalců vůči Angole však neobdržel potřebnou většinu hlasů.

Portugalisko se tak ocitlo v situaci, kdy se do jejich koloniální politiky pokusilo vměšovat OSN, které však stálo na straně národněosvobozeneckých hnutí. Obrovská mediální kampaň přinutila světovou veřejnost chápat počínající válku v Angole jako uvědomělý boj utlačovaného národa za sebeurčení. Tlak USA byl viditelný i na přijetí rezoluce Valného shromáždění OSN dne 21. dubna 1961, na jejímž základě měl vzniknout výbor kontrolující portugalský postup v Angole. Byly zde doporučeny reformy, jež by vedly k rychlému odpoutání portugalské Afriky od mateřské země. Americké tajné služby navíc už téměř otevřeně podporovaly své vlastní revolucionáře, jako například Holdena Roberta, který dostal od USA 6 milionů dolarů na vybudování vlastního výcvikového střediska a mohl tak efektivněji bojovat za osvobození Angoly.

Portugalisko muselo řešit i domácí politické problémy, jelikož došlo ke konsolidaci portugalských komunistů, kdy jejich předseda Álvaro Cunhal zprostředkoval v Praze a Paříži sovětskou pomoc nacionalistům a s touto podporou v zádech přetvořili afričtí odbojáři v dubnu 1961 v marocké Casablance pasivní Africkou frontu odporu za národní nezávislost (FRAIN) na širší a údajně akceschopnější Konferenci nacionalistických organizací

portugalských kolonií (CONCP). Angolskou MPLA jako jádro tohoto seskupení s nadšením podpořil sovětský vůdce Nikita Chruščov. Mariovi de Andrademu napsal: „*Obdržel jsem poselství, které jste mi zaslal jménem CONCP ustavené nedávno v Casablance. Toto poselství vzbudilo na naší straně nejvyšší pozornost. Sovětská vláda a sovětský lid chovají city hluboké solidarity k angolskému lidu v jeho boji za svobodu a národní nezávislost a jsou připraveni poskytnout veškerou pomoc a podporu tomuto spravedlivému boji...*“³² Na tomto příkladu můžeme vidět, že ČSSR podporovalo snahy na zintenzivnění vztahů portugalských komunistů podporujících angolskou MPLA se sovětskou vládou. Jednalo se však spíše o první pokusy navazování kontaktů, od kterých si jak portugalští komunisté tak i MPLA slibovali ekonomickou a politickou podporu.

Salazarovské Portugalsko se tak ocitlo mezi dvěma mlýnskými kameny, ze kterých nebylo úniku. Na jedné straně USA podporující vzbouřence Holdena Roberta a na straně druhé Sovětský svaz podporující MPLA. Pro Salazara to znamenalo jediné, pokusit se, co nejrychleji potlačit vzporu a začít hluboce reformovat sociální, ekonomickou a politickou oblast ve svých koloniích. Tento trend dal jasně najevo portugalský ministr zámoří, když vystoupil a sdělil veřejnosti, ale také kruhům podporujícím nacionalisty, že Portugalsko nebude litovat sil na potlačení povstání a že provede dalekosáhlé reformní kroky, ale až poté, co bude zajištěna bezpečnost obyvatel v zámoří. Portugalská přítomnost v Angole měla dostat pevný základ v podobě zvýšených investic a rozšířeného programu bělošského přistěhovalectví.

V Angole se tak atmosféra strachu prozatím změnila v pocit úlevy jak bělošského tak i domorodého lidu. Reformní trend v politice byl posílen i faktem, že 4. května byl jmenován bývalý liberál a autonomista Frank Nogueira portugalským ministrem zahraničních věcí. Vládní představitelé v Angole se snažili o posilování vojenských jednotek, aby co nejrychleji skoncovali s neklidem. Civilista Silva Tavares byl odvolán z vedení země a nově jmenovaný generální guvernér Angoly generál Venâncio Augusto Deslandes (1961-1962), který se 18. června ujal nejvyššího civilního úřadu a zároveň i velení všech vládních armádních jednotek v zemi, dostal 500 milionů escudů na financování vojenských operací. Na tomto příkladu můžeme vidět, že Portugalsko se ani pod tlakem Západu a Východu, nehodlalo smířit se ztrátou vlivu a území v Africe.

Portugalští představitelé uvalili v květnu informační cenzuru, aby mohli lépe bránit angolské obyvatelé před nepříznivými zprávami od světových médií. Situace na severu

³² KLÍMA, Jan a SIEBER, Karel. *Dějiny Angoly*. Praha: NLN 2008. S. 185. ISBN 978-80-7106-950-8.

Angoly se postupně stabilizovala. Došlo k obnovení prací na kávových plantážích a koloniální vojenské oddíly postupně obsadily zpět ztracené pozice až k hranicím Konga.

Občanská válka v Angole už byla v hledáčku světových médií, která se snažila vytvořit, co nejpřesnější statistiku obětí. Portugalská strana uváděla, že za dosavadních nepokojů padlo 8000 povstalců a kolem 1000 bělochů a prokoloniálních Afričanů. V případě tématu angolské občanské války můžeme vidět vzácnou shodu Západu a Východu, kdy se obě strany snažily udělat z angolského obyvatelstva oběti netolerantní politiky Portugalska vůči svým koloniím. Západní sdělovací prostředky společně s těmi komunistickými odhadovaly počet na 20 000 mrtvých domorodců.

Několika měsíční vzájemná invektiva a naschvály mezi Kennedym a Salazarem vyústila v prohlášení USA, kdy otevřeně podpořili národněosvobozenecká hnutí v boji proti Portugalsku. Americké prohlášení využilo hned několik států pro dořešení starých sporů s Portugalskem. Například Beninský král vyzval Portugalce k vyklizení osamělé pevnosti São João Baptista de Ajudá postavené v roce 1721, kterou držel Salazar pouze pro prestiž. Salazar o tuto pevnost nedobrovolně přišel, ale o to více se začal soustředit na udržení si obrovské Angoly.

V Angole se začala angažovat i portugalská tajná služba a koloniální armáda zahájila přípravy na rozhodující údery, jež by vrátily veškerou moc zpět do portugalských rukou. Po sérii úspěchů posílené koloniální armády v létě 1961, se mimo jiné pracovalo i na již dříve slíbených hospodářských a politických reformách, které se tak začaly postupně uvádět v praxi a na mnoha místech bylo výsledkem zmírněné napětí mezi kolonisty a domorodci.

Například zrušení statusu domorodců z roku 1954 poprvé zrovnoprávňovalo všechny občany v koloniích bez ohledu na rasu a lokalitu. Reformy pracovních podmínek přinesly zrušení nízkých mzdových stropů pro domorodce a pro venkovské okresy s téměř výlučným africkým obyvatelstvem musely proběhnout volby, aby nedocházelo k svévolnému obsazování úřadů. Hlavní změnou, která měla za cíl snížení počtu alfabetních obyvatel, bylo předání školství od církve koloniální vládě. Hlavním snem reformy školství, která se týkala všech stupňů školní soustavy, bylo zřízení zemské univerzity.

Sociální prostředí v Angole bylo zasaženo oboustrannou nedůvěrou při snaze najít kompromis v reformách a tolik potřebná rasová solidarita, kterou Moreira požadoval, narážela na trauma posledních událostí, které zpřetrhaly vazby vytvářené po několik staletí a na jejich obnovu v tuto chvíli Angola neměla čas.

Mezinárodní napětí zvýšila výstavba berlínské zdi, Afriku rozštěpila válka v bývalém Belgickém Kongu a toto vše bylo korunováno smrtí generálního tajemníka OSN Daga Hammarskjölda³³. Afrika se čím dál více ocitla v úloze bojiště o sféru vlivu nejrůznějších mocností a pro Portugalsko to znamenalo boj jak ve válce diplomatické, tak ve válce proti mocnostmi podporovaným národněosvobozeneckým hnutím.

Ofenzíva koloniální armády úspěšně skončila obsazením celého území a končin, kde se ještě ukrývali poslední bojovníci UPA. Portugalsko tak v říjnu 1961 vyhlásilo obnovený pořádek v zemi a zároveň neomezený pohyb na angolském území. Portugalský tisk nadšeně informoval o porážce terorismu ve své kolonii. Naproti tomu Holden Roberto musel v Léopoldvillu uznat neúspěch jeho vojenské organizace. Pravdou však bylo, že rozhodující válka se nevedla na angolských bojištích, ale na úrovni nejvyšších pater světové politiky. Je zřejmé, že tomuto tlaku nemohlo malé Portugalsko dlouhodobě vzdorovat, natož nad ním zvítězit.

Portugalsko zatím dokázalo vzdorovat angolskému odboji zejména díky jeho roztržitosti pramenící v kořenech dávných kmenových válek a etnické nesnášenlivosti. Angolský odboj se tak dělil mezi příznivce MPLA, které mělo podporu v luandské oblasti a na venkově, kde je podporoval kmen Mbundů a dalším hnutím, které mělo podporu Bakongů a menší částí Mbundů ze vzdálenějších oblastí, byla UPA. Jižní národy stály zatím stranou krvavých bojů na severu Angoly.

Další nevýhodou angolského národněosvobozeneckého hnutí byla skutečnost, že hlavní základny byly mimo území Angoly, což znemožnilo úzký kontakt vedení organizací s obyvatelstvem a vytváření větších územních celků s určitou správní strukturou, které by se staly „politickou školou“ a současně i oporou hnutí, jako tomu bylo v Mosambiku a Guineji – Bissau.

Jinou brzdou rozvoje národněosvobozeneckého hnutí byla přítomnost velkého počtu bělošských kolonistů (asi 600 000 osob, tj. asi 10% všeho obyvatelstva).

Obnovený klid a portugalská autorita mohla být ohrožena pouze sjednocením vedoucích odbojových skupin v jednu organizovanou a cílevědomou skupinu. Už v květnu 1961 se sešli Holden Roberto s Máriem de Andradem v liberijské Monrovii, kde se dohodli na úzké spolupráci. Bylo to zvláštní spojení, jelikož Viriato da Cruz vedl MPLA ke komunistickému modelu budoucího angolského státu. Naopak Holdena Roberta financovala

³³ Dag Hjalmar Agne Carl Hammarskjöld (*1905 - † 1961) byl švédský politik a v pořadí druhý generální tajemník OSN. Zasloužil se mimo jiné o řešení situace v Kongu v roce 1960 a v roce 1961 získal Nobelovu cenu za mír a ve stejném roce zemřel při leteckém neštěstí.

americká zpravodajská služba CIA, i přes jeho prozatímní neúspěchy v národněosvobozeneckém boji. Toto spojenectví bylo doprovázeno každodenními spory, které vyústilo ve zmaření plánovaného spojení UPA s MPLA a ALIAZO.

Situace na severní hranici s Kongem se, i přes stále přecházení ozbrojenců a z toho plynoucích potyček, začala vracet do normálu. Uprchlíci se začali vracet a přihlašovali se na místních úřadech, aby mohli vést obvyklý způsob života ve svých domovských obcích.

V době částečného uklidnění však dostala portugalská imperiální politika zásadní trhlinu. V prosinci 1961 vojska indické republiky přiřadily k indické federaci všechny tři součásti dosavadní takzvané „Portugalské Indie“³⁴. Toto varování moc dobře vnímal i zdrcený Salazar, který chtěl právě v tuto chvíli udržet jádro svého impéria všemi silami. Koncem roku 1961 tak zajišťovalo bezpečnost 33 477 portugalských vojáků a náklady na obranu dosáhly 38,6 % všech veřejných výdajů Portugalska. Tento krok portugalské vlády na posílení svých pozic byl poslední možný tah, který zabránil rychlému rozpadu Salazarova koloniálního panství.

Valné shromáždění OSN dne 15. ledna 1962 znovu odsoudilo portugalskou vládu za násilí v Angole, což portugalský velvyslanec Vasco Garin nesl velice nelibě a na protest demonstrativně opustil sál. Počátkem února otevřel Salazar diskusi o koncepci impéria. Rektor lisabonské univerzity Marcello Caetano doporučil pojmout transformaci zásadně a přebudovat unitární stát na volné sdružení, jakési Spojené státy portugalské. Salazar tento návrh odmítl a rozhodl se utlumit výměnu názoru, kterou vyvolal. Salazar se však nepřestal věnovat potlačení angolského národněosvobozeneckého hnutí.

Do poloviny března 1962 vytlačila koloniální armáda všechny konflikty s UPA za konžské hranice. Ve stejné době dostali vůdci MPLA ze SSSR, ČSSR a Kuby tolik peněz, specialistů a výzbroje, že se mohli pokusit o zničení bojovníků UPA. Hnutí MPLA získávalo podporu i v zahraničí na což musel Holden Roberto reagovat. Dne 27. března 1962 v Leopoldvillu sloučil UPA s malou Angolskou demokratickou stranou (PDA) do Angolské národní osvobozené fronty (FNLA). Nová organizace oznámila 5. dubna 1962 vytvoření Vlády Angolské republiky v exilu (GRAE). Jakmile tuto vládu uznal premiér Ben Bella v právě osvobozeném Alžírsku, dostala se MPLA do izolace. Holden Roberto dovršil organizaci svého odboje, když 16. srpna 1962 v Kinkuzu založil Angolskou národněosvobozenou armádu (ELNA).

³⁴ Portugalská Indie vznikla v roce 1505 a byla především souborem přístavních měst a pevností na monzunovém pobřeží Asie a sahala od mysu Dobré naděje až po Macau. Zanikla v roce 1961.

V roce 1962 demokraté pomohli Agostinhu Netovi z MPLA, kdy účelně vedená mezinárodní kampaň urychlila jeho propuštění do domácího vězení v březnu 1962. V červenci pak zorganizovali členové MPLA spolu s portugalskými opozičními činiteli Netův útěk do marockého Rabatu.

Vznik GRAE způsobil další názorovou polarizaci uvnitř MPLA, kde skupina kolem generálního tajemníka strany Viriato da Cruze provedla nakonec v roce 1963 frakční puč proti předsedovi strany Agostinhovi Netovi, kterého odvolala z funkce. Bylo to v době, kdy Organizace africké jednoty (OAJ)³⁵ posuzovala otázku, kterou organizaci angolského národněosvobozenického hnutí má uznat za jediného představitele obyvatel této země. Právě rozkol v MPLA a silná angažovanost vlivných států ve prospěch FNLA rozhodla pro vítězství Holdena Roberta. V srpnu 1963 přijala konference ministrů zahraničních věcí OAJ konaná v Dakaru doporučení, aby všechny africké země uznaly a podporovaly jediné FNLA a její vládu Angolské republiky v exilu. Toto doporučení potvrdila v červenci 1964 také konference vůdců afrických států a vlád konaná v Káhiře. Je však nutné dodat, že v této době byl však podíl MPLA na odboji v Angole větší než podíl FNLA, což byla posléze nucena uznat i OAJ. Hnutí MPLA kontrolovalo oblasti v Cabindě a od roku 1966 opětovně osvobodilo i rozsáhlejší území na severovýchodě Angoly.

„FNLA a její exilová vláda se rovněž potýkala s vnitřními problémy, zejména mezi vedoucími představiteli. Hlavním lídrem opozice proti Holdenu Robertovi byl bývalý ministr zahraničí vlády v exilu Jonas Savimbi, který se nakonec v roce 1964 s FNLA rozešel a se svými stoupenci založil další národněosvobozenické hnutí UNITA, o němž prohlásil, že půjde cestou revoluce Mao Ce-tunga.“³⁶ Zřejmě si od tohoto prohlášení sliboval spíše materiální a finanční podporu od Číny, než nadějnou budoucnost při následování stylu vládnutí Mao Ce-tunga.

Vzájemná nevraživost tří hlavních politických a odbojových organizací národněosvobozenického hnutí Angoly se neprojevovala pouze na politickém poli, ale měla tragické důsledky i v bojových akcích přímo v terénu. Jednotky FNLA často bojovaly s MPLA a UNITA aktivně spolupracovala v boji proti MPLA dokonce s koloniální portugalskou armádou. Antikomunistický politický program FNLA a UNITA zajistil oběma

³⁵ Organizace africké jednoty (OAJ) vznikla v roce 1963 v Addis Abebě a sdružovala nezávislé africké státy (a Západní Saharu). Chartu OAJ podepsalo 32 zakládajících států. OAJ byla zrušena v červenci 2002 a v té době měla již 53 členů. V roce 2002 ji nahradila Africká Unie.

³⁶ MOTOŠKA, Miloš. *Angola*. Praha: Pressfoto, 1982. Obchodně ekonomické sborníky Institutu zahraničního obchodu. Afrika, sv. 72. S. 14.

organizacím také významnou materiální a finanční podporu USA, Jihoafrické republiky a další západních zemí, později se připojila i Čína.

Faktor roztržičnosti národněosvobozeneckého hnutí byl značně výrazný a ve svém důsledku nepřekonatelný, jelikož žádná z organizací nehodlala ustoupit ze svých mocenských požadavků. Tato situace v Angole by se dala přirovnat k válce všem proti všem, která nemohla mít jasného vítěze, jenž by dokázal udržet moc nad celým angolským územím.

1. 2 Vyhlášení nezávislosti

Záhy po rozpadu portugalské diktatury dne 25. dubna 1974 poskytla vláda Portugalska nezávislost svým koloniím, ve kterých byla jednotná národněosvobozenecká hnutí a právě tím zajištěno převzetí moci konsolidovanou osvobozeneckou organizací. Angole bylo stanoveno datum udělení nezávislosti jako poslední portugalské kolonii na 11. listopad 1975 za předpokladu, že se do té doby všechna dosavadní národněosvobozenecká hnutí této země sjednotí.

Po dlouhých a složitých jednáních bylo dne 5. ledna 1975 v keňské Mombase dosaženo dohody mezi FNLA, MPLA a UNITA, které pak společně zahájily jednání o nezávislosti Angoly na Portugalsku ve dnech 10 – 15. ledna 1975 v hotelu Penina de Alvor v Portugalsku. Tzv. „Alvorskou dohodou“ bylo potvrzeno datum vyhlášení nezávislosti, dohodnuto vytvoření do té doby přechodné vlády a byla stanovena její struktura. Tuto dohodu však ani jedna ze stran nerespektovala a spíše se soustředily na posilování svého zbrojního arsenálu než na vzájemnou dohodu a z toho plynoucí podíl na vládě v nezávislé Angole.

FNLA a UNITA nerespektovaly vyhlášení nezávislosti ze dne 11. listopadu 1975, kdy byla vláda předána do rukou MPLA a prezidentem se stal A. Neto. FNLA a UNITA dne 30. listopadu vyhlásily ve městě Huambo tzv. Angolskou lidově demokratickou republiku s prezidentem Holdenem Robertem a předsedou vlády Jonasem Savimbim.

Situace v době vyhlášení nezávislosti Angoly byla velice složitá. Ozbrojené jednotky FNLA stály 30 km severně od Luandy na řece Bengo, společně se spojeneckou armádou Zairské republiky. Z jihu vedly ofenzívu směrem na Luandu jednotky UNITA podporované pravidelnou armádou Jihoafrické republiky a zahraničními žoldáky naverbovanými a placenými CIA. Hned po vyhlášení nezávislosti se dostaly až do vzdálenosti 200 km jižně od Luandy, po řeku Queve. Navíc USA v říjnu 1975 vyslaly do oblasti přilehlé k Angole

námořní síly, křižníky s raketovými střelami, tři torpédoborce a letadlovou loď Independence s 90 bojovými letadly Fantom. Tato námořní síla byla doplňkem pozemní těžké techniky v podobě obrněných transportérů a vzdušné podpory ve formě bojových vrtulníků. Jednotky byly zásobovány z Namibie a později z angolských letišť, která padla do rukou jihoafrické armádě.

Zřejmá přesila UNITA a FNLA donutila MPLA, aby požádala kubánskou vládu o podporu a vyslání jednotek. Sovětský svaz a další socialistické země požádaly o materiální pomoc. Všechny žádosti byly splněny a měly obrovský význam. Všeobecně lze konstatovat, že zásadní zvrat ve válce, a také silný psychologický význam, měla bitva u obce Quifangondo 20 km severně od Luandy, kde sovětské raketometry s kubánskou obsluhou v listopadu 1975 porazily armádu FNLA a Zairu. Poté jednotky MPLA podporovány bojovníky kubánské armády vytlačily vojska Holden Roberta do sousedního Zairu a na jihu Angoly přešly do ofenzívy. Dne 27. března 1976 dosáhly jednotky MPLA jižní hranice na řece Kunene, vytlačily zbytek jihoafrické armády a jednotek UNITA. Tato fáze občanské války byla ve svých důsledcích nejničivější, jelikož prchající jednotky FNLA a UNITA za sebou nechávaly spálenou zemi.³⁷

Vítězství MPLA nad silným protivníkem přispělo i k úspěchu na diplomatické linii. Angolskou lidově demokratickou republiku uznalo více než 100 států a dne 1. prosince 1976 byla Angola přijata za řádného člena OSN. Dle mého názoru se jednalo téměř o zázračné vítězství jednotek MPLA s podporou kubánské armády a Sovětského svazu, když dokázaly odolat tak obrovské ofenzívě pozemních vojsk na více frontách a k tomu s podporou námořních a vzdušných sil. Je však nutné říci, že bez materiální a finanční pomoci od zemí Východního bloku by k takovému vítězství nedošlo.

1. 3 Vliv Kuby na Angolu

Kubánská zahraniční politika byla na začátku 60. let zainteresována zejména v Alžírsku, kdy kulminovalo napětí mezi nezávislým Alžírskem a Marokem. Tehdy vyslala do Alžírska téměř 700 vojáků s těžkými zbraněmi a několik desítek zdravotníků. V roce 1964 přenesla svůj zájem do subsaharské Afriky. „Kubánci se zaměřili na portugalské kolonie Angola, Mosambik, Guinea-Bissau, stejně jako obě Konga, které se měly změnit v hlavní

³⁷ MOTOŠKA, Miloš. *Angola*. Praha: Pressfoto, 1982. Obchodně ekonomické sborníky Institutu zahraničního obchodu. Afrika, sv. 72. S. 39.

ohnisko boje s imperialismem.³⁸ Kubánská politika v Africe do roku 1974 by se dala rozdělit do tří fází:

- 1) Do roku 1964, kdy bylo cílem Alžírsko,
- 2) 1964 – 1966, kdy pozornost poutala Subsaharská Afrika, kdy po tříměsíční návštěvě Che Guevary jsou poslány kubánské jednotky do Zaire a Kongo Brazzaville,
- 3) od roku 1966, kdy se kubánská armáda úspěšně zapojila do národněosvobozeneckého boje v Guineji Bissau (1966-1974).

Che Guevara navštívil africký kontinent v prosinci roku 1964 a mimo jiné navštívil počátkem roku 1965 i Dar es-Salaam v Tanzánii, kde měla americká CIA svoje středisko pro uprchlé africké exulanty. Pro Spojené státy bylo opravdovým překvapením, že kubánští vojáci zasáhli v roce 1975 v Angole, což potvrdil i pracovník amerického ministerstva zahraničí Paul O'Neil, který ještě dodal, že USA vědělo o podpoře Sovětského svazu vůči MPLA, ale nevzpomínal si na jakoukoli diskusi o roli Kuby v Angole.³⁹ Očekávalo se zapojení Východního Německa, ale zásah Kuby v Angole nikdo nepředpokládal, jelikož Spojené státy nepředpokládaly vznik nějaké vazby mezi Kubou a Angolou. Opak byl však pravdou, když se v roce 1965 sešli v Brazzaville Che Guevara, Agostinho Neto, Lucio Lara a další lídři MPLA, nazval toto setkání tehdy Raul Castro „historickým setkáním“, naopak Lucio Lara se však vyjádřil o této schůzce mlhavě, když odvětil: „Pouze jsme mluvili a diskutovali“. Obsahem jednání byla prosba o návštěvu instruktorů, jejichž úkolem bylo předat zkušenosti bojovníkům MPLA. Che Guevara přislíbil, že tuto otázku projedná ve své vládě tak, aby návrh prošel a aby tak Kuba do Angoly instruktory poslala.

Che Guevarovi *guerilleros* se podíleli nejen na válce v někdejší Belgickém Kongu, ale pomáhali i formujícím se oddílům angolského hnutí MPLA. V letech 1966 – 1974 pracovali kubánští vojenští instruktoři v Guineji-Bissau.

V Angole působily od jara 1975 zpravodajské a instruktorské skupiny CIA a v červnu se Spojené státy rozhodly rozšířit tajné operace FNLA a UNITA.⁴⁰ Avšak přímá intervence Američanů v Angole byla po zkušenostech ve Vietnamu, aféře Watergate, odhalení podílu CIA na pádu Allendovy vlády v Chile, na sklonku roku 1975 při hlasování Senátu většinou

³⁸ NÁLEVKKA, Vladimír. *Čas soumraku: Rozpad koloniálních impérií po druhé světové válce*. Praha: Triton, 2004. S. 162. ISBN 80-7254-495-0.

³⁹ GLEIJESÉS, Piero. *Havana's Policy in Africa, 1959-76: New Evidence from Cuban Archives*, Cold War International History Project Bulletin. S. 7. Dostupné na WWW: <http://wilsoncenter.org/sites/default/files/CWIHPBulletin8-9_p1.pdf> [cit. 18. 5. 2012].

⁴⁰ Výbor Sněmovny reprezentantů uvolnil pro tyto aktivity 14 milionů dolarů.

hlasů odmítnuta. Tento krok znamenal pro Henryho Kissingera „projev neschopnosti Kongresu čelit komunistické agresi“.⁴¹

Kubánští instruktoři, kteří dříve nabírali zkušenosti v rebelské armádě Fidela Castra, zažívali v Angole frustrující situace. Ocitli se v jiné kultuře s úplně jiným konceptem disciplíny a v nehostinném tropickém prostředí. Mnoho instruktorů si však místní obyvatelé a prostředí natolik oblíbilo, že se po odjezdu v roce 1965 zpět na Kubu dožadovali o deset let později opětovného posláni do Angoly.⁴²

V roce 1966 MPLA stáhla své síly z Cabindy a přesunula je na novou východní frontu na zambijských hranicích. Také kubánští instruktoři se s pomocí MPLA hodlali přemístit na východ Angoly, avšak MPLA nebyla schopná instruktory přesunout. Během dalších několika let, do roku 1974 byly vztahy mezi Kubou a MPLA přátelské, ale už ne tak blízké. Kubánská podpora hnutí MPLA byla omezená na školení hrstky bojovníků MPLA na Kubě. Stejně tak bylo oslabené MPLA, které se potýkalo s vnitřními spory.

První styky na vyšší úrovni mezi MPLA a kubánskými představiteli se uskutečnily při návštěvě Carlose Cadely⁴³ a majora Alfonso Peréz Moralese⁴⁴ (Pina) v tanzanském Dar-es-Salaamu, kde se setkali s A. Netem. Na schůzce byla dohodnuta pomoc Kubou hnutí MPLA a ujasněny požadavky materiální a vojenské podpory. A. Neto byl však nejistý v tom, co od Kubou požadovat. Bylo to způsobené tím, jak řekl A. Neto Pinovi a Cadelovi, že jediné, co věděli, bylo, jaké zbraně se jim chystali dát Sověti a k tomu poté museli přizpůsobit vojenské plány a angolské požadavky musely být na těchto plánech závislé.⁴⁵ Kuba byla požádána o finanční pomoc ve výši 100.000 dolarů pro MPLA, tento požadavek však nesplnila. V březnu 1975 bylo posláno asi 100⁴⁶ a některé zdroje hovoří až o počtu 250 členů MPLA⁴⁷ na výcvik do Sovětského svazu a od Jugoslávie dostala MPLA finanční pomoc 100.000 dolarů. Mezitím

⁴¹ NÁLEVKA, Vladimír. *Čas soumraku: Rozpad koloniálních impérií po druhé světové válce*. Praha: Triton, 2004. S. 162. ISBN 80-7254-495-0.

⁴² GLEIJESÉS, Piero. *Havana's Policy in Africa, 1959-76: New Evidence from Cuban Archives*, Cold War International History Project Bulletin. S. 7. Dostupné na WWW: <http://wilsoncenter.org/sites/default/files/CWIHPBulletin8-9_p1.pdf> [cit. 18. 5. 2012].

⁴³ Carlos Cadelo - zkušený kubánský diplomat. v jehož portfoliu byla Angola.

⁴⁴ Major Alfonso Peréz Morales – kubánský voják a bojoval v guerille národněosvobozenického hnutí PAIGC v Guineji Bissau proti portugalské armádě.

⁴⁵ GLEIJESÉS, Piero. *Havana's Policy in Africa, 1959-76: New Evidence from Cuban Archives*, Cold War International History Project Bulletin. S. 8. Dostupné na WWW: <http://wilsoncenter.org/sites/default/files/CWIHPBulletin8-9_p1.pdf> [cit. 18. 5. 2012].

⁴⁶ GLEIJESÉS, Piero. *Havana's Policy in Africa, 1959-76: New Evidence from Cuban Archives*, Cold War International History Project Bulletin. S. 9. Dostupné na WWW: <http://wilsoncenter.org/sites/default/files/CWIHPBulletin8-9_p1.pdf> [cit. 18. 5. 2012].

⁴⁷ VANNEMAN, Peter. *Soviet Strategy in Southern Africa: Gorbachev's Pragmatic Approach*. Hoover Press. S. 48. ISBN 0-8179-8901-3. Dostupné na WWW: <<http://books.google.cz/books?id=pRLHFCcfdEkC&printsec=frontcover&hl=cs#v=onepage&q&f=false>> [cit. 19. 5. 2012].

americká CIA zvýšila materiální a finanční podporu FNLA a UNITA, což přinutilo Neta ke zvýšení tlaku na spřízněné státy.

Podle CIA měla Kuba na konci srpna 1975 v Angole pouze několik poradců.⁴⁸ Avšak postupně se počet kubánských jednotek od listopadu 1975 do dubna roku 1976 razantně zvyšoval, což lze vidět v následující tabulce:

Datum	Počet vojáků
15. listopadu 1975	2.000
20. listopadu 1975	3.000
30. listopadu 1975	3.000 – 5.000
20. prosince 1975	4.000 – 6.000
6. ledna 1976	9.500
3. února 1976	12.000 – 14.000
konec dubna 1976	15.000

Zdroj: PORTER, Bruce D. *The USSR in Third World Conflicts*. Cambridge: Cambridge University Press 1984. S. 156.

Po Brežněvově dramatickém apelu na vládu v Havaně se první kubánské jednotky vylodily v Porto Amboim již 5. října 1975. Přesně o měsíc později přijal ÚV KS Kuby projekt „Operace Carlota“, jenž předpokládal okamžité nasazení zhruba 40.000 vojáků.

Vojáci byli přepravováni z Kuby do Angoly za pomoci ruských transportních letadel IL – 62. Lze říci, že operativní rychlost jak Kuby, tak i SSSR byla o poznání rychlejší a účinnější než pomoc USA. Sovětskou materiální a finanční účast v angolském konfliktu hodnotí někteří autoři jako víceméně přehnanou.⁴⁹ Kubánská intervence v Angole byla

⁴⁸ VANNEMAN, Peter. *Soviet Strategy in Southern Africa: Gorbachev's Pragmatic Approach*. Hoover Press. S. 48. ISBN 0-8179-8901-3. Dostupné na WWW: <<http://books.google.cz/books?id=pRLHFCcfdEkC&printsec=frontcover&hl=cs#v=onepage&q&f=false>>[cit. 19. 5. 2012].

⁴⁹ VANNEMAN, Peter. *Soviet Strategy in Southern Africa: Gorbachev's Pragmatic Approach*. Hoover Press. S. 49. ISBN 0-8179-8901-3. Dostupné na WWW: <<http://books.google.cz/books?id=pRLHFCcfdEkC&printsec=frontcover&hl=cs#v=onepage&q&f=false>>[cit. 19. 5. 2012].

v souladu s myšlenkami kubánského bojovníka Che Guevary a kubánská vláda pevně věřila v nutnosti pomáhat těm, kteří bojují za svobodu.⁵⁰

Je však nutné zmínit, že kubánské jednotky nebyly v Angole pod vedením Sovětského svazu a své operace si Kubánci řídili individuálně dle vlastní vůle. Přesto však americký prezident Ford a tajemník Kissinger rádi hovořili o tomto tématu ve smyslu „Sovětského svazu a jejich kubánských žoldáků“.⁵¹ Kubánskou svobodu v rozhodování o intervenci v Angole dokazuje také dopis ruského velvyslance v USA Anatolye Dobrynina, který napsal, „že to byla jejich (kubánská) vlastní iniciativa bez konzultace s ruským velvyslanectvím v USA, jeho slova potvrdili další i sovětské úředníky.“⁵²

Hnutí MPLA a její spojenci museli odolávat v 80. letech stupňujícím se bojům s jihoafrickou armádou a hnutím UNITA. Sovětská materiální a vojenská podpora vůči MPLA byla stabilní a dokázala tak odrazit útoky a udržet vládu nad většinou území angolského státu.

Všeobecně můžeme tedy konstatovat, že Kubánci zachránili MPLA před hrozcí porážkou a umožnili Netovi vyhlásit 11. listopadu 1975 nezávislost Angoly na Portugalsku. Obavy africké veřejnosti z kubánské intervence byly částečně uklidněny poukazem na existenci jihoafrické vojenské základny na jižních angolských hranicích s Namibií. V lednu 1976 Sovětský svaz zorganizoval přes Guineu-Bissau letecký most do Luandy. MPLA sice s kubánskou pomocí formálně zvítězilo a ovládlo důležitá střediska země, ale hnutí UNITA s jihoafrickou podporou pokračovalo v guerillové válce. Kubánští vojáci v ní prokázali nespornou odolnost a profesionalitu, které dokázali vzdorovat pouze jihoafrické ozbrojené jednotky. Kubánské ozbrojené síly přetrvávaly v Angole až do roku 1990, kdy se následně z této země stáhly.

Důležitým faktorem, který sehrál roli v mezinárodním měřítku, byl nástup Michaila Gorbačova do čela Sovětského svazu, který zahájil postupný ústup mocnosti, která stála za MPLA. Svět měl zájem na tom, aby se v Angole promítly stejné snahy a vůle ke smíření, jako na mezinárodní scéně. Na dohodu mezi MPLA a UNITA tlačili v roce 1990 jak Američané, tak Sověti, ale pokusy o dohodu mezi MPLA a UNITA narážely na schůzkách pověřenců na neochotu, obstrukce a nekalé taktizování. Sovětský svaz už šel ke svému rozpadu, když

⁵⁰ GLEIJESÉS, Piero. *Havana's Policy in Africa, 1959-76: New Evidence from Cuban Archives*, Cold War International History Project Bulletin. S. 12. Dostupné na WWW: <http://wilsoncenter.org/sites/default/files/CWIHPBulletin8-9_p1.pdf> [cit. 18. 5. 2012].

⁵¹ GLEIJESÉS, Piero. *Havana's Policy in Africa, 1959-76: New Evidence from Cuban Archives*, Cold War International History Project Bulletin. S. 12. Dostupné na WWW: <http://wilsoncenter.org/sites/default/files/CWIHPBulletin8-9_p1.pdf> [cit. 18. 5. 2012].

⁵² GLEIJESÉS, Piero. *Havana's Policy in Africa, 1959-76: New Evidence from Cuban Archives*, Cold War International History Project Bulletin. S. 13. Dostupné na WWW: <http://wilsoncenter.org/sites/default/files/CWIHPBulletin8-9_p1.pdf> [cit. 18. 5. 2012].

americký státní podtajemník pro Afriku Herman Cohen 4. ledna 1991 optimisticky ohlásil brzké příměří v Angole. Konečně se 31. května 1991 sešli José Eduardo dos Santos a Jonas Savimbi v portugalském Bicesse u Estorilu a stvrdili tu nejen konec bojů, ale také postupnou demokratizaci, provedení voleb a nástup nové mírové éry v zemi⁵³ pod dohledem mise UNAVEM II.⁵⁴

1.4 Vliv angolského národněosvobozeneckého boje na portugalskou ekonomiku

Na počátku 60. let se Angola zmítala v občanské válce, kdy mezi sebou bojovali koloniální armáda a roztržité národněosvobozenecké hnutí Angoly. Hlavní dva subjekty bojující proti portugalské nadvládě v Angole byla proamerická UPA v čele Holdenem Robertem a prosovětská MPLA v čele s de Andradem.

Můžeme však konstatovat, že na rozdíl od 50. let 20. století, kdy se angolské národněosvobozenecké hnutí snažilo o prosazení svých zájmů nenásilnou cestou, se v 60. letech 20. století toto uskupení změnilo na násilnou formu boje za nezávislost. Obecně vzato Portugalsko s jeho nevykonnou ekonomikou a relativně slabou armádou, mělo situaci ulehčenou roztržitostí angolského národněosvobozeneckého hnutí. Portugalsko se snažilo na změnu situace v Angole v 60. letech pochopitelně reagovat. Navzdory relativní slabosti ekonomiky portugalské průmyslové a finanční monopoly zesílily a orientovaly se rostoucí měrou na západní země.⁵⁵ „Portugalský obchod s koloniemi postupně slábl⁵⁶ a těžiště jejich investičních zájmů zůstávalo pouze v těžbě nerostných surovin.“⁵⁷

Vznik násilného odporu národněosvobozeneckého hnutí v 60. letech a následně jeho potlačování si vyžadovalo stále větší náklady. Pro příklad lze uvést, že v roce 1970 byly náklady na vedení války 44,6% státního rozpočtu a v dalších letech kolem poloviny, což

⁵³ Blíže k situaci v Angole po roce 1990 např. ZÁRUBA, Igor. V nenasytném jícnu Luandy. Ekonom. 2006, roč. 50, č. 7, s. 34 – 37. ISSN 1210-0714.

⁵⁴ KLÍMA, Jan. *Poslední koloniální válka*. Praha: Libri, 2001. S. 181.

⁵⁵ PÁTEK, Jaroslav. K dekolonizaci portugalských držav v Africe. *Mezinárodní vztahy*. 1975, roč. 10, 4. 1, s. 62. ISSN 0323-1844.

⁵⁶ Ještě v roce 1968 se „zámořská území“ podílela na portugalském vývozu 25%; v roce 1970 21,5% a 1972 již jen 13,7%. Na portugalském dovozu činil jejich podíl v uvedených letech 15,8; 13,2 a 11,3. Zdroj: PÁTEK, Jaroslav. K dekolonizaci portugalských držav v Africe. *Mezinárodní vztahy*. 1975, roč. 10, 4. 1, s. 62. ISSN 0323-1844.

⁵⁷ PÁTEK, Jaroslav. K dekolonizaci portugalských držav v Africe. *Mezinárodní vztahy*. 1975, roč. 10, 4. 1, s. 62. ISSN 0323-1844.

velmi oslabovalo portugalskou ekonomiku. V letech 1961 – 1972 odešlo 1,25 milionů mužů do zahraničí ve snaze nalézt práci nebo vyhnout se vojenské službě.⁵⁸

Vnitřní situace v Portugalsku byla v 60. letech velice špatná, inflace dosáhla nejvyšší úrovně v západní Evropě, klesala životní úroveň pracujících obyvatel a celkově rostla nespokojenost veřejnosti. Nespokojenost se postupně šířila i armádou, která se nebyla schopna prosadit proti početně slabším a hůře vyzbrojeným partyzánům. Nespokojenost portugalské veřejnosti postupně znejistila místní monopoly, které se začaly obávat, aby prodlužování koloniálních válek neskončilo portugalskou revolucí, která by následně povedla ke ztrátě kolonií. Jejich záměrem v žádném případě tedy nebylo koloniím tuto nezávislost poskytnout, jelikož výše zmíněné monopoly si jasně uvědomovaly, že jim chybí potřebný kapitál, jímž by čelily pronikání monopolů ostatních kapitalistických zemí a osamostatněných kolonií.

Problém měla vyřešit přeměna kolonií na autonomní členy nekoloniální federace v čele s Portugalskem, v jehož rukou by tak zůstaly veškeré atributy svrchovanosti těchto zemí.⁵⁹ Portugalsko by tak nadále mohlo ovládat sociálně – ekonomický a politický vývoj „zámořských členů“ federace a vhodně regulovat jejich zahraničně – politické styky.

Tuto koncepci nastínil gen. Spínola⁶⁰ ve svém díle „*Portugalsko a budoucnost*“ vydané se souhlasem portugalské vlády a také portugalských monopolů podnikajících v Angole. Ty se domnívaly, že pro tento návrh naleznou v koloniích dostatečnou podporu např. u bělošských obyvatel kolonií, místních obchodníků a inteligence, kmenové hierarchie, kterým by tak zůstal alespoň částečný vliv ve státě. Dále také doufali, že by nabídka rozštěpila angolské obyvatelstvo natolik, že by již nadále tolik nepodporovali nacionalistický boj, který by tak postupem času vyprchal. Proti tomuto postoji se však v Portugalsku postavili portugalské komunisty (KSP), kteří požadovali důslednou dekolonizaci a udělení plné nezávislosti portugalským koloniím. Tento projekt však nebyl nakonec nikdy realizován, jelikož v Portugalsku došlo k přechodu od autoritářského zřízení k demokratickému režimu, který nadále neviděl jinou cestu, nežli cestu dekolonizace.

⁵⁸ Portugalsko mělo ve zbrani 12,2% mužů, po Izraeli nejvíce na světě - 3x více než Velká Británie a 2x než USA.

⁵⁹ Federace – je typ státního zřízení složený z členů federace s různým označením (státy, kantony, provincie atd.) Ve federativním zřízení jsou práva členů federace určeny ústavou, kterou nemůže centrální vláda jednostranně změnit. státní moc je ve federaci rozdělena mezi federální orgány a mezi orgány členských států.

⁶⁰ gen. António Sebastião Ribeiro de Spínola (*11. 4. 1910 a † 13. 8. 1996) byl politik a voják v portugalských koloniích, hrál významnou roli při karafiátové revoluci v Portugalsku. Kritizoval portugalskou koloniální politiku a řešení koloniální války viděl v jejím ukončení.

1.5 Zpráva MV ČSSR o činnosti MPLA

Krvavá národněosvobozenecá válka se těšila velikému zájmu světových médií a také obou supervelmocí bojujících o sféru vlivu v JZ Africe. Tento konflikt tudíž neunikla ani pozornosti ČSSR a předsednictvu ÚV KSČ, které si vyžádalo zprávu ministerstva vnitra s cílem zmapovat činnost prosovětsky zaměřené MPLA.

Zpráva se na počátku zabývá informacemi o uskutečnění jednání vedoucích činitelů MPLA s konžským ministerským předsedou Cyrilem Adoulou⁶¹ v září až říjnu 1961 o pomoci pro národněosvobozenecé hnutí Angoly. Adoula vyjádřil ochotu poskytnout morální a materiální pomoc MPLA, zejména vytvořením základny pro zasílání zbraní do Angoly v Kongu. Adoula také souhlasil s oficiálním otevřením byra v Leopoldvillu, které zahájilo již v září 1961 svoji činnost. Byro MPLA vytvořilo podmínky pro vydávání novin, zřídilo nemocnici a útulek pro uprchlíky z Angoly, navázalo pravidelné spojení s bojovými skupinami v Angole, vycvičilo a přepravilo přes hranice skupinu ozbrojených bojovníků v počtu 30 osob.⁶²

V této době se v Leopoldvillu nacházelo 5 – 7 členů řídicího výboru MPLA s předsedou strany de Andradem. Cílem vedení MPLA bylo v popisované době vytvoření Jednotné národní fronty Angoly. Tuto myšlenku podporovaly i svaz přistěhovalců ze Zomby, Hnutí za osvobození Cabindy a Národní svaz pracujících Angoly. Vedení MPLA se snažilo tuto ideu uvést v život co nejrychleji a předběhnout tak projednávání angolské otázky v OSN. Ve zprávě byly vyjádřeny negativní obavy nad otázkou členství Svazu národů Angoly (UPA) v čele s Holdenem Robertem v Jednotné národní frontě Angoly.

Ve zprávě byly dále vyjádřeny obavy v otázce dodávání zbraní pro bojové skupiny MPLA a dalším možném výcviku bojovníků. Na základě dohody s Ghanským vůdcem N'Khrumahem bylo provedeno vedením MPLA výběr osob pro vytvoření skupiny 18 – 20 osob, která byla poslána na výcvik do Accry⁶³. Množství zbraní ztěžovala situace omezených dodávek zbraní do Konga. Tuto otázku měl vyřešit Adoula, ve zprávě však není poznámka o jeho stanovisku.⁶⁴

⁶¹ Cyrille Adoula (*1921 - †1978) byl konžský politik a v letech 1961-1964 byl konžským předsedou vlády.

⁶² NA ČR, ÚV KSČ Antonín Novotný – zahraničí, vztahy ČSSR – Angola, karton č. 1 (1-7), Zpráva MV o činnosti strany „Lidové hnutí za osvobození Angoly“: Činnost strany „Lidové hnutí za osvobození Angoly.

⁶³ Accra – hl. město Ghany

⁶⁴ NA ČR, ÚV KSČ Antonín Novotný – zahraničí, vztahy ČSSR – Angola, karton č. 1 (1-7), Zpráva MV o činnosti strany „Lidové hnutí za osvobození Angoly“: Činnost strany „Lidové hnutí za osvobození Angoly.

Ve zprávě MZV byly také učiněny závěry pro další postoj ČSSR k národněosvobozeneckému hnutí:⁶⁵

1. Nadále se orientovat na MPLA a čelit pronikání západního vlivu do MPLA všemi možnými prostředky tj. zvaní nejdůležitějších představitelů do ČSSR, ovlivňování stykem na místě a poskytováním pomoci,
2. vhodnou publicitou v ČSSR a zvláště neutrálních afrických států posilovat prestiž MPLA,
3. orientovat se nejen na finanční příspěvek, ale podporovat též sociální akce MPLA mezi angolskými uprchlíky, které posilují jejich politický vliv, zasíláním léků, potravin a oděvů. Bylo navrženo uspořádat sbírku,
4. sledovat činnost opozice MPLA jak v Kongu, tak i v zahraničí a usměrňovat ji v souladu s vývojem politické orientace legálního vedení MPLA.

Všeobecně lze tedy konstatovat, že na základě zprávy MV o situaci národněosvobozeneckého hnutí, došlo k podrobnějšímu zmapování situace pro ČSSR a mohla se tak začít lépe orientovat v angolské otázce. Od roku 1964 dochází na návrh ministerstva zahraničí k úpravě styků ČSSR s národněosvobozeneckým hnutím Angoly.

1.5.1 Změna vztahu ČSSR a Angoly od roku 1964

ČSSR bylo od roku 1960 ve styku s angolským národněosvobozeneckým hnutím, kdy navázalo kontakty s politickým hnutím MPLA (Mouvement Populaire de la Libération de l'Angola). Tyto kontakty byly udržovány nejdříve přes ZÚ v Konakry a po přesunutí exilové kanceláře do Leopoldville přes náš tamější úřad. Usnesením Politbyra ÚV KSČ z 18. 4. 1961 byl styk s MPLA upraven následovně:⁶⁶

1. ČSSR vybavila pro MPLA kancelář v Konakry,
2. poskytovala od března 1961 MPLA pravidelnou měsíční finanční podporu ve výši 3000 devizových korun,
3. zajistila stipendia, odborný a speciální výcvik pro kádry MPLA (v té době studovalo v ČSSR 9 stážistů a 13 stipendistů).

⁶⁵ NA ČR, ÚV KSČ Antonín Novotný – zahraničí, vztahy ČSSR – Angola, karton č. 1 (1-7), Zpráva MZV o situaci v angolském národněosvobozeneckém hnutí (ZÚ v Leopoldville).

⁶⁶ NA ČR, ÚV KSČ Antonín Novotný – zahraničí, vztahy ČSSR – Angola, karton č. 1 (1-7), Úprava styků s angolským národněosvobozeneckým hnutím. Příloha III – Důvodová zpráva.

Angolský exil měl zřejmě s nalezením a dopravou vhodných kandidátů problémy, jelikož z příjezdu plánovaných 25 Angolanů, kteří přijeli na konci roku 1961, které Polytechna zařadila do jazykových kurzů, jich bylo schopno na vysokých školách studovat pouze třináct. Studentem Univerzity 17. listopadu se stal například Carlos Belli Bello, který byl v září 1963 zvolen generálním tajemníkem Všeobecného svazu angolských studentů (UGEAN) se sídlem v Maroku.⁶⁷

„Podle dokumentů bývalé komunistické rozvědky prošlo půlročním školením v ústřední škole ministerstva vnitra jen šest Angolanů. K vojenskému výcviku skrytém pod označením „akce 133“ přijeli 16. listopadu 1961 pouze tři členové MPLA. Armindo de Freitas, Jacob Caetano João a Luís Lopes Goncalo na brněnské vojenské akademii Antonína Zápotockého studovali s fiktivními západoafrickými identitami, především proto, že se československé úřady obávaly vyzrazení celé záležitosti a skandálu, který by v takovém případě portugalská vláda mohla vyvolat v OSN.“⁶⁸ Důležitost utajení výcviku tři angolských partyzánů byla viditelná i v sedmdesátých letech, jelikož když se československý velvyslanec v Luandě dotazoval na jména angolských absolventů výcviku v Československu, pražské ústředí mu zaslalo pouze falešná jména Keita Douané, Jean Lousi Cámara a Sekou Bangurá.⁶⁹

Dle očekávání bylo vzdělání těchto lidí, podle hodnocení československých učitelů, na velice špatné úrovni, avšak dokázali určitou manuální zručnost, když se brzy naučili zacházet s nejrůznějšími druhy výzbroje. Všichni tři angolští partyzáni byli vycvičeni na zvládnutí vedení partyzánského způsobu boje v zalesněném i hornatém prostředí. Součástí vojenského výcviku bylo i osvojení si ideologických vědomostí, které mělo čelit jejich protestantskému vyznání. Všem třem Angolanům byla v říjnu 1962 udělena odměna zahraniční fakulty VA AZ za úspěšné zvládnutí studia a v prosinci téhož roku obdržel velitel školy generálporučík Ladislav Kolovratník hlášení, podle něhož byly cíle výcviku, včetně politických požadavků, splněny.

1.6 Navázání vztahů KSČ s angolským národněosvobozeným hnutím

Angola se postupem času stávala pro sovětský blok čím dál více zajímavější, takže nehodlal přepustit vliv na tuto obrovskou zemi s nesmírným nerostným bohatstvím Spojeným

⁶⁷ Klíma Jan a SIEBER, Karel. *Dějiny Angoly*. Praha NLN 2008. S. 283. ISBN 978-80-7106-950-8.

⁶⁸ Klíma Jan a SIEBER, Karel. *Dějiny Angoly*. Praha NLN 2008. S. 283 - 284. ISBN 978-80-7106-950-8.

⁶⁹ Klíma Jan a SIEBER, Karel. *Dějiny Angoly*. Praha NLN 2008. S. 284. ISBN 978-80-7106-950-8.

státům.⁷⁰ V červnu 1961 byla uzavřena dohoda mezi sovětskou KGB a ministerstvem vnitra ČSSR o vzájemné spolupráci při rozšiřování zpravodajských aktivit, zmiňována byla i Angola. Stupňovala se kooperace mezi MPLA a státy sovětského bloku, což můžeme vidět i na příkladu ČSSR, které neustále zintenzivňovalo kontakty s MPLA. Jako výraz podpory MPLA a její snahy udržet si pozice v Angole, byl v roce 1961 uskutečněn na základě usnesení politbyra ÚV KSČ bezpečnostní kurz pro členy MPLA.⁷¹

Na základě usnesení Politbyra ÚV KSČ mělo ministerstvo vnitra schváleno uspořádat 5-ti až 6-ti měsíční bezpečnostní kurz pro 10 Angolanů. Tímto úkolem byl pověřen R. Barák a náklady bezpečnostního kurzu mělo hradit ministerstvo vnitra.⁷²

Na den 12. ledna 1961 byl naplánován příjezd dvou zástupců MPLA z Angoly. Zástupci MPLA – Viriato da Cruz a Matias Migueis chtěli v ČSSR jednat o následujících otázkách:

1. Vyškolení vysokoškolských odborníků pro správu země, a to pro armádu, policii, zahraniční a vnitřní obchod, banky, diplomacii, hospodářské plánování, apod.,
2. vyškolení středně technických odborníků – elektrikářů, mechaniků, soustružníků, kovářů, laborantů, radiomechaniků, účetních, porodních asistentek a veterinářů, apod.,
3. vyškolení vojenských expertů,
4. technická pomoc při radiospojení, tisk, stroje, apod.,
5. Materiální pomoc a zbraně, případně finanční pomoc.

Požadavek na vyškolení 10 odborníků v oblasti bezpečnosti byl předběžně vysloven v Konakry⁷³ a náplň kurzu bezpečnosti měl být totožný jako ten pro Guineje, který byl zorganizován před časem.

Zástupci MPLA Viriato da Cruz a Matias Migueis nakonec přiletěli až 28. ledna 1961 a v Praze byli přijati náměstkem ministra zahraničí Jánem Bušniakem⁷⁴. Oba představitelé navštívili vybrané závody a byly jim představeny naše výrobky. Při návštěvě byly

⁷⁰ Více o strategii Sovětského svazu v Angole v VANNEMAN, Peter. *Soviet Strategy in Southern Africa: Gorbachev's Pragmatic Approach*. Hoover Press. S. 49. ISBN 0-8179-8901-3. Dostupné na WWW: <<http://books.google.cz/books?id=pRLHFCcfdEkC&printsec=frontcover&hl=cs#v=onepage&q&f=false>> [cit. 19. 5. 2012].

⁷¹ NA ČR, ÚV KSČ Antonín Novotný – zahraničí, vztahy ČSSR – Angola, karton č. 1 (1-7), Bezpečnostní kurs pro Angolce.

⁷² NA ČR, ÚV KSČ Antonín Novotný – zahraničí, vztahy ČSSR – Angola, karton č. 1 (1-7), Bezpečnostní kurs pro Angolce.

⁷³ Konakry – Hl. město Guineje

⁷⁴ Ján Bušniak – nar. 26. 5. 1919 v Horné Lehotě a zemřel 1. 11. 1988 v Praze, byl ekonom, diplomat. 1960 – 1962 a 1967 – 1971 vykonával funkci náměstka min. zahraničí ČSSR.

projednávány otázky upevnění moci v novém státě a výstavby skutečně nezávislého státu, což i sám Viriato da Cruz potvrdil jako hlavní cíl návštěvy.⁷⁵

Cruz poté přiblížil program MPLA a podotkl, že nevěří v možnost nenásilného osvobození Angoly, jelikož kolonialisté nehodlali dobrovolně Angolu opustit. Na druhou stranu se však vyjádřil, že zatím neuzrála vhodná situace na ozbrojené povstání.

Bušniak poté kladl otázky zaměřené na počet Portugalců a hospodářskou moc v Angole. Počet Portugalců se v této době odhadoval na 200.000 a jejich moc se opírala o lépe vyzbrojenou armádu s počtem 20.000 vojáků, která byla neustále posilována. Z ekonomického hlediska Portugalci kontrolovali banky, vnitřní i zahraniční obchod. Ostatní hospodářské pozice byly v rukou zahraničního kapitálu. Ekonomika Angoly byla v této době ovládána zejména anglickým kapitálem, který vlastnil např. diamantové doly a většinu dopravy. Americký kapitál ovládal produkci kávy, silná byla i kapitálová účast západního Německa, Belgie a jiných kapitalistických zemí.

Dále byl se zástupci MPLA rozebrán současný stav v Kongu, kde se vedla též národněosvobozenecká válka, kterou komplikoval fakt nejednotnosti konžského národa, tato situace byla přirovnána k situaci v Angole.

Zástupci MPLA si dále stěžovali na nedostatečnou aktivitu angolského lidu ve snaze dosáhnout nezávislost na Portugalsku, kterou přičítají strachu z tvrdých represí koloniální armády. Na závěr jednání se obě strany utvrdily v dalším pokračování a pokud možno zintenzivnění spolupráce mezi MPLA a KSČ.

V červenci roku 1962 uprchl za pomoci komunistické strany Portugalska z lisabonského vězení dr. Agostino Neto, čestný předseda MPLA a velký oblíbenec angolského národa. Při jeho útěku do tehdejšího sídla MPLA v Leopoldville sehrála KSČ specifickou roli, jelikož právě dr. Neto letěl z marockého Rabatu do Konakry čs. letadlem.

Podle informací zahraničního úřadu v Leopoldville chtěl A. Neto i s manželkou v prosinci 1962 navštívit ČSSR s úmyslem projednat otázku národněosvobozeneckého hnutí Angoly.

Vzhledem k již v té době probíhající spolupráci byl odsouhlasen 14- ti denní pobyt pro A. Neta a jeho manželku, jako hosty Čs. společnosti pro mezinárodní styky. Výdaje spojené s cestou a pobytem v ČSSR měly být hrazeny z rozpočtu Čs. výboru solidarity s národy

⁷⁵ NA ČR, ÚV KSČ Antonín Novotný – zahraničí, vztahy ČSSR – Angola, karton č. 1 (1-7), Záznam o návštěvě představitelů MPLA v ČSSR (situace v Angole).

Afriky a Asie. Podle zprávy zahraničního úřadu v Moskvě, sovětský výbor afro-asijské solidarity uvažoval rovněž o jeho pozvání.

V mimořádné zprávě ZÚ v Leopoldville pro ministerstvo zahraničních věcí ze dne 28. března 1963 o situaci v národněosvobozeneckém hnutí v Angole⁷⁶ bylo uvedeno, že i přes řadu pokusů a tlaku okolních afrických států národněosvobozenecké hnutí bylo stále rozštěpené. Dále bylo uvedeno, že MPLA se stále orientuje prosovětským směrem, což ji v řadě případů komplikovalo pomoc od ostatních afrických států, které tak váhali s pomocí MPLA a ve většině případů pak zaujaly negativní stanovisko k tomuto hnutí.⁷⁷

1.7 Vztahy mezi angolskými politickými hnutími MPLA a UPA

Určitým přínosem pro národněosvobozenecké hnutí v Angole byla III. konference afro-asijské solidarity, která se konala ve dnech 4. – 10. února 1963 v Moshi v tehdejší Tanganice (dnes Tanzanie), a která ve své rezoluci doporučila sjednocení národněosvobozeneckého hnutí v Angole ke společnému postupu proti portugalskému kolonialismu.

Po dočasné vnitrostranické krizi se do čela MPLA postavil Agostino Neto, který se snažil o změnu taktiky vůči portugalské nadvládě a vydal se cestou neutrální politiky. A. Neto navštívil USA a poté též SSSR, při návratu zpět se měl také zastavit na předjednané návštěvě v ČSSR. Vzhledem k náročnosti programu a časové vytíženosti se návštěva A. Neta neuskutečnila a byla přesunuta na pozdější dobu téhož roku.⁷⁸

Národněosvobozeneckému hnutí v Angole ubírala sílu jeho roztržitost, která pramenila z odlišné orientace dvou hlavních celonárodních politických hnutí MPLA a UPA. Obě strany byly z důvodu toho, že přesahovaly regionální rámec, považovány za nacionalistické. Na základě tohoto faktu tak byla jejich základna a v důsledku toho i vliv podstatně větší než jiných stran. Druhým společným znakem obou nejsilnějších hnutí byla ochota použít sílu při osvobození Angoly a také tuto zásadu v praxi uplatňovaly.

MPLA byla podporována regionálním hnutím Angolské národní hnutí (MNA), které k ní ideologicky inklinovalo. V průběhu roku 1963 však došlo ve straně k rozkolu ve vedení a

⁷⁶ NA ČR, ÚV KSČ Antonín Novotný – zahraničí, vztahy ČSSR – Angola, karton č. 1 (1-7), Zpráva MZV o situaci v angolském národněosvobozeneckém hnutí (ZÚ v Leopoldville).

⁷⁷ NA ČR, ÚV KSČ Antonín Novotný – zahraničí, vztahy ČSSR – Angola, karton č. 1 (1-7) Dopis MZV o pozvání předsedy MPLA Agostina Neta k návštěvě ČSSR.

⁷⁸ NA ČR, ÚV KSČ Antonín Novotný – zahraničí, vztahy ČSSR – Angola, karton č. 1 (1-7), Zpráva MZV o situaci v angolském národněosvobozeneckém hnutí (ZÚ v Leopoldville).

strana se de facto rozpadla a ztratila vliv. Ostatní strany, které byly nakloněny jednáním s Portugalskem a odmítaly použití násilí,⁷⁹ byly bez početnější členské základny a byly tedy považovány za kolaborantské a neměly příliš velký vliv na politické dění.⁸⁰

Africké státy ochotné poskytnout angolskému národněosvobozeneckému hnutí pomoc apelovaly na sjednocení dvou nejsilnějších angolských hnutí UPA a MPLA, jež by společně dokázaly vyvinout větší tlak na změny v Angole vedoucí k zisku nezávislosti.

Do situace v Angole se postupem času snažily zapojit nejen státy západního nebo východního bloku, ale i státy s menším vlivem na mezinárodní dění. Jedním ze států, který se snažil podpořit národněosvobozenecké hnutí v Angole, bylo Alžírsko. MPLA počítala s jeho jednostrannou pomocí, a tak bylo pro MPLA velkým zklamáním prohlášení předsedy alžírské vlády na zasedání Všeobecného svazu alžírských pracujících (UGTA), že poskytl UPA okamžitou vojenskou pomoc, o kterou ho Holden Roberto požádal, a že je ochoten poskytnout ji i MPLA. Druhým menším zklamáním pro MPLA byl i postoj alžírské mise vedené předsedou zahraničního výboru alžírského parlamentu, velitelem Slimanem, která pobývala v Kongu od 12. do 31. ledna 1963 a jejímž hlavním úkolem, kromě jednání s konžskou úřední vládou o zřízení alžírského ZÚ v Leopoldville, bylo seznámit se se situací v angolském národněosvobozeneckém hnutí a podle toho určit nejlepší formu pomoci.

Alžírská delegace v čele se Slimanem, od začátku tedy zdůrazňovala, že účinná alžírská pomoc je podmíněna jednotou mezi UPA a MPLA. Ještě za pobytu alžírské delegace byly učiněny pokusy o společné jednání u „kulatého stolu“ mezi zástupci MPLA a UPA, ale ze setkání nakonec sešlo a obě hnutí dále působily bez vzájemné spolupráce. Je třeba zdůraznit, že Slimane ve svém naléhání na vytvoření angolské jednoty vycházel z čistě vojenského hlediska a naprosto opomíjel politické aspekty spolupráce.

Dá se říci, že podpora MPLA a UPA z Konga byla na jiné úrovni, jelikož UPA podporovaná USA dostávala od konžského ústřední faktickou pomoc, jako například povolení ke zřízení výcvikového tábora u Thisiville, kdežto MPLA v této době dostávala pouze sliby. Dále si ve zprávě MPLA stěžovala na jednání konžského předsedy vlády Adouly, který jednal s marockým zvláštním vyslancem Lahrizim o dodávce zbraní do Konga, jež měla MPLA uskladněné v Maroku. Po počátečním kladném stanovisku Adoula podmiňoval svůj souhlas s dopravou tohoto vojenského materiálu do Konga, vytvořením koordinačního výboru pro pomoc angolskému národněosvobozeneckému hnutí složeného ze zástupce konžské ústřední

⁷⁹ Jednalo se např. o strany MDIA, NTOBAKO, NOWIZAKO.

⁸⁰ NA ČR, ÚV KSČ Antonín Novotný – zahraničí, vztahy ČSSR – Angola, karton č. 1 (1-7), Zpráva MZV o situaci v angolském národněosvobozeneckém hnutí (ZÚ v Leopoldville).

vlády, UPA a MPLA. Lze se domnívat, že Adoula touto svou podmínkou chtěl získat veškerou kontrolu nad angolskými hnutími a využít poskytované pomoci především ve prospěch UPA. Je zajímavé, že i když se jednalo o vojenský materiál patřící MPLA, tak si Adoula nárokoval jeho kontrolu a nebál se k tomu vyzvat písemně i Hassana II., který to však přirozeně odmítl.⁸¹

Závěrem lze konstatovat, že návštěva alžírské delegace a jednání zvláštního marockého vyslance Lahriziho, které probíhalo ve stejné době, muselo být pro hnutí MPLA zklamáním. Samo vedení MPLA hodnotilo vzniklou situaci za negativní, jelikož očekávalo, že uvedená jednání vytvoří pro MPLA materiální základnu, nutnou pro uskutečnění jejich vojenských plánů. Avšak uskutečnění těchto vojenských plánů bylo odloženo na neurčito v důsledku negativního postoje ústřední konžské vlády na dopravu zbraní z Maroka do Konga, stejně jako v důsledku postoje alžírské delegace, ze kterého vyplynulo, že MPLA nemůže počítat s výhradní podporou Alžírka jen pro MPLA, což ve svých plánech MPLA předpokládala. MPLA se na konci pobytu alžírské delegace snažila přesvědčit Slimana o diskriminační politice Konga ve prospěch UPA, což však nemělo na výsledek mise vliv.⁸²

Faktem tedy zůstalo, že MPLA musela překonávat daleko větší problémy, než předpovídaly její optimistické plány na průběh národněosvobozeneckého boje v Angole. Tyto plány také dost dobře neodhadly mezinárodní postavení dvou základních frakcí v rámci angolského národněosvobozeneckého hnutí, kdy UPA se setkávala s mnohem větší mezinárodní podporou pramenící hlavně ze spolupráce s USA, než MPLA čekala. Mezinárodní postavení obou nejsilnějších angolských hnutí bylo v neustálém vývoji, přesto však lze v hrubých rysech určit jejich hlavní pozice. Jak již bylo řečeno, většina afrických států naléhala na obě hnutí, aby vytvořily jednotnou platformu, což jim však nebránilo vybrat si, jaké hnutí budou podporovat více a které méně.⁸³

Postoj jednotlivých afrických států se v podstatě odvíjel od jejich zahraničně politické orientace daného státu. Je třeba říci, že ani UPA neměla tak optimistický vývoj jaký si představovala, jelikož přes téměř roční fungování Holdenem Robertem vytvořené tzv. Angolské republiky v exilu, žádný africký stát do té doby neuznal. Můžeme tedy konstatovat,

⁸¹ NA ČR, ÚV KSČ Antonín Novotný – zahraničí, vztahy ČSSR – Angola, karton č. 1 (1-7), Zpráva MZV o situaci v angolském národněosvobozeneckém hnutí (ZÚ v Leopoldville).

⁸² NA ČR, ÚV KSČ Antonín Novotný – zahraničí, vztahy ČSSR – Angola, karton č. 1 (1-7), Zpráva MZV o situaci v angolském národněosvobozeneckém hnutí (ZÚ v Leopoldville).

⁸³ NA ČR, ÚV KSČ Antonín Novotný – zahraničí, vztahy ČSSR – Angola, karton č. 1 (1-7), Zpráva MZV o situaci v angolském národněosvobozeneckém hnutí (ZÚ v Leopoldville).

že tak UPA nedosáhla svého cíle, mezinárodně legalizovat svůj monopolní nárok na vedení angolského národněosvobozeneckého boje.⁸⁴

Kongo se tak stalo útočištěm jak pro UPA tak i pro MPLA, což znamenalo, že bylo v oficiální rovině vůči těmto hnutím neutrální, avšak v neoficiální rovině docházelo ke krokům ze strany konžské vlády, které MPLA chápala jako diskriminaci. Pro příklad můžeme zmínit zatčení 9-ti členné vojenské skupiny MPLA v Takikapě, která byla vyslána za hranice na průzkum.

Naprosto opačná situace a poměry panovaly v Kongu Brazaville v bývalém francouzském Kongu, které naopak mělo velice kladný vztah k MPLA. Kladný postoj brazavillské vlády k MPLA a negativní k UPA vyplývá z postoje obou stran k Cabindě. Zatímco Roberto Holden si činí jednoznačný nárok na toto území, zastává MPLA stanovisko, že Cabinda se musí stát nezávislou na Portugalsku společně s Angolou a po získání nezávislosti si měli občané v referendu rozhodnout o své dalším osudu.⁸⁵

Podpora okolních afrických států se v popisované době projevovala v rovině tlaku na sjednocení MPLA a UPA, aby tak mohly účinněji bojovat za nezávislost. Ze zemí Maghrebu MPLA výhradně podporovalo pouze Maroko, postoj Alžírsko byl popsán výše. SAR dosud podmiňovala poskytnutí pomoci vytvořením jednotného národněosvobozeneckého hnutí, avšak postupem času došlo k příklonu SAR k MPLA, kterému dovolilo zřídit si kancelář v Káhiře, avšak z důvodu nedostatku financí se kancelář neotevřela. Obdobné stanovisko zaujímal i Ghana, k níž však byla MPLA zdrženlivá, jelikož se předpokládalo, že poskytnutá pomoc by se vážala na naprostou kontrolu hnutí. Ke zhoršení vztahů z pohledu MPLA došlo s Guineou a MPLA dokonce uvažovala o přesunutí kanceláře v Konakry do senegalského Dakaru, protože Senghor byl údajně MPLA nakloněn.⁸⁶

MPLA též počítala s podporou tehdejší Tanganiky, s níž zahájila jednání na konferenci PAFMECSA, která se konala koncem prosince roku 1962 v Leopoldvillu. Je však třeba říci, že se nic konkrétního nevyjednalo a také to, že MPLA hodnotila některé své vztahy s ostatními státy někdy až příliš optimisticky.

Holden Roberto a jeho hnutí UPA bezvýhradně a nejúčinněji podporovalo z afrických států Tunisko a kladné stanovisko zaujímal také Etiopie a Súdán.

⁸⁴ NA ČR, ÚV KSČ Antonín Novotný – zahraničí, vztahy ČSSR – Angola, karton č. 1 (1-7), Zpráva MZV o situaci v angolském národněosvobozeneckém hnutí (ZÚ v Leopoldville).

⁸⁵ NA ČR, ÚV KSČ Antonín Novotný – zahraničí, vztahy ČSSR – Angola, karton č. 1 (1-7), Zpráva MZV o situaci v angolském národněosvobozeneckém hnutí (ZÚ v Leopoldville).

⁸⁶ NA ČR, ÚV KSČ Antonín Novotný – zahraničí, vztahy ČSSR – Angola, karton č. 1 (1-7), Zpráva MZV o situaci v angolském národněosvobozeneckém hnutí (ZÚ v Leopoldville).

Stanovisko ostatních afrických států bylo oficiálně neutrální. Postoj západních států k oběma hnutím byl naprosto jasný. Jejich plnou podporu měla UPA, kterou nejvíce podporovaly Spojené státy americké. Stanovisko USA k MPLA po prosincové konferenci bylo váhavé a hlavním cílem bylo vymanit MPLA z vlivu socialistických států. Těmto snahám nasvědčovala i cesta vůdce MPLA do USA, která se protáhla na tři měsíce. Ve zprávě MZV o situaci v angolském národněosvobozeneckém hnutí byly vyjádřeny obavy z dalšího směřování MPLA, avšak žádné větší následky Netova návštěva USA neměla.

Můžeme tedy říci, že MPLA se přesvědčila, že její mezinárodní postavení není tak pevné jak si myslela a ani situace uvnitř hnutí nebyla příliš stabilní. Opozice v hnutí byla reprezentována částí mládeže, která byla nespokojená s novou politickou orientací schválenou na prosincové konferenci. Vytýkala novému výboru, že je složen převážně z mulatů, resp. že manželky členů jsou bělošky. Zároveň označovala Neta a další členy za portugalské a americké agenty a kladly si otázku, proč jel Neto do USA až po projednávání angolské otázky na půdě OSN, proč jel sám, atd. Opozice v MPLA byla řízena ze zákulisí Matiasem Miguesem, který byl na konferenci zvolen 1. místopředsedou nového řídicího výboru, avšak své funkce se neujal a byl ideologicky ovlivňován bývalým generálním tajemníkem MPLA Viratem Cruzem, který pobýval v Paříži a udržoval s opozicí písemný styk.

K opozici se poté připojila i další členka řídicího výboru Deolinda, která měla v úmyslu podat demisi. Síla opoziční skupiny však nebyla nikterak velká, aby dokázala změnit dosavadní politickou orientaci a program MPLA. Za poukázání stojí, že při svém vystupování používala argumenty rasistického charakteru, kterým se snažila získat podporu angolského černošského obyvatelstva.⁸⁷

S určitými rozpory uvnitř svého hnutí se potýkala nejen MPLA, ale i angolská národní fronta (FNA), která řešila problémy tribalistického charakteru mezi UPA a PDA. UPA jako větší a vlivnější partner ve FNA prováděl diskriminační politiku vůči PDA, což vzbuzovalo odpor jejich členů. Tyto rozpory se promítly i do ALNA (Armée de la Libération Nationale Anglaise), takže původní stav armády se snížil z 1000 vojáků na pouhou 300 člennou skupinu bojovníků. Kromě rozporů ve FNA, docházelo i k samotným rozporům v UPA, zvláště mezi Holdenem Robertem a Rosario Nettem, které však měly pravděpodobněji více osobní než politickou podstatu.

⁸⁷ NA ČR, ÚV KSČ Antonín Novotný – zahraničí, vztahy ČSSR – Angola, karton č. 1 (1-7), Zpráva MZV o situaci v angolském národněosvobozeneckém hnutí (ZÚ v Leopoldville).

Důležitou roli při prosazování svých požadavků vůči portugalské vládě hrála armáda národněosvobozenického hnutí. Před vypuknutím povstání v Angole dne 4. února 1961 měla portugalská armáda v Angole 15.000 mužů, většinou původem z Angoly. Jakmile však Kongo získalo v roce 1960 nezávislost, začalo Portugalsko ihned navyšovat stav, který v roce 1964 dosáhl počtu 60.000 vojáků zařazených ve speciálních a pohyblivých jednotkách. K tomu bylo třeba připočítat několik tisíc mužů ve sborů milice, rekrutovaných z portugalských kolonů. Po vypuknutí povstání v Angole začaly portugalské úřady v Angole praktikovat nový typ kolonií bývalých vojáků – kolonů. Vytvořili „Junte du Peuplement“, která portugalským vojákům umožňovala za velice výhodných podmínek usídlit se v Angole. Portugalská armáda byla soustředěna převážně na severu Angoly, ale plánovala rozmístit důležité základny po celém území, a to v městech Luanda, Melange, Nova Lisboa, Silva Porto, Beuguela, Mocamendes, Mexico, Lunada, Caxito a Nogui. Tato armáda využívala výzbroj pramenící ze členství NATO, což dovolilo účinně zasahovat v oblastech povstání.

Portugalsku se tak podařilo potlačit únorové povstání v Luandě vedené MPLA, tak i povstání na severu Angoly rozpoutané v březnu 1961 z iniciativy UPA. Nadále však na území Angoly operovaly angolské jednotky vedoucí partyzánskou válku, které se Portugalsku nedařilo zlikvidovat. Hlavním nedostatkem těchto partyzánských skupin byla absence spojení jak už s vedením MPLA tak i vedením UPA. Kromě těchto nečetných operací samostatných a špatně vyzbrojených partyzánských jednotek neexistovaly v Angole v této době pravidelnější bojové akce.

MPLA v této době zorganizovala několik srážek APLA s portugalskými jednotkami na území Cabindy, které měly pouze propagační význam a žádné významné aktivity neprováděla ani UPA. V této době se obě strany MPLA a UPA a její armády ALNA a APLA omezovaly pouze na průzkum nepřátelských pozic, budování základen pro eventuální další boje a nábor a výcvik dalších vojáků. I vojenské síly ALNA a APLA byly v této době srovnatelné, co do počtu jejich příslušníků. ALNA však byla ve výhodě, jelikož měla více vojenského materiálu, když například obdržela od USA 8 osobních vozů. Určitou výhodu měla ALNA při spolupráci s konžskou vládou, která s ní, na rozdíl od APLA, aktivně spolupracovala. ALNA této určité výhody využívala většinou v boji proti APLA a partyzánským jednotkám z příslušníků MPLA místo k boji proti portugalské armádě.

Základním problémem v účinnějším boji proti kolonizátorům spatřovala MPLA zejména v nedostatku vojenského materiálu.⁸⁸

Uvedenou podobu situace lze shrnout do těchto bodů:⁸⁹

1. Angolské národněosvobozené hnutí nadále trpělo svým rozdělením,
2. mezinárodní postavení MPLA a UPA bylo zhruba srovnatelné, přičemž UPA dostávala větší materiální pomoc,
3. UPA měla v Kongu pro svou činnost podstatně lepší podmínky než MPLA. UPA profitovala ze spolupráce s USA, která ji poskytovala materiální podporu, avšak výměnou za možnost ovlivňovat činnost tohoto hnutí,
4. západní státy se pokoušely získat vliv v MPLA a vymanit ji z vlivu socialistických států,
5. tato tendence byla příčinou vzniku opozice uvnitř MPLA, která však byla organizačně slabá a politicky neobratná,
6. vojenská aktivita národněosvobozeného hnutí byla mizivá a její těžiště zůstalo v přípravách na další boje. Hlavním problémem zůstal nedostatek vojenského materiálu a finančních prostředků, zvláště v MPLA.

⁸⁸ NA ČR, ÚV KSČ Antonín Novotný – zahraničí, vztahy ČSSR – Angola, karton č. 1 (1-7), Zpráva MZV o situaci v angolském národněosvobozeném hnutí (ZÚ v Leopoldville).

⁸⁹ NA ČR, ÚV KSČ Antonín Novotný – zahraničí, vztahy ČSSR – Angola, karton č. 1 (1-7), Zpráva MZV o situaci v angolském národněosvobozeném hnutí (ZÚ v Leopoldville).

2. Zahraniční politika Angoly

Na základě podkladů pro jednání při uskutečnění oficiální návštěvy předsedy MPLA-Strany práce a prezidenta ALR J. E. dos Santose v ČSSR v říjnu roku 1981 lze usoudit, že ÚV KSČ měl zájem na dalším prohlubování spolupráce a hledání shodných cílů v oblasti zahraniční politiky v souladu s postoji SSSR. Gustav Husák mimo jiné vyjádřil solidaritu při boji za nezávislost a svrchovanost země. Dále G. Husák vyjádřil dos Santosovi podporu nastolování sociálně ekonomických změn ve společnosti, protiimperialistické politice národněosvobozeneckému boji afrických národů v zápasu za odstranění kolonialismu, rasismu a apartheidu.⁹⁰ G. Husák se také zmínil o světovém politickém prostředí, kdy samozřejmě podpořil Hnutí nezúčastněných a Organizaci africké jednoty.⁹¹

G. Husák dos Santose informoval i o vnitropolitické situaci v ČSSR, stabilitě politického systému a červnových volbách. Z hlediska hospodářství viděl G. Husák značnou perspektivu zejména v surovinovém bohatství Angoly oproti naší zemi, když v podkladech pro jednání s dos Santosem měl větu, kdy vyjádřil spokojenost nad našim rozvinutým průmyslem, avšak s nedostatkem vlastních surovin a zdrojů energie.⁹²

V podkladech je též uvedeno obecně kladné hodnocení ČS-angolských vztahů: „*Vývoj hodnotíme pozitivně, nejsou otevřené problémy, máme zájem dále prohlubovat a rozšiřovat spolupráci*“⁹³ Všeobecně se tedy dá říci, že jak ČSSR, tak i Angola sledovaly v budoucí spolupráci svoje hlavně ekonomické cíle, jelikož Angola potřebovala od východního bloku další finanční injekce na vedení občanské války a z hlediska ČSSR se v Angole otvíral veliký vývozní trh, zejména pro budování průmyslové základny Angoly. Právě v podkladech se objevily i konkrétní zájmy ČSSR v Angole, které nebyly jen technického rázu, ale i snaha o

⁹⁰ NA ČR, ÚV KSČ Gustav Husák, karton č. 917 (9392-9395), oficiální státní návštěva předsedy MPLA-Strany práce a prezidenta ALR J. E. dos Santose v ČSSR ve dnech 9-12. 10. 1981, Podklad pro rozhovor s předsedou MPLA-SP a prezidenta Angoly Jose Eduardo dos Santosem.

⁹¹ NA ČR, ÚV KSČ Gustav Husák, karton č. 917 (9392-9395), oficiální státní návštěva předsedy MPLA-Strany práce a prezidenta ALR J. E. dos Santose v ČSSR ve dnech 9-12. 10. 1981, Podklad pro rozhovor s předsedou MPLA-SP a prezidenta Angoly Jose Eduardo dos Santosem.

⁹² NA ČR, ÚV KSČ Gustav Husák, karton č. 917 (9392-9395), oficiální státní návštěva předsedy MPLA-Strany práce a prezidenta ALR J. E. dos Santose v ČSSR ve dnech 9-12. 10. 1981, Podklad pro rozhovor s předsedou MPLA-SP a prezidenta Angoly Jose Eduardo dos Santosem.

⁹³ NA ČR, ÚV KSČ Gustav Husák, karton č. 917 (9392-9395), oficiální státní návštěva předsedy MPLA-Strany práce a prezidenta ALR J. E. dos Santose v ČSSR ve dnech 9-12. 10. 1981, Podklad pro rozhovor s předsedou MPLA-SP a prezidenta Angoly Jose Eduardo dos Santosem.

výuku angolských odborníků: „*Máme zájem dodávat dopravní techniku, stroje, zařízení, pomáhat při výchově kádrů, vysílat odborníky*“⁹⁴

Z podkladů pro oficiální návštěvu dos Santose je část věnována zahraniční politice ALR, které byla založena na principu spolupráce se zeměmi, které uznaly její právní existenci a měly zájem udržovat vztahy dle platných mezinárodních norem. Při hodnocení zahraniční politiky této země, je nutné si uvědomit, že zahraniční linii směřování země řídila prosovětskou MPLA a opozice v podobě UNITA se orientovala na Západ. Angola se hned po získání nezávislosti stala aktivním členem OSN, OAJ a Hnutí nezúčastněných zemí.

Hlavním zahraničně-politickým cílem vládní MPLA byla stabilizace situace na jižní hranici, kterou kontrolovala UNITA. Vládní MPLA podporovala hnutí ANC v JAR v boji proti režimu apartheidu. Dále vyjádřila solidaritu Organizaci pro osvobození Palestiny, Frontě pro osvobození Východního Timoru a hnutím odporu v zemích Latinské Ameriky. Dá se říci, že díky navázanosti MPLA na socialistická hnutí po celém světě se tak Angola řadila do Sovětské sféry vlivu, kterou systematicky narušovaly tajné služby USA, které se nechtěly smířit se ztrátou potencionálního nerostného bohatství v Angole. Oficiálně neměla USA s ALR navázané diplomatické styky a změnu postoje podmínilo odchodem kubánských internacionalistů, zřeknutím se sovětské technické pomoci a dohodou MPLA s UNITA. ALR to však považovala za vměšování se do vnitřních záležitostí státu.⁹⁵

Vliv kapitalistických zemí v ekonomické oblasti si uvědomovalo i ČSSR, které jej zmiňuje v podkladech pro oficiální návštěvu dos Santose: „*Hlavními partnery jsou USA, Taliansko, Francúzsko, krajiny Beneluxu, Švédsko, Dánsko.*“⁹⁶ Je však zajímavé, že dokument upozorňuje na fakt, že EHS jako celek projevilo zájem s ALR spolupracovat, i přes to, že ALR nepodepsala dohodu z Lomé II⁹⁷. Na tomto příkladě můžeme vidět, že si země EHS

⁹⁴ NA ČR, ÚV KSČ Gustav Husák, karton č. 917 (9392-9395), oficiální státní návštěva předsedy MPLA-Strany práce a prezidenta ALR J. E. dos Santose v ČSSR ve dnech 9-12. 10. 1981, Podklad pro rozhovor s předsedou MPLA-SP a prezidenta Angoly Jose Eduardo dos Santosem.

⁹⁵ NA ČR, ÚV KSČ Gustav Husák, karton č. 917 (9392-9395), oficiální státní návštěva předsedy MPLA-Strany práce a prezidenta ALR J. E. dos Santose v ČSSR ve dnech 9-12. 10. 1981. I. Základné informácie. Bod 8) Zahraniční politika.

⁹⁶ NA ČR, ÚV KSČ Gustav Husák, karton č. 917 (9392-9395), oficiální státní návštěva předsedy MPLA-Strany práce a prezidenta ALR J. E. dos Santose v ČSSR ve dnech 9-12. 10. 1981. I. Základné informácie. Bod 8) Zahraniční politika.

⁹⁷ Dohoda z Lomé (I-IV). Multilaterální dohoda z roku 1975 o obchodu a rozvoji mezi EU a sedmdesáti státy AKP. Na jejich základě se země AKP asociovaly se státy EU a vedle finanční pomoci jim byly poskytnuty značné obchodní výhody při exportu jejich zboží do EU. Tyto dohody jsou jádrem rozvojové politiky EU. Dohoda Lomé I byla uzavřena v roce 1975 na dobu pěti let, následovaly Lomé II (1980), Lomé III (1985) a nakonec v roce 1990 Lomé IV s dobou platnosti na 10 let, s finančním objemem 13,2 mld. ECU v prvních pěti letech. Těžistěm dohod je dlouhodobý rozvoj zúčastněných třetích zemí. Dohody Lomé IV byly však doplněny i úmluvami o ochraně lidských práv a o rozvoji demokracie. Po vypršení dohod byly v roce 2000 uzavřeny dohody z Cotonu. Zdroj: <http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/d/dohoda-z-lome/1000696/6259/> [cit. 28. 5. 2012].

dobře uvědomovaly potenciál angolského trhu, na který chtěly, co nejrychleji vstoupit, a tak nebylo až tak podstatné mít nejdříve podepsanou dohodu z Lomé.

S Čínou neměla ALR navázané žádné oficiální diplomatické styky, jelikož Čína podporovala UNITA a FNLA v boji proti MPLA. ALR mezi prvními zeměmi odsoudila čínskou agresi proti Vietnamské socialistické republice. Čína naproti tomu vyjádřila solidaritu k agresi JAR vůči ALR.

Pro vyjasnění a lepší pochopení zahraniční politiky Angoly v čele s MPLA je zde třeba zmínit stanoviska ALR k hlavním mezinárodním problémům:

1. Odzbrojení – Považovala jej za hlavní úkol současnosti. Zaujala stejné stanovisko se zeměmi socialistického bloku a stala se spoluautorem čs. odzbrojovací iniciativy v OSN. Zásadně se stavěla proti vojensko-průmyslovému komplexu a jeho filiálek na výrobu zbraní v JAR. Stavěla se negativně k atomovému programu JAR a v denuklearizaci viděla jako součást úplného a všeobecného odzbrojení.
2. Deténte – Uvolnění chápala v souvislosti s vojenskou oblastí a na mezinárodní scéně vystupovala při kritice imperialistických mocností po boku socialistického bloku.
3. OSN – Na půdě OSN vystupovala též po boku socialistických zemí a kritizovala tak využívání práva VETA Západem. Odlišnost postoje ALR oproti ČSSE však můžeme podle podkladů k oficiální návštěvě dos Santose spatřovat v určitém zájmu o revizi charty OSN s cílem posílení postavení rozvojových zemí v OSN, ale nevystupuje proti zemím socialistického bloku.⁹⁸
4. Hnutí nezúčastněných zemí – Patřilo do pokrokového křídla a považovala toto hnutí za velice účinné v boji za všeobecné odzbrojení.⁹⁹
5. Nový ekonomický řád – Změnu ekonomického řádu, dává Angola do souvislosti s její plnou politickou svobodou. Ekonomickou část považovala za neoddělitelnou část osvobození celého národa. Ekonomický růst rozvíjejících se zemí viděla v možnosti přebudování struktury ekonomických vztahů. Vyjádřila tak podporu deklaraci ministrů zahraničních věcí Skupiny 77¹⁰⁰ z 30. září 1980.¹⁰¹

⁹⁸ NA ČR, ÚV KSČ Gustav Husák, karton č. 917 (9392-9395), oficiální státní návštěva předsedy MPLA-Strany práce a prezidenta ALR J. E. dos Santose v ČSSR ve dnech 9-12. 10. 1981. I. Základné informácie. Bod 8) Zahraniční politika.

⁹⁹ NA ČR, ÚV KSČ Gustav Husák, karton č. 917 (9392-9395), oficiální státní návštěva předsedy MPLA-Strany práce a prezidenta ALR J. E. dos Santose v ČSSR ve dnech 9-12. 10. 1981. I. Základné informácie. Bod 8) Zahraniční politika.

¹⁰⁰ Neformální seskupení rozvojových zemí vytvořené dne 15. 6. 1964 v rámci OSN s cílem řešit hospodářské problémy rozvojových zemí a zabezpečit jejich společné politicko – ekonomické zájmy zejména v mezinárodních hospodářských otázkách. Účastníci Skupiny 77 (nazvané podle jejich původního počtu) se poprvé sešli na konferenci v Alžíru roku 1967.

6. Dekolonizace – Samozřejmě se MPLA z důvodu jejich vlastní zkušeností vyjadřovala na podporu NOH v boji za nezávislost. Jak už bylo výše uvedeno, odsuzovala rasismus a režim apartheidu a označovala jej za zločin proti lidskosti.

Odlišné postoje měla Angola hlavně v souvislosti s africkými zeměmi, kdy například v otázce Západní Sahary Angola podporovala Polisário a uznala Saharskou arabskou demokratickou republiku a vyslovila se pro její přijetí do OAJ, kdežto ČSSR se k Západní Sahaře a Polisário chovala zdrženlivě.¹⁰²

Obecně lze říci, že až na pár výjimek měla Angola v čele s prosovětskou MPLA totožnou zahraniční politiku v mezinárodních otázkách jako východní blok a vystupovala tak proti imperialistické politice USA a zemím sympatizující se Západem.

2.1 Vztahy ALR s vyspělými kapitalistickými zeměmi

Vyspělé kapitalistické země si byly vědomi špatné hospodářské situace ALR, avšak viděli v ní značný surovinový potenciál. Západ se tedy snažil o získání angolského trhu, čímž by dosáhl vlivu na rozvoj angolské ekonomiky a v souvislosti s tím i na politický vliv. USA a EHS nabízely Angole řadu výhodných úvěrů a rozsáhlou vědecko-technickou pomoc. Západ zároveň podporoval návrat řady emigrantů z Portugalska, který by mohl oživit angolské hospodářství. Sovětskému bloku se však tento záměr moc nezamlouval, jelikož v něm viděli možné posílení „proburžoázní myšlenky“ v Angole a tím oslabit vliv MPLA.

Zájem kapitalistických států se soustřeďoval především na oblasti těžby ropy, diamantů a dalších surovin. Jak je výše uvedeno, mezi nejaktivnější země v této oblasti patřily USA, Francie, Belgie, Itálie a Velká Británie.

Francie rozvíjela spolupráci v oblasti textilního, dřevozpracujícího a potravinářského průmyslu, rybolovu a stavebnictví. SRN byla hlavním odběratelem diamantů, cementu, kávy a křemene. Itálie spolupracovala v oblasti stavebnictví a v roce 1981 poskytla ALR půjčku ve výši 12 mil. US dolarů určenou na podporu ekonomiky. Velká Británie se zaměřovala na oblast dopravy, kdy spravovala Benguelskou železnici. Švédsko a Španělsko se angažovaly v oblasti rybolovu. Nizozemsko, Francie a Švédsko byly hlavními dodavateli nákladních

¹⁰¹ NA ČR, ÚV KSČ Gustav Husák, karton č. 917 (9392-9395), oficiální státní návštěva předsedy MPLA-Strany práce a prezidenta ALR J. E. dos Santose v ČSSR ve dnech 9-12. 10. 1981. I. Základné informácie. Bod 8) Zahraniční politika.

¹⁰² NA ČR, ÚV KSČ Gustav Husák, karton č. 917 (9392-9395), oficiální státní návštěva předsedy MPLA-Strany práce a prezidenta ALR J. E. dos Santose v ČSSR ve dnech 9-12. 10. 1981. I. Základné informácie. Bod 8) Zahraniční politika.

automobilů. Zde například ČSSR vidělo prostor pro vývoz nákladních automobilů Tatra či Praga.

Vztahy Angoly v čele s MPLA s USA byly nebyly nijak pozitivní, jelikož společně s JAR podporovaly Spojné státy americké opoziční UNITU a pokoušely se tak destabilizovat politický systém a nastolit změnu režimu. Jako úspěch považovala MPLA zabránění zrušení tzv. Clarkova dodatku a odložení návštěvy vůdce UNITA Jonase Savimbiho ve Washingtonu.

Angola udržuje styky s USA zejména v ekonomické oblasti, a to v těžbě ropy, protože v Angole působí filie americké společnosti Gulf Oil, Texaco, Exxon Mobil. V USA se k tomu školili angolští pracovníci pro ropný průmysl.¹⁰³

2.2 Vztahy ALR se státy východního bloku

První mimořádný sjezd strany MPLA si za základní úlohu angolské zahraniční politiky vytyčil spolupráci se zeměmi socialistického bloku, od které si slibovala značnou ekonomickou pomoc, kterou schovávala za boj proti imperialismu a pozůstatkům kolonialismu. SSSR se spolupráce s ALR hodila zejména z ideologického hlediska, kdy ji mohla dávat za vzor státům, které se rozhodly dát přednost socialismu před kapitalismem. Angolská MPLA oficiálně stvrdila svoji ideologickou orientaci, když v roce 1976 podepsala dohodu o mezistranické spolupráci s KSSS, KSČ, SED, KS Kuby a dalšími.

ALR díky své orientaci na Východ dostávala od socialistických zemí politickou a ekonomickou pomoc, která se však výrazněji nepromítla do úrovně hospodářství či vzdělání. Finanční prostředky byly využity zejména na žold, nebo na uspokojení osobních potřeb státních prominentů. „Nabídku vzdělání na střední a vysokých školách i přes snahu Východu Angola dostatečně nevyužívala. Tento pocit měla vláda i v případě spolupráce mezi masovými organizacemi ALR a některými socialistickými státy.“¹⁰⁴

Pro potvrzení své politické orientace podepsala Angola smlouvy o přátelství a spolupráci s SSSR, Kubou, NDR, BLR a RSR, avšak zapojení SSSR a Kuby při řešení občanské války bylo zdaleka neaktivnější. SSSR a Kuba tak podle stranických prohlášení

¹⁰³ NA ČR, ÚV KSČ Gustav Husák, karton č. 917 (9392-9395), oficiální státní návštěva předsedy MPLA-Strany práce a prezidenta ALR J. E. dos Santose v ČSSR ve dnech 9-12. 10. 1981. I. Základné informacie. Bod 8) Zahraniční politika..

¹⁰⁴ NA ČR, ÚV KSČ Gustav Husák, karton č. 917 (9392-9395), oficiální státní návštěva předsedy MPLA-Strany práce a prezidenta ALR J. E. dos Santose v ČSSR ve dnech 9-12. 10. 1981. I. Základné informacie. Bod 8) Zahraniční politika.

podporovaly Angolu „při obraně výtobytků revoluce a při ochraně suverenity národního teritoria“¹⁰⁵.

Na druhou stranu je však nutné zmínit že u některých angolských představitelů existovala přetrvávající snaha k rozšíření styků s kapitalistickými státy a určitá preference Jugoslávie. Tyto aspekty vnímal východní blok jako brzdu rozvoje mezinárodní spolupráce.¹⁰⁶

2.2.1 Spolupráce ALR se státy RVHP v 2. pol. 70. let

Jedním ze základních faktorů, který přitáhl pozornost komunistického bloku k této zemi, byl fakt, že Angola měla a do dnešní doby stále má obrovské zásoby nerostných surovin a v popisované době patřila mezi nejbohatší země afrického kontinentu.¹⁰⁷ ALR dále disponovala dostatkem půdy dobré bonity a měla tedy i vhodné vývozní fondy zemědělských produktů,¹⁰⁸ avšak z celkové plochy ALR představovala v popisované době obdělávaná půda přibližně jen 3, 5 %, ¹⁰⁹ z níž bylo zavlažováno pouze 30 tisíc ha půdy. Angola disponovala také dostatkem elektrické energie a v rámci Afriky měla poměrně rozvinutý zpracovatelský průmysl, včetně základů strojírenského průmyslu.

Všeobecně lze konstatovat, že Angola disponovala dobrým materiálním základem, potřebným k vybudování perspektivní a rychle se rozvíjející společnosti. Tato země se tak po získání nezávislosti v roce 1975 mohla stát pro východní blok jak politicky, tak i hospodářsky strategickým spojencem na africkém kontinentě.¹¹⁰

Zahraničně obchodní vztahy členských států RVHP s Angolou se začaly rozvíjet bezprostředně po ustanovení samostatného nezávislého státu. Vývoj zahraničního obchodu členských států RVHP s Angolou přibližuje následující tabulka:¹¹¹

¹⁰⁵ NA ČR, ÚV KSČ Gustav Husák, karton č. 917 (9392-9395), oficiální státní návštěva předsedy MPLA-Strany práce a prezidenta ALR J. E. dos Santose v ČSSR ve dnech 9-12. 10. 1981. I. Základné informacie. Bod 8) Zahraniční politika.

¹⁰⁶ NA ČR, ÚV KSČ Gustav Husák, karton č. 917 (9392-9395), oficiální státní návštěva předsedy MPLA-Strany práce a prezidenta ALR J. E. dos Santose v ČSSR ve dnech 9-12. 10. 1981. I. Základné informacie. Bod 8) Zahraniční politika.

¹⁰⁷ Jedná se především o ropu, zemní plyn, diamanty, železo, mangan, měď, fosfority, atd.

¹⁰⁸ Jednalo se o kávu, bavlnu, tabák, cukr, rýži, tropické dřeviny, apod.

¹⁰⁹ V popisované době se jednalo o 4, 41 mil. ha.

¹¹⁰ AMZV, materiály do vlády, karton č. 106, PL: 8. 11. 1979, Návrh dlouhodobé koncepce československé komplexní pomoci a spolupráce s Angolskou lidovou republikou se zvláštním zřetelem na oblast zemědělství, potravinářského průmyslu, a lesního hospodářství, čj.: 016.518/79-10.

¹¹¹ Údaje jsou uváděny v mil. Rb.

	1976	1977	1978	1979 1. pololetí
Obrat zahraničního obchodu členských států RVHP	39, 9	217, 2	181, 9	97, 8
Z toho- Dovoz z ALR Vývoz do ALR	31, 6 8, 3	79, 7 137, 5	39, 1 142, 7	20, 8 77, 0
Saldo obchodních bilancí členských států RVHP	- 23, 3	+ 57, 8	+ 103, 5	+ 56, 2

Zdroj: AMZV, materiály do vlády, karton č. 106, PL: 8. 11. 1979, Návrh dlouhodobé koncepce československé komplexní pomoci a spolupráce s Angolskou lidovou republikou se zvláštním zřetelem na oblast zemědělství, potravinářského průmyslu a lesního hospodářství, čj.: 016.518/79-10 s. 7.

Podíl Angoly v celkovém obratu zahraničního obchodu členských států RVHP s rozvojovými zeměmi v roce 1976 dosáhl 0, 3%, v roce 1977 1, 4% a v roce 1978 1, 1%, zatímco podíl obchodu členských států RVHP představoval v zahraničním obchodě Angoly v roce 1976 4, 9%, v roce 1977 více než 15% a v roce 1978 dosáhl 24%.

Technickou pomoc začaly členské státy RVHP poskytovat Angole prakticky od konce roku 1976, zejména v návaznosti na výsledky jednání delegace Rady vzájemné hospodářské pomoci, která byla ve smyslu 78. zasedání Výkonného výboru vyslána do ALR za účelem prozkoumání možného rozsahu a směrů forem spolupráce členských států RVHP a Angoly.

V dubnu roku 1977 bylo na 80. zasedání výkonného výboru RVHP členským státům doporučeno, aby s angolskou stranou projednaly možné formy pomoci, zejména při vypracování programu rozšíření výroby nejdůležitějších druhů zemědělské produkce a rovněž ve výchově angolských kádrů.

V říjnu roku 1978 byly na 87. zasedání Výkonného výboru požádány zainteresované členské státy v RVHP,¹¹² aby projednaly možnosti rozšíření pomoci Angole v oblasti zemědělské výroby a aby předložily na 89. zasedání Výkonného výboru návrh souhrnného konceptu poskytování tohoto druhu pomoci.

Na 89. zasedání Výkonného výboru, který se uskutečnil v dubnu roku 1979, byl schválen program poskytování pomoci ALR, který představoval souhrn dvoustranných i

¹¹² Rumunsko se těchto jednání aktivně neúčastnilo, jelikož prohlásilo, že není zainteresované v mnohostranných jednáních.

mnohostranných akcí zainteresovaných členských států RVHP. Kromě toho byly členské státy Rady vzájemné hospodářské pomoci, které projevily zájem s Angolou spolupracovat, požádány, aby do konce II. čtvrtletí roku 1979 předložily sekretariátu RVHP podklady o jimi poskytované pomoci při rozvoji státních odvětví národního hospodářství ALR. Tento požadavek byl vysloven proto, aby mohla Stála pracovní skupina Výkonného výboru pro otázky koordinace pomoci ALR, LLDR, Socialistické Etiopie a KLR vypracovat, dohodnout a předložit k projednání na 92. zasedání Výkonného výboru „Souhrnný přehled opatření, týkajících se poskytované pomoci ALR při rozvoji různých odvětví jejího národního hospodářství.“¹¹³

O tom, jak se jednotlivé členské státy RVHP angažovaly v rámci obchodu s Angolou, vypovídá následující tabulka: ¹¹⁴

	1976		1977		1978		1979 1. pololetí	
	vývoz	dovoz	vývoz	dovoz	vývoz	dovoz	vývoz	dovoz
BLR	0, 4	-	15, 6	7, 6	13, 1	-	5, 1	2, 0
MLR	0, 7	10, 1	5, 7	29, 2	4, 8	-	3, 0	2, 5
NDR	30, 0	20, 5	35, 0	15, 1	22, 2	5, 1
Kuba	3, 3	5, 2
PLR	0, 2	6, 0	6, 2	12, 0	25, 5	5, 0	2, 0	-
RSR	1, 7	1, 1	4, 2	-	5, 5	8, 9	5, 1	-
SSSR	5, 3	14, 4	69, 2	10, 4	47, 8	9, 6	32, 7	5, 6
ČSSR	-	-	6, 6	0, 05	11, 0	0, 6	3, 8	0, 4
Celkem	8, 3	31, 6	137, 5	79, 7	142, 7	39, 2	77, 0	20, 8

Zdroj: AMZV, materiály do vlády, karton č. 106, PL: 8. 11. 1979, Návrh dlouhodobé koncepce československé komplexní pomoci a spolupráce s Angolskou lidovou republikou se zvláštním zřetelem na oblast zemědělství, potravinářského průmyslu a lesního hospodářství, čj.: 016.518/79-10 s. 8.

¹¹³ AMZV, materiály do vlády, karton č. 106, PL: 8. 11. 1979, Návrh dlouhodobé koncepce československé komplexní pomoci a spolupráce s Angolskou lidovou republikou se zvláštním zřetelem na oblast zemědělství, potravinářského průmyslu, a lesního hospodářství, čj.: 016.518/79-10.

¹¹⁴ Údaje jsou uváděny v mil. Rb.

Z výše uvedených údajů vyplývá, že rozhodující podíl na obratu zahraničního obchodu členských států RVHP s Angolou měla SSSR a NDR, kdy vývoz v obou zemích několikanásobně převyšoval dovoz.

Vzhledem k vývoji názorů o poskytování pomoci ALR vysíláním odborníků RVHP v rámci intervenované pomoci členskými státy lze charakterizovat rozsah poskytované technické pomoci ze strany jednotlivých členských států Rady vzájemné hospodářské pomoci například na základě počtu osob pracujících v Angole jak ve vysoce kvalifikovaných funkcích, tak jako dělníci.

	BLR	MLR	NDR	Kub. Rep.	PLR	SSSR	ČSSR	Celkem
Původní nabídka na vysl. odbor. v letech 1977 a 1978	822	50	229	4047	200	507	242	6097
Skuteč. stav ve IV. čtvrt. 1978	345	20	260	7700	57	415	69	8872
Z toho v oblasti zeměd., potrav. a lesního hospodář.	132	-	158	821	-	60	5	1182
Výchova angolských kádrů (na školách středních, odborných školách, vysokých a při zaškolování)								
Skuteč. do r. 1978	43	64	152	552	16	72	-	899
Provádí se v r. 1978	40	20	57	484	1	156	34	792
Celkem	83	84	209	1036	17	228	34	1691

Zdroj: AMZV, materiály do vlády, karton č. 106, PL: 8. 11. 1979, Návrh dlouhodobé koncepce československé komplexní pomoci a spolupráce s Angolskou lidovou republikou se zvláštním zřetelem na oblast zemědělství, potravinářského průmyslu, a lesního hospodářství, čj.: 016.518/79-10, s. 12, 13.

Z výše uvedené tabulky můžeme vyčíst, že původní nabídka vyslání odborníků RVHP nebyla Angolou zcela využita. Pracovní síla do ALR nejvíce proudila z Kuby, SSSR, Bulharska a NDR, naopak nejméně pracovníků bylo vysláno z Vietnamu, Maďarska a Polska, z Moldávie a Rumunska nebyl vyslán nikdo.

K roku 1978 bylo za účelem výchovy angolských kádrů na středních, odborných a vysokých školách a při zaškolování vysláno celkem 1691 školitelů. Nejvíce osob bylo opět

vysláno z Kuby, poté ze SSSR a NDR, naopak nejméně jich proudilo z Polska ČSSR a Bulharska. Vietnam, Moldávie a Rumunsko se těchto akcí neúčastnily.¹¹⁵

Členských zemí RVHP původně předpokládaly, že angolská strana potřebuje odborníky ve zpracovatelském průmyslu, praktické potřeby této země vůči zemím RVHP se však zaměřily na středně technické kádry a řidiče pro dopravu, dále také na rozvoj zemědělské a potravinářské základny ALR.

Jelikož původní předpoklad RVHP neodpovídal praktickým potřebám, které upřednostňovala Angola, navrhovaný počet odborníků ALR ani v jednom případě nevyužila. V důsledku toho rovněž neodpovídala čs. koncepce pomoci ALR, obsažená v nabídce na vyslání 242 čs. odborníků tehdejšími angolskými potřebám, zejména pro své zaměření převážně na strojírenské obory,¹¹⁶ o čemž svědčí i skutečnost, že příslušné angolské orgány na čs. nabídku oficiálně nereagovaly.¹¹⁷

Požadavky angolské strany vůči ČSSR se koncem roku 1977 tedy týkaly pouze 71 odborníků, čemuž bylo plně vyhověno a do ALR bylo nakonec v průběhu let 1977 – 1979 vysláno celkem 79 požadovaných odborníků na jednorocní období.¹¹⁸

Sjednaný kontrakt na výrobu zápalek mezi ČSSR a Angolou byl v průběhu roku 1978 splněn, na druhou stranu však k původně předpokládanému rozšíření a permanentnímu obnovování kontraktu čs. odborníků pro angolské pivovarnictví, vzhledem ke zpoždění přípravy náhradních čs. odborníků,¹¹⁹ nedošlo, jelikož angolská strana sdělila, že po vypršení dosavadních kontraktů nehodlá uzavřít nový smluvní závazek.¹²⁰

Ve srovnání s rokem 1977, kdy bylo do ALR vysláno celkem 79 odborníků, podle stavu k 30. září 1979 působilo v ALR jen 45 čs. expertů a to v oboru papírnictví a celulózy, energetice, pivovarníci a v oblasti zpracování tropických dřevin.¹²¹

¹¹⁵ AMZV, materiály do vlády, karton č. 106, PL: 8. 11. 1979, Návrh dlouhodobé koncepce československé komplexní pomoci a spolupráce s Angolskou lidovou republikou se zvláštním zřetelem na oblast zemědělství, potravinářského průmyslu, a lesního hospodářství, čj.: 016.518/79-10.

¹¹⁶ Jednalo se o 100 odborníků.

¹¹⁷ AMZV, materiály do vlády, karton č. 106, PL: 8. 11. 1979, Návrh dlouhodobé koncepce československé komplexní pomoci a spolupráce s Angolskou lidovou republikou se zvláštním zřetelem na oblast zemědělství, potravinářského průmyslu, a lesního hospodářství, čj.: 016.518/79-10.

¹¹⁸ 5 pracovníků na výrobu zápalek, 37 na výrobu papíru a celulózy, 11 na výrobu piva, 10 na výrobu textilu, 13 energetiků, 1 lékař a 1 pedagog a 1 ve formě intervenované čs. pomoci na tropické dříví.

¹¹⁹ Jednalo se o zpoždění půl roku. Kdy důvodem uvedeného zpoždění přípravy bylo všeobecně známé značně zdlouhavé čs. schvalovací řízení při výběru kádrů do zahraničí.

¹²⁰ Podle neoficiálních zpráv uzavřela Angola kontrakt s belgickými odborníky.

¹²¹ AMZV, materiály do vlády, karton č. 106, PL: 8. 11. 1979, Návrh dlouhodobé koncepce československé komplexní pomoci a spolupráce s Angolskou lidovou republikou se zvláštním zřetelem na oblast zemědělství, potravinářského průmyslu, a lesního hospodářství, čj.: 016.518/79-10.

2.2.2 Pomoc ALR v oblasti ozdravení hospodářských zvířat

Pomoc zainteresovaných států RVHP, včetně ČSSR, byla rozmanitá a nevztahovala se jen na oblast strojírenství, výroby spotřebních produktů, apod. V souladu se žádostí angolské strany byla členskými státy Rady vzájemné hospodářské pomoci v červnu roku 1979 vyslána do Angoly skupina veterinárních odborníků za účelem prozkoumání možnosti uskutečnění jednorázové akce na ozdravení tamních hospodářských zvířat.

Ze zprávy těchto odborníků vyplývá, že z celkového počtu necelých 3,3 mil. hovězího dobytka připadalo na státní sektor 140 tis. kusů, na drobné zemědělce 3,1 mil. kusů a na soukromé držitele zhruba 25 tisíc kusů dobytka. O ostatních hospodářských zvířatech bohužel v dané době neexistovala spolehlivá evidence a pouze se odhadovalo, že drobní zemědělci chovají podle odhadů z roku 1975 i nadále 1 mil. kusů prasat, 900 tisíc kusů koz a 200 tisíc kusů ovcí.

Od vzniku nezávislé Angoly považovaly stranické státní orgány ALR za prvořadý úkol v oblasti chovu hospodářských zvířat doplnit stav skotu ve státním sektoru o 800 tisíc kusů formou dovozu i vlastním zvýšením stavu a tím vytvořit základní podmínky pro stabilní zlepšení zásobování městského obyvatelstva masem a mléčnými výrobky.

Vyslání odborníci dále konstatovali, že v době, kdy zpráva vznikala, se v ALR vyskytovalo několik typů slintavky a kulhavky hospodářských zvířat, dále vztekliny, tuberkulóza, mor skotu, prasat a koní, drůbeží nákaza a další nebezpečné infekční a parazitární nemoci, které byly nebezpečné rovněž i člověku. V popisované době se provádělo v Angole pouze částečné očkování skotu¹²² proti plicní nákaze, sněti, apod.

Základní problém zabezpečení veterinární péče na žádoucí úrovni spočíval v popisované době v naprostém nedostatku veterinárních lékařů, což vedlo k angolské žádosti k členským státům RVHP za účelem provedení očkování hospodářského dobytka. Angolská strana především požadovala dodání tří pojízdných laboratoří, včetně odborníků a vybavení zdravotních skupin RVHP 22 terénními vozidly a potřebným materiálem pro průzkum, očkování a evidenční značkování.

Usnesením č. 224 ze dne 23. srpna 1979 schválila vláda ČSSR rozsah čs. účasti v internacionální pomoci členských států RVHP pro ozdravení hospodářských zvířat v ALR.

¹²² Asi 30%.

Československo přislíbilo dodání 3 pojízdných laboratoří,¹²³ materiální dodávky v hodnotě 1 mil. Kč a vyše 12 čl. odborníků bezplatně¹²⁴ na dobu půl roku a tak se i stalo.¹²⁵

2.2.3 Ekonomická spolupráce ALR na počátku 80. let 20. století

Chceme-li přiblížit ekonomickou spolupráci ALR s jednotlivými zeměmi východního bloku, můžeme konstatovat, že spolupráce s:

SSSR - V roce 1980 dosáhl obrat zahraničního obchodu s ALR asi 85 mil US dolarů. SSSR vyváželo do ALR zejména stroje a bylo tak největším dodavatelem traktorů. V Angole pracovalo víc jak 600 sovětských odborníků, především v oblasti zemědělství (bavlníkové plantáže na severu Angoly), geologii a mořského rybolovu.

NDR – Obrat zahraničního obchodu se v roce 1980 odhadoval na 50 mil US dolarů. V Angole pracovalo kolem 400 odborníků, zejména v oblasti dopravy, energetiky, stavebnictví, zemědělství a školství.

Kuba – Vývoz do Angoly dosáhl v roce 1980 částku 64 mil. US dolarů. Podle výsledků 4. zasedání angolsko-kubánské smíšené mezivládní komise v Havaně 4. května 1981 byl odsouhlasený počet kubánských odborníků 4.857. Z toho 2.113 do školství, 1.036 pro stavebnictví, 935 pro zdravotnictví a 321 do oblasti zemědělství.

BLR – Obrat zahraničního obchodu dosáhl v roce 1980 hodnotu přibližně 16 mil US dolarů. Spolupráce se rozvíjela zejména v zemědělství a potravinářském průmyslu, dále v energetice a stavebnictví. V Angole pracovalo asi 300 odborníků převážně v zemědělství, zdravotnictví a školství. Angolská strana si často stěžovala, že BLR předkládá jednostranně výhodné projekty, což záporně ovlivňovalo rozvoj vzájemné spolupráce.

¹²³ Hodnota tří pojízdných laboratoří byla stanovena na 3 mil. Kč včetně náhradních dílů.

¹²⁴ Souhrnně můžeme tuto pomoc vyčíslit na sumu 6 mil. Kč.

¹²⁵ AMZV, materiály do vlády, karton č. 106, PL: 8. 11. 1979, Návrh dlouhodobé koncepce československé komplexní pomoci a spolupráce s Angolskou lidovou republikou se zvláštním zřetelem na oblast zemědělství, potravinářského průmyslu, a lesního hospodářství, čj.: 016.518/79-10.

MLR – Objem zahraničního obchodu v roce 1980 dosáhl 12,4 mil. US dolarů. V Angole pracovalo 19 maďarských odborníků. Spolupráce se rozvíjela v oblasti zemědělství a při montáži autobusů. Maďaři na poč. 80. let 20. století vystavěli velkokapacitní drůbežárnu za 30 – 35 mil. US dolarů a servisní a opravárenské středisko pro autobusy za 6 mil. US dolarů. Maďarsko známé výrobou autobusů značky IKARUS se zde snažilo o navázání spolupráce a výraznější proniknutí na angolský automobilový trh.

RSR – Objem zahraničního obchodu v roce 1980 činil 30,15 mil. US dolarů. V Angole pracovalo asi 100 odborníků v oblasti ropného a těžebního průmyslu. RSR vyvážela do Angoly stroje na těžbu ropy a traktory RUMUN.

PLR – Objem zahraničního obchodu dosáhl v roce 1980 48 mil. US dolarů.

SFRJ – Celková výměna zboží v roce 1980 dosáhla 41,8 mil. US dolarů, což oproti roku 1979 znamenalo zvýšení o 4,3 mil. US dolarů. Hodnota vývozu SFRJ byla v roce 1980 28 mil. US dolarů, což oproti roku 1979 představuje zvýšení o 34%. Byl zaznamenán prudký růst angolského exportu do SFRJ: Když v roce 1979 dosahoval hodnotu 2,1 mil. US dolarů, tak v roce 1980 už hodnotu 13,8 mil. US dolarů.

Obecně lze tedy konstatovat, že obchodní spolupráce mezi ALR a socialistickými státy měla od roku 1980 klesající tendenci. Hlavní příčinou byla špatná kvalita nabízených výrobků, dlouhé dodávací lhůty, čehož využívaly pružnější kapitalistické státy. Rezervy byly spatřovány i v koordinaci postupu zemí RVHP při hospodářské a vědeckotechnické pomoci.¹²⁶

¹²⁶ NA ČR, ÚV KSČ Gustav Husák, karton č. 917 (9392-9395), oficiální státní návštěva předsedy MPLA-Strany práce a prezidenta ALR J. E. dos Santose v ČSSR ve dnech 9-12. 10. 1981. I. Základné informácie. Bod 8) Zahraniční politika.

3. Zahraniční politika ČSSR v 70. letech

3.1 Vztahy ČSSR s rozvojovými zeměmi v 70. letech

Československou zahraniční politiku vůči rozvojovým zemím v sedmdesátých letech minulého století můžeme všeobecně charakterizovat jako snahu podporovat v těchto zemích boj národů za svobodu, nezávislost, hospodářský a sociální rozvoj, dále také jako úsilí o úplnou likvidaci všech pozůstatků koloniálního útlaku.

Dále se Československo snažilo aktivovat rozvoj vztahů a spolupráce s rozvojovými a nově osvobozenými zeměmi s cílem upevnit jejich skutečnou politickou a hospodářskou nezávislost. Za cíl si stanovilo také urychlit pokrokové přeměny v rámci jednotlivých států a v neposlední řadě také rozvíjet s těmito zeměmi především politické styky, které podkládalo významnými smluvními dokumenty.

Československo se v rámci rozvoje vzájemných vztahů s těmito zeměmi také snažilo vytvářet příznivé politické podmínky pro rozvoj vzájemně výhodné dlouhodobé a stabilní hospodářské spolupráce s cílem zajistit v potřebném množství suroviny a základní materiály, důležité pro československé hospodářství.¹²⁷ Zájmy Československa však narážely na monopolní kontrolu západních společností při těžbě nerostných surovin na angolském území.¹²⁸

Československou zahraniční politiku vůči rozvojovým zemím upravovala pro období let 1976 – 1980 Zpráva o realizaci technické pomoci, která byla vládou ČSSR schválena dne 18. března 1976. Čs. strana se v rozmezí tohoto období snažila poskytovat technickou pomoc rozvojovým zemím formou vysílání expertů, přijímáním praktikantů, organizováním seminářů a kurzů, přijímáním studentů a poskytováním služeb čs. inženýrských a projektových ústavů.

Vysílání expertů do rozvojových zemí představoval v popisované době stále hlavní způsob poskytování technické pomoci těmto zemím ze strany ČSSR, přičemž těžisko zůstávalo ve dvoustranné pomoci uskutečněné za úhradu na komerční bázi. Je však nutné podotknout, že během sedmdesátých let počet vysílaných expertů do těchto zemí neustále

¹²⁷ AMZV ČR, materiály do vlády, karton č 83, PL: 26. 8. 1976, Rozpracování závěrů XV. sjezd KSČ pro zahraničně politickou oblast, čj.: 015.368/76-ZPO.

¹²⁸ Více v HODGES, Tony. *Angola: The Anatomy of an Oil State*. Indiana: Indiana University Press 2003. ISBN 0-85255-874-0.

klesal¹²⁹ a i přes veškeré snahy čs. strany vysílat do rozvojových zemí především odborníky z technických odvětví na úkor oborů humanitních, se nedařilo tyto cíle zajistit.

Koncepce technické pomoci určovala zaměření oborové skladby především na ta odvětví hospodářství v rozvojových zemích, u nichž byly reálné předpoklady pro rozvíjení dlouhodobých hospodářských styků s těmito zeměmi. V souvislosti s těmito cíli byly preferovány ekonomické a technické obory před humanitními. Podíl expertů humanitních oborů¹³⁰ byl však v popisované době dosti vysoký, což ukazuje i následující tabulka:

Humanitní obory	52, 4 %
Technické obory	27, 7 %
Ekonomické obory	0, 6 %
Zemědělství, výživa, lesní a vodní hospodářství	14, 0 %
Ostatní	5, 3 %

Zdroj: AMZV ČR, materiály do vlády, karton č 83, PL: 19. 8. 1976, Zpráva o realizaci technické pomoci v roce 1975, čj.: 593/40/76, s. 3.

Tento stav byl do velké míry způsoben většími potížemi při uvolňování pracovníků z výrobní sféry než z oborů humanitních. Angola jakožto zemědělsky zaměřený stát nedokázal vyprodukovat dostatek zájemců o technické obory, kteří by mohli své znalosti rozšířit při studiu v na československých technických školách.

Teritoriální skladba poskytované technické pomoci odpovídala čs. ekonomickým a technickým zájmům, avšak rozsah této pomoci nebyl právě v zemích čs. přednostního zájmu přímo úměrný významu, který se těmto zemím přikládal, přičemž některým těmto zemím nebyla čs. technická pomoc poskytována vůbec.¹³¹ Dá se říci, že Československo považovalo Angolu jako zemi čs. předního zájmu, avšak nedařilo se jí navázat takové hospodářské styky, které by dokázaly využít tak její potenciál. Dle mého názoru se při rozhodování o čs. pomoci pro určité státy přihlíželo zejména k zájmům Sovětského svazu, jež byly při takto citlivém tématu určující.

Československo se také významnou měrou podílelo na pomoci poskytované rozvojovým zemím v oblasti přípravy místních kádrů. Přijímalo ročně 400 až 500

¹²⁹ V roce 1972 bylo do rozvojových zemí vysláno z Československa 325 expertů, v roce 1975 jich bylo už jen 263.

¹³⁰ Sem bylo zahrnuto i zdravotnictví a školství.

¹³¹ AMZV ČR, materiály do vlády, karton č 83, PL: 19. 8. 1976, Zpráva o realizaci technické pomoci v roce 1975, čj.: 593/40/76, s. 2, 3.

zahraničních studentů z těchto zemí na středoškolské, vysokoškolské a postgraduální studium, a to především na ty obory, které měly později vliv při rozvoji ekonomiky, vědy a techniky těchto zemí. Je však nutné zmínit, že počet přijatých studentů se obvykle lišil od počtu studentů, kteří do ČSSR skutečně přijeli. Toto tvrzení můžeme demonstrovat na příkladu školního roku 1975-1976, v rámci něhož bylo přijato 445 uchazečů, ale studium započalo jen 337 studentů z rozvojových zemí a to:

- na vysokých školách	294,
- na středních školách	8,
- aspirantů a stážistů	36.

Komise ministerstva školství ČSSR, po vzoru Sovětského svazu, pro přijímání zahraničních studentů dbala na dodržování zásady přednostního přijímání uchazečů z těch rozvojových zemí, které tvořily součást socialistického bloku a vydaly se cestou komunistického režimu.

Z teritoriálního hlediska připadalo na jednotlivé oblasti rozvojových zemí následující podíl přijatých studentů v ČSSR:

- na arabskou oblast	55, 5 %,
- na asijskou oblast	14, 8 %,
- na africké země	13, 7 %,
- na vybrané kapitalistické země	10, 0 %,
- na země Latinské Ameriky	6, 0 %.

Velký růst studentů především z arabských zemí byl uskutečněn z důvodu plnění prováděcích plánů ke kulturním dohodám, které byly uzavřeny s většinou arabských zemí a obsahovaly články o přijímání většího počtu studentů do ČSSR.

Co se týče oborového složení studentů, největší zájem bylo o studium na čs. univerzitách, dále o technické směry, zdravotnictví, zemědělství, umělecké směry a v neposlední řadě také o sport.¹³²

V rámci pomoci rozvojovým zemím pořádalo Československo také individuální nebo skupinové praxe, semináře a výcvikové kurzy, kdy pro příklad můžeme uvést, že v průběhu

¹³² Ve školním období 1975-1976 univerzity studovalo 129 studentů, technické směry 114 studentů, zdravotnictví 48 studentů, zemědělství 38 studentů, umělecký směr 7 studentů a sport 2 studentů z rozvojových zemí.

roku 1975 se těchto kurzů a seminářů zúčastnilo celkem 300 příslušníků.¹³³ Na druhou stranu je však nutné konstatovat, že vážným omezujícím faktorem přijímání těchto praktikantů byla nedostatečná ubytovací kapacita zejména v Praze.¹³⁴

3.2 Vztahy ČSSR s africkými socialistickými zeměmi

První obchodní kontakty mezi českými zeměmi a subsaharskou Afrikou započaly již na konci 19. století, kdy do afrických kolonií byly dodávány české strojírenské a spotřební výrobky. Samostatné Československo navazuje užší kontakty s Afrikou od 30. let minulého století a zakládá na tomto kontinentu jednotlivé filiálky čs. podniků.¹³⁵ V této fázi vzájemných obchodních a ekonomických vztahů se však jednalo především o spolupráci mezi Československem a koloniálními mocnostmi, než přímo s jednotlivými africkými státy. Avšak v souvislosti s postupným vyhlašováním nezávislosti těchto zemí nad koloniální nadvládou, začalo docházet ke značnému oživení obchodně-ekonomických vztahů a diplomatických styků Československa s těmito státy.

Od 60. let minulého století můžeme tedy datovat počátky vzájemných styků ČSSR s nezávislými africkými státy. Podle vztahu k socialistické ideologii pak byly tyto země rozděleny do tří základních skupin:

- 1.) skupina zemí zvláštního politického zájmu. Sem patřila např. Angola, Etiopie a Mosambik,
- 2.) skupina zemí pro rozvoj dlouhodobých politických a hospodářských styků. Sem patřil např. Benin, Guinea Bissau, Zair, Madagaskar, Nigérie, Tanzanie, Zambie a Zimbabwe,
- 3.) skupina ostatních zemí čs. zájmu. Sem patřila např. Burkina Faso, Ghana, Guinea, Kapverdy, Seychelly a Uganda.¹³⁶

Všeobecně lze tedy konstatovat, že v rámci afrického kontinentu se v popisované době čs. strana snažila zaměřit na rozvoj vztahů a mnohostranné spolupráce především s Beninem,

¹³³ Z vládou stanovené částky 5 mil. Kčs pro přijímání praktikantů, bylo v roce 1975 využito 1, 1 mil Kčs.

¹³⁴ AMZV ČR, materiály do vlády, karton č 83, PL: 19. 8. 1976, Zpráva o realizaci technické pomoci v roce 1975, čj.: 593/40/76, s. 6, 8.

¹³⁵ Jednalo se například o firmu Baťa- Zlín, která zakládá své první výrobní závody na území dnešního Zimbabwe a Jihoafrické republiky.

¹³⁶ TLAPA, Martin. Hospodářské a obchodní vztahy České republiky se zeměmi subsaharské Afriky. *Mezinárodní politika*. 2007, roč. 31, č. 5, s. 24. ISSN 0543-7962.

Ghanou, Guineou, Guinea-Bissau, Kongem, Nigerií, Tanzanií a Mosambikem, zvláštní pozornost chtěla do budoucna věnovat všestrannému rozvoji s Angolou, Etiopií a Somálskem.

Při rozvoji styků s komunistickým a dělnickým hnutím v tropické Africe vycházela ČSSR z faktu, že je poměrně mladé a celkově slabé. Do budoucna se plánovalo udržet s těmito stranami styky a poskytovat jim podle možností pomoc v různých formách. Dalšími cíli bylo také soustřeďovat pozornost i na revolučně demokratické strany, v nichž se formuje marxistické jádro, a které v řadě případů vyhlásily marxismus-leninismus za svou ideologii.¹³⁷

Ve vztazích ke všem těmto stranám a organizacím chtělo Československo zvat a přijímat jejich delegace, organizovat krátkodobé kurzy s výukou marxismu-leninismu, poskytovat pomoc při výchově kádrů na čs. školách, poskytovat materiální pomoc různého zaměření, apod.¹³⁸

Vzájemné vztahy byly rozvíjeny především s africkými státy socialistické orientace prostřednictvím vládních smluv o přátelství a spolupráci. Obchodně-ekonomické vztahy byly pak na vládní úrovni upravovány prostřednictvím obchodních dohod a dohod o vědecko-technické spolupráci, na mezibankovní úrovni se jednalo o úvěrové dohody.

Z výčtu snah čs. strany při prohlubování zahraničních vztahů s africkými zeměmi v první polovině sedmdesátých let minulého století se dozvídáme, že vůči státům Afriky bylo úsilí čs. zahraniční politiky zaměřeno na podporu pozitivního vývoje v těchto oblastech, ovlivněného procesem snižování napětí v mezinárodních vztazích, rostoucím bojem proti imperialismu a kolonialismu a dále na dovršení politické a hospodářské emancipace rozvojových zemí. Proto se Československo soustředilo, v úzké součinnosti s ostatními členskými státy RVHP, na posilování pozic zemí s „protiimperialistickými“ tendencemi a na podporu států socialistické orientace.¹³⁹

Zaměříme-li se na čs. - africké obchodní vztahy od šedesátých do osmdesátých let, můžeme konstatovat, že se vyvíjely značně nerovnoměrně jak v otázce obchodní bilance, kdy Československo dosahovalo aktivního salda výměny zboží prakticky po celou výše zmiňovanou dobu, tak i co se týče intenzity spolupráce.

Ke značnému nárůstu čs. vývozu do subsaharských zemí docházelo především v období let 1975 – 1981, kdy byly realizovány dodávky investičních celků a strojírenské

¹³⁷ Jednalo se především o Kongo, Somálsko, Angolu, Benin a Mosambik, kde byly v popisované době tyto strany již u moci.

¹³⁸ AMZV ČR, materiály do vlády, karton č. 83, PL: 26. 8. 1976, Rozpracování závěrů XV. sjezdu KSČ pro zahraničně politickou oblast, čj.: 015.368/76-ZPO, s. 17.

¹³⁹ AMZV, materiály do vlády, karton č. 86, PL: 17. 2. 1977, Zaměření zahraničně politické činnosti ČSSR pro rok 1977 a návrh hlavních akcí, čj.: 118.531/76-ZPO, s. 6.

techniky¹⁴⁰ a následně poté i v letech 1985 – 1986. Oživení vývozu v 80. letech bylo možné přičítat započítí dodávek do technických středisek a dílen v Nigérii a také nastartováním projektu výstavby keramičky v Tanzanii.

Chceme-li podrobněji zmapovat československý export do afrických zemí, můžeme uvést, že 50 % čs. exportu představovaly strojírenské výrobky, kdy mezi vývozní položky tohoto typu patřily především dopravní prostředky,¹⁴¹ zemědělské stroje, traktory, stavební a obráběcí stroje. Československo dále do těchto zemí vyváželo textilní výrobky, bižuterii, školní a kancelářské potřeby, výrobky ze skla, domácí spotřebiče a obuv.

Společně s dalšími státy východního bloku se Československo podílelo na řadě projektů týkajících se výstavby podniků černé a barevné metalurgie, energetiky, textilních závodů, keramiček, cementáren, pivovarů a také na výstavbě dopravní infrastruktury.

Hospodářská spolupráce probíhala především v podobě technické a technologické pomoci v rámci zaškolování afrických odborníků¹⁴² nebo v rámci vysílání čs. vyškolených expertů do těchto zemí. Dále probíhala v oblasti spolupráce při výzkumu využívání přírodních zdrojů, při vypracování geologických map, atd.¹⁴³

3.3 Formování zahraničních vztahů ALR a ČSSR v 70. letech

Ve vztazích s černým kontinentem se Československo v sedmdesátých letech minulého století snažilo aktivně podporovat dekolonizační procesy se zvláštním důrazem na likvidaci zbytků kolonialismu ve vybraných afrických zemí. Čs. zahraniční politika také plánovala v tropické Africe aktivovat vztahy především se zeměmi, které se rozhodly pro cestu socialistické orientace. V přístupu k nově vzniklým nezávislým státům se čs. strana snažila uplatňovat pružné a operativní formy zajištění čs. vlivu v těchto zemí.

Předtím, než Angola získala nezávislost, byla spolupráce s touto zemí prakticky nemožná a přímé obchodní styky mezi Československem a Angolou neexistovaly. Pokud se čs. výrobky na angolský trh přece jenom dostaly, tak pouze prostřednictvím třetích zemí, zejména Portugalska.¹⁴⁴

¹⁴⁰ Šlo především o Etiopii, Angolu a Mosambik.

¹⁴¹ Šlo především o nákladní automobily Tatra.

¹⁴² Jednalo se především o oblasti zemědělství, školství a zdravotnictví.

¹⁴³ TLAPA, Martin. Hospodářské a obchodní vztahy České republiky se zeměmi subsaharské Afriky. *Mezinárodní politika*. 2007, roč. 31, č. 5, s. 25. ISSN 0543-7962.

¹⁴⁴ Na angolském trhu byly v této době známé především čs. motocykly a osobní automobily.

Změna nastala až po vyhlášení angolské nezávislosti, kdy Československo 11. listopadu 1975 navázalo diplomatické styk s nově vzniklou Angolskou lidovou republikou i spolupráci s vládnoucím hnutím MPLA. Avšak krátce po vzniku samostatné Angoly vypukla v zemi občanská válka, která potencionálním zájemcům bránila naplno navázat spolupráci s tou zemí. Nestabilita a nejistý vývoj konfliktu tak nedovolovaly okamžitou a přehlednou hospodářskou spolupráci.

Okamžité uznání ALR a vkládání nadějí do budoucí spolupráce s touto zemí, byla především práce politikaření sovětského bloku, na druhou stranu je však nutné zmínit, že Angola měla a do dnešní doby stále má obrovský hospodářský a surovinový potenciál, kterého bylo možné využít. I když tehdejší situace nenabízela ideální podmínky pro intenzivní hospodářskou spolupráci, celý východní blok si byl jistý, že náklady, které vynaložili pro spolupráce s touto zemí, se jim do budoucna několikanásobně vrátí.

Při příležitosti předání čs. darů ve formě potravin jednala československá delegace s představiteli Angolské lidové republiky, kteří potvrdili zájem angolské vlády navázat úzkou spolupráci s ČSSR ve všech oblastech. V popisované době tedy ČSSR teprve formulovala své kroky k navázání vztahů s ALR, nutno podotknout, velmi ovlivněnou politikou a stanovisky SSSR.

Na plenární schůzi vlády ČSSR, která se konala 26. srpna 1976 se, v rámci vytyčení hlavních bodů čs. zahraniční politiky do XVI. Sjezdu KSČ, objevila i problematika subsaharské Afriky a ALR, kdy cílem čs. zahraniční politiky bylo také: „*Pozorně sledovat vývoj v ALR a v závislosti na něm, zvláště po linii zahraničního obchodu a hospodářské spolupráce, vytvářet předpoklady pro normalizaci vzájemných vztahů a usilovat o přibližování ALR k zemím socialistického zaměření.*“¹⁴⁵

Obchodně politické předpoklady směřující k rozvoji československo-angolských styků byly vytvořeny na 1. sjezdu MPLA, který schválil politickou linii, podle níž příslušné státní organizace zahraničního obchodu ALR měly ve svých vnějších ekonomických vztazích diferencovat obchodní politiku s cílem zvyšovat obchodní výměnu se socialistickými zeměmi, tedy s ČSSR.¹⁴⁶

Angolská lidová republika tedy projevovala o rozvoj spolupráce se zeměmi socialistického společenství všestranný zájem, na který země východního bloku citlivě

¹⁴⁵ AMZV ČR, materiály do vlády, karton č 83, PL: 26. 8. 1976, Rozpracování závěrů XV. sjezd KSČ pro zahraničně politickou oblast, čj.: 015.368/76-ZPO, s. 6.

¹⁴⁶ I. sjezd MPLA se konal 4. až 10. prosince 1977, sjezdu se zúčastnilo 255 zvolených delegátů, 44 zahraničních delegací a zástupci 7 národně-osvobozených hnutí Afriky.

reagovaly, jelikož do popředí se dostával úkol pomoci Angole při konsolidaci politické a hospodářské situace v zemi.

Československo tak 23. září 1976 zřídilo zastupitelský úřad v Luandě a v zájmu rozvoje obchodních a hospodářských styků doporučovalo zřízení obchodního oddělení v této zemi, což obhajovalo níže zmíněnými důvody.

Pro rozvoj obchodních a hospodářských styků mezi ČSSR a Angolskou lidovou republikou byly dobré předpoklady vzhledem k tomu, že Angola byla vždy významným vývozcem kávy, diamantů, ropy, železné rudy a zemědělských produktů a pro čs. výrobu mohla být dobrým odbytištěm strojírenských výrobků, dopravního zařízení, apod. Předpokládalo se, že jakmile to situace v Angole dovolí, budou uzavřeny mezinárodní dokumenty o obchodní a hospodářské spolupráci.¹⁴⁷

Pro rok 1977 čs. strana ve vztahu k Angole plánovala všestranně rozvíjet širokou spolupráci s touto zemí a poskytovat jí materiální a kádrovou pomoc. Uskutečnit první návštěvu ministra zahraničních věcí ČSSR v Angole, navázat kontakty s vládními činiteli a projednat pomoc s kvalifikovanými kádry při obnově ekonomiky této země. V neposlední řadě také předat pozvání předsedovi MPLA a prezidentu ALR k návštěvě Československa.¹⁴⁸

3. února 1977 byl vládě ČSSR předložen a následně schválen, Návrh na sjednání obchodní dohody o vědeckotechnické spolupráci a dohody o hospodářské spolupráci s ALR, který obsahoval hlavní směrnice pro čs. delegaci při sjednávání prvotních smluv mezi československou a angolskou stranou.¹⁴⁹

Návrh obsahoval směrnice na třech úrovních:

a.) Obchodní dohoda

- sjednání doložky nejvyšších výhod pro obchodně politickou oblast a oblast námořní plavby,¹⁵⁰
- prosazovat stanovení zbožíových listin nezávazné povahy pro dovoz do ČSSR a vývoz z ČSSR,
- prosadit volnoměnový platební styk,
- dohodnout zřízení komise ve složení ze zástupců obou vlád, která bude sledovat plnění uzavřené dohody,

¹⁴⁷ AMZV, materiály do vlády, karton č. 83, PL: 23. 9. 1976, Návrh na zřízení obchodního oddělení v Angolské lidové republice, čj.: 110.376/76-8, s. 1.

¹⁴⁸ AMZV, materiály do vlády, karton č. 86, PL: 17. 2. 1977, Zaměření zahraničně politické činnosti ČSSR pro rok 1977 a návrh hlavních akcí, čj.: 118.531/76-ZPO, s. 12.

¹⁴⁹ Více k tomuto tématu např. PÍŠA, Vladimír. Hospodářská a vědeckotechnická spolupráce ČSSR a ALR. *Zahraniční obchod.* 1978, roč. 31, č. 7, s. 4-5.

¹⁵⁰ Tj. námořních plavidel, jejich náklady a posádky.

- prosazovat uzavření dohody na období 3 až 5 let s možností automatického prodloužení o 1 rok.

b) Vědeckotechnická dohoda

- dohodnout, že spolupráce bude zahrnovat výměnu expertů, praktický i teoretický výcvik příslušníků obou zemí, případné další formy vědeckotechnické spolupráce,
- prosazovat platnou dohodu na období 3 až 5 let s možností jejího automatického prodloužení.

c) Hospodářská dohoda

- poskytnout úvěr na financování čs. dodávek zhruba 20 mil. US dolarů,¹⁵¹
- doba splácení bude dohodnuta na 8 až 12 let,¹⁵²
- čerpané částky budou úročeny sazbou 2, 5 %,
- úvěr bude použit na nákup zboží investiční povahy včetně nezbytných náhradních dílů čs. původu.¹⁵³

Návrh na sjednání obchodní dohody o vědeckotechnické spolupráci a dohody o hospodářské spolupráci s ALR obsahoval také stručný popis hospodářského a politického vývoje země po získání nezávislosti v roce 1975 a zaměřoval se také na výčet hlavních pozitiv Angoly, které mohou být perspektivní pro budoucí čs. spolupráci s touto zemí.

Angola je v textu charakterizována jako země, která se rozprostírá na území 1, 2 mil. km² má kolem 6 milionů obyvatel, z nichž přibližně 97 % patří k různým bantuským kmenům a zabývá se zemědělstvím a řemeslnou výrobou. V popisované době zaujímal Angola s produkcí 210 000 tun kávy 4. místo mezi světovými producenty této pochutiny, země byla dále významným vývozcem bavlny, sisalu, apod.

Přírodní bohatství Angoly v minulosti patřilo a i v dnešní době stále patří k největšímu mezi africkými státy. Naleziště ropy v Cabindě bylo označováno za jedno z největších na tomto kontinentě,¹⁵⁴ v Angole se dále těžila železná ruda, diamanty, mangan, měď, uran, nikl, fosfáty, aj.

¹⁵¹ V popisované době se jednalo o 420 mil. Kčs.

¹⁵² Splácení úvěru bude probíhat v ročních nebo pololetních splátkách s odkladem první splátky nejdéle 2 roky od 31. prosince roku, v němž byla uskutečněna poslední podstatná dílčí dodávka investičních celků a nejdéle 1 rok od dodávek zařízení a strojů.

¹⁵³ AMZV, materiály do vlády, karta č. 86, PL: 3. 2. 1977, Návrh na sjednání obchodní dohody, dohody o vědeckotechnické spolupráci a dohody o hospodářské spolupráci v Angole, čj.: 7267/76.

¹⁵⁴ V těžbě ropy v rozsahu 8 mil. tun byly zainteresovány americké naftařské společnosti Gulf Oil Company a Texaco.

Pro rozvoj obchodních a hospodářských styků mezi ČSSR a Angolskou lidovou republikou byly v popisované době vhodné předpoklady vzhledem k tomu, že Angola byla vždy významným vývozcem kávy, ropy, železné rudy, bavlny, apod. a v čs. vývozu se naopak mohly uplatnit čs. strojírenské výrobky a dopravní zařízení.

Čs. strana tedy do budoucna navrhovala, aby se při příležitosti jednání s angolskou stranou prověřily možnosti a předpoklady stanovení kontingentů, případně uzavření dlouhodobých kontraktů u důležitých položek pro čs. hospodářství jako je bavlna, železná ruda, mangan, měď, nikl a fosfáty.

Dalším cílem čs. strany bylo v popisované době v období poválečné situace v Angole vytvořit dostatek finančních prostředků k nákupům průmyslových zařízení, dále bylo třeba na jedné straně posílit pozici čs. strojírenských výrobků, zejména investičních celků a kompletních strojních zařízení a na druhé straně poskytnout angolské straně zvýhodněné podmínky nákupu¹⁵⁵ investičních zařízení.¹⁵⁶

Jak už bylo zmíněno výše, vláda ČSSR přijala dne 3. února 1977 usnesení č. 34, ve kterém vyslovila souhlas se sjednáním obchodní dohody a dohody o vědeckotechnické spolupráci s ALR a případně i dohody o hospodářské spolupráci s vládním úvěrem do výše 20 mil. US dolarů.

Po předchozím jednání na úrovni expertů proběhlo 6. až 10. března 1978 v Luandě sjednání dohody mezi československou a angolskou stranou a byla tak vytvořena potřebná smluvní základna pro neustále se rozvíjející a prohlubující obchodní hospodářskou a vědeckotechnickou spolupráci.¹⁵⁷ Čs. delegace postupovala při sjednávání obchodní dohody a dohody o vědeckotechnické spolupráci podle směrnic schválených výše uvedeným usnesením vlády ČSSR.

Při jednání bylo nutno současně brát v úvahu i texty obchodních dohod, které ALR sjednala s ostatními socialistickými státy, zejména s SSSR, NDR, PLR a MLR, jelikož angolská delegace měla snahu upravit dané body smluv pokud možno jednotně se všemi socialistickými zeměmi.

V průběhu jednání byla tedy podepsána obchodní dohoda a dohoda o vědeckotechnické spolupráci mezi ČSSR a Angolskou lidovou republikou. Výsledkem bylo schválení dohody v téměř všech bodech, čs. straně se však nepodařilo prosadit doložku

¹⁵⁵ Proto se doporučovalo poskytnout angolské lidové republice úvěrový rámec v rozsahu 20 mil. USD.

¹⁵⁶ AMZV, materiály do vlády, kartaň č. 86, PL: 3. 2. 1977, Návrh na sjednání obchodní dohody, dohody o vědeckotechnické spolupráci a dohody o hospodářské spolupráci v Angole, č.j.: 7267/76, s. 2, 3.

¹⁵⁷ Českou delegaci vedl první náměstek ministra zahraničního obchodu František Mareš a angolskou delegaci vedl ministr zahraničního obchodu Roberto de Almeida.

nejvyšších výhod pro oblast obchodní plavby, jelikož tu nebyly předpoklady pro rozvoj. Svůj nesouhlas se zařazením této otázky do obchodní dohody zdůvodnila angolská delegace jednak tím, že v současné době nejsou předpoklady k intenzivnímu rozvoji obchodní plavby loděmi obou zemí¹⁵⁸ a jednak tím, že daná problematika by měla být řešena případně zvláštní dohodou, až k tomu budou podmínky.¹⁵⁹

Dále se nepodařilo prosadit zbožové listiny, jelikož ekonomická situace ALR nedovolovala v popisované době sestavit tento druh listiny. Angolská delegace při jednání objasnila, že doposud nejsou v ALR vytvořeny podmínky k sestavení zbožových listin k obchodní dohodě. Rekonstrukce národního hospodářství ALR, zejména uvádění existujících výrobních kapacit do provozu, si u dovozu vyžaduje operativní reagování na požadavky vnitřní ekonomiky, proto zejména plán dovozních potřeb je velmi flexibilní. Navíc expertní možnosti ALR byly v popisované době značně omezené, proto čs. delegace netrvala, v souladu s praxí ostatních socialistických zemí, na sestavení zbožových listin.

Obchodní dohoda byla schválena na dobu jednoho roku s možností automatického prodloužení o jeden rok. Dohoda o vědeckotechnické spolupráci, zahrnující výměnu expertů, byla sjednána na tři roky s možností automatického prodloužení o jeden rok. Obě dohody podepsal za čs. stranu František Mareš, I. náměstek ministra zahraničního obchodu ČSSR, za angolskou stranu podepsal obchodní dohodu Roberto de Almeida, ministr zahraničního obchodu ALR a dohodu o vědeckotechnické spolupráci Teixeira Jorge, ministr zahraničních věcí Angoly.

V souladu s usnesením vlády ČSSR ze dne 31. března 1977 č. 81 byl v rámci jednání čs. delegace v ALR v červenci 1977 sjednán mezi federálním ministerstvem zahraničního obchodu a ministerstvem zahraničních věcí ALR Protokol o všeobecných podmínkách vysílání čs. expertů do angolské lidové republiky. Tímto Protokolem byl sjednán smluvní rámec pro vysílání čs. expertů do ALR a pro zajištění vhodných podmínek pro jejich práci a pobyt.

Protokol obsahoval zejména ustanovení, týkající se postupu obou stran při projednávání a konkretizování jednotlivých požadavků angolské strany na vysílání čs. expertů, výši odměn za tyto odborníky, jejich kategorizaci, náležitosti při vysílání expertů a

¹⁵⁸ ČSSR ani ALR v popisované době nedisponovaly v podstatě žádným loďstvem.

¹⁵⁹ Je však nutné zmínit, že v žádné z uzavřených obchodních dohod mezi Angolou a ostatními socialistickými zeměmi se obchodní plavba neupravuje.

jejich rodinných příslušníků,¹⁶⁰ dále způsob provádění plateb a další práva a povinnosti obou stran.

O uzavření Dohody hospodářské spolupráce, která obsahovala nabídku úvěru v hodnotě 20 mil. US dolarů, angolská strana neprojevila zájem a své počínání obhajovala tím, že MPLA a angolská vláda si stanovila za cíl v programu hospodářské obnovy a rozvoje země do roku 1980 především obnovit provoz již existujících, ale stále ještě nepracujících továren, provozoven a dílen. Teprve po splnění tohoto prvořadého úkolu počítala angolská strana se zahájením nových investic s prioritním zaměřením na těžební a chemický průmysl, výrobu umělých hnojiv, strojírenský průmysl, energetiku, spotřební a loďařský průmysl.¹⁶¹

Československé delegaci byla během jejího pobytu a jednání v Luandě věnována značná pozornost jak ze strany angolských sdělovacích prostředků, tak i ze strany vedoucích angolských činitelů. Delegace se během rozhovorů na různých úrovních seznámila s možnostmi dalšího čs. vývozu do ALR i s tamější praxí příslušných angolských míst v oblasti rozhodování o dovozních potřebách.

Čs. strana v rámci těchto jednání zjistila, že vzhledem k tíživé hospodářské situaci, která zemi v popisované době sužovala, angolská Státní plánovací komise především ujasňovala dovozy naléhavě potřebného zboží a na základě toho přidělovala devizy pro angolskou státní dovozní společnost Importang. Výše zmíněná společnost v popisované době nakupovala nárazově, u většiny požadovala dodávky poměrně velkých partií, jelikož neměla dostatečně velký a kvalifikovaný aparát pro zajišťování postupných nákupů a dodávek. V naléhavých případech pak rozhodovala o nákupech na základě první nabídky a bez další cenové negociace.

Vzhledem k těmto skutečnostem a při ostré konkurenci a eminentním zájmu vyspělých kapitalistických států o angolský trh si socialistické země, včetně ČSSR, uvědomovaly, že musí do budoucna daleko pružněji reagovat na angolské poptávky a zejména na požadované krátké dodací lhůty. V této souvislosti je vhodné uvést, že v popisované době měla Angola dostatečné devizové příjmy.¹⁶² Československo na základě těchto informací tedy došlo k závěru, že díky této příznivé devizové situaci byla angolská strana schopna platit za

¹⁶⁰ Jednalo se o letenky, pracovní dobu a režim, dovolenou, zajišťování ubytování a stravování, o pomoc angolské strany při obstarávání potravin a o vytváření potřebných pracovních podmínek pro experty, lékařskou a sociální péči, apod.

¹⁶¹ AMZV, materiály do vlády, karton č. 95, PL: 25. 5. 1978, Zpráva o výsledcích jednání o obchodní dohodě a dohodě o vědeckotechnické spolupráci s Angolskou lidovou republikou, č.j.: 013.927/78-10, s. 2, 3.

¹⁶² Například v roce 1977 činily tyto devizové příjmy 900 mil. USD.

dodávky spotřebního a neinvestičního zboží, které naléhavě potřebovala, hotově, ve volné měně.

Čs. strana však vzápětí dodává, že zranitelnou stránkou této devizové situace ALR byla však skutečnost, že příjmy na poplatcích a daních od mezinárodních naftařských monopolů činily v popisované době plných 61 % všech devizových příjmů země a téměř 57 % všech příjmů jejího státního rozpočtu. Možnost úhrady nutných dovozů i financování probíhající obnovy národního hospodářství a dalšího rozvoje ekonomiky ALR byly tedy značně závislé na aktivní činnosti zahraničních společností, hlavně amerických naftařských monopolů.

Na druhou stranu je však nutné zmínit, že během pobytu čs. delegace projevila angolská státní dovozní společnost Importang zájem o některé další čs. dodávky, jako například o koupi 800 tisíc kusů přikrývek, 2,8 mil. párů obuvi, 40 traktorů a přikoupení dalších 100 nákladních vozů Tatra. Tato společnost také naznačila zájem o čs. stavební stroje a autojeřáby, dieselaagregáty, autotrenažéry a o některé vybrané druhy potravin, ale i o další dodávky spotřebního zboží jako skla, keramiky, kobereců, atd.

Při oficiálních jednáních i při dalších rozhovorech zdůraznili angolští vedoucí představitelé, že právě uzavřené dohody s ČSSR oficializují již existující obchodní spolupráci a technickou pomoc formou vyslání techniků a odborníků za účelem obnovy provozu výroby zápalek, pivovaru a papírnictví.

Z konkrétních jednání čs. delegace s příslušnými odpovědnými angolskými pracovníky tedy vyplývalo, že v popisované době ústřední angolské orgány teprve vyjasňovaly a upřesňovaly potřeby zahraničních odborníků, s jejichž kvalifikovanou pomocí hodlala angolská strana do budoucna uvádět postupně do provozu továrny a provozy, v nichž po odchodu Portugalců nebyla stále obnovena výroba.

Vzhledem ke kritickému nedostatku vlastních angolských odborných a zkušených kádrů, nebyly v popisované době příslušné angolské státní orgány, pověřené zajišťováním a zařizováním zahraniční technické pomoci, schopny stanovit potřebné počty zahraničních expertů a jejich požadovanou kvalifikaci a specializaci. Z toho důvodu pokládala čs. strana jako žádoucí vyslat co nejdříve do ALR čs. odborníky, kteří na místě pomohou angolské straně posoudit vhodná opatření, zejména v oblasti energetiky, metalurgie, a údržby zemědělské techniky jak v oblasti počtu, kvalifikace a specializace čs. expertů, kteří by v rámci dohody o vědeckotechnické spolupráci měli dlouhodobě působit ve zmíněných

oborech, angolské výroby, tak i pokud jde o zajištění dovozu náhradních dílů a komponentů, potřebných k obnovení provozu stávajících zařízení v těchto odvětvích.¹⁶³

Na základě výše zmíněné obchodní dohody navázaly čs. podniky zahraničního obchodu přímé obchodní spojení se státními angolskými podniky koncem roku 1977. V prvních letech spolupráce se čs. strana snažila naplnit okamžité potřeby angolského hospodářství, zvláště v dopravní technice.

Vývoj vzájemného obratu tak byl následovný:¹⁶⁴

Rok	1976	1977	1978	Index růstu 1978/1977
Vývoz celkem	-	13,067	19,904	152,3%
Z toho-				
stroje	-	12,183	16,679	146,9%
nestroje	-	1,484	3,225	217,3%
Dovoz celkem	-	45	980	2177,7%
Obchodní bilance	-	13,022	18,924	145,3%

Zdroj: AMZV, materiály do vlády, karton č. 106, PL: 8. 11. 1979, Návrh dlouhodobé koncepce československé komplexní pomoci a spolupráce s Angolskou lidovou republikou se zvláštním zřetelem na oblast zemědělství, potravinářského průmyslu a lesního hospodářství, čj.: 016.518/79-10 s. 9.

Z výše uvedené tabulky můžeme vyčíst, že vývoz strojírenských výrobků tvořil téměř 84% objemu celkového čs. vývozu. Tento export byl reprezentován především vývozem nákladních vozů Tatra, traktorů a zemědělských strojů, autotrenažérů, dentálních přístrojů a náhradních dílů.¹⁶⁵ V oblasti exportu spotřebního zboží zaujaly přední místo textilie, obuv, školní potřeby a obalové sklo.¹⁶⁶

Na konci sedmdesátých let minulého století bylo snahou československé strany nadále udržet mírnou vzestupnou tendenci v oblasti exportu strojírenských výrobků, k čemuž měly napomáhat tři připravovaná technická střediska v Luandě, Lobitu a v Benguele, která měla být

¹⁶³ AMZV, materiály do vlády, karton č. 95, PL: 25. 5. 1978, Zpráva o výsledcích jednání o obchodní dohodě a dohodě o vědeckotechnické spolupráci s Angolskou lidovou republikou, čj.: 013.927/78-10, s. 2, 3.

¹⁶⁴ Údaje jsou uvedeny v mil. US dolarů.

¹⁶⁵ Vývoz nákladních vozů, traktorů, zemědělských strojů a náhradních dílů se v roce 1978 pohyboval ve výši 15 mil. US \$ a předpokládalo se, že si tento druh exportu nadále udrží mírnou vzestupnou tendenci.

¹⁶⁶ Z realizace 19, 9 mil. US \$ uhradila angolská strana v hotovosti ve volné měně 7 mil. US \$. V témže roce bylo dovezeno 350 tun angolské kávy Robusta v hodnotě téměř 1 mil. US \$.

vybudována PZO Motokovem ve spolupráci s výrobními podniky. Předpokládalo se však, že provoz těchto středisek bude zabezpečen čs. odborníky, kteří by současně vychovali angolské řidiče, provozní techniky a opraváře, což by mělo přispět ke zvýšení čs. vývozu dopravních prostředků a zemědělských strojů do Angoly.

V popisované době československá vláda do budoucna předpokládala uvedení dalších výrobků čs. strojírenství na angolský trh.¹⁶⁷ ČSSR chtěla také přispět v další etapě industrializace Angoly dodávkami strojů a strojního zařízení pro těžbu a zpracování rud, zařízení pro cementárny, keramičky a cihelny, pro vodní a tepelné elektrárny, zařízení pro elektrifikaci venkova, stroje pro chemický a petrochemický průmysl a vybavení pro spotřební a potravinářský průmysl.

Jelikož řada výrobků čs. spotřebního průmyslu získala v Angole oblibu, do budoucna se předpokládá dovoz těchto výrobků zvyšovat. Čs. vývozní možnosti by dále posílila zejména majetková účast této země v oblasti těžbě mědi a fosforitů.

Československá vláda na konci sedmdesátých let minulého století předpokládala, že s postupující konsolidací ekonomiky bude mít angolský zahraniční obchod k dispozici řadu vhodných vývozních fondů potřebných pro čs. národní hospodářství a Angola tak bude do budoucna nesporně důležitým dovozcem spotřebního zboží. V tomto směru se předpokládalo zvýšení čs. dovozu kávy a postupně i bavlny, olejin, rybích konzerv, železné rudy, mědi, průmyslových diamantů, tropických dřevin a případně i ropy.¹⁶⁸

3.3.1 Dlouhodobá koncepce čs. komplexní pomoci a spolupráce s ALR

Od roku 1979 existovalo v Angolské lidové republice také československé velvyslanectví, které reprezentoval Miloš Veselý. Mimořádný a zplnomocněný velvyslanec ČSSR v Angolské lidové republice Miloš Veselý byl čs. ministerstvem zahraničních věcí prezentován jako člověk politicky vyspělý, dlouholetý a zkušený člen strany, s bohatými teritoriálními i praktickými znalostmi, vyplývajícími z jeho předchozího působení v odpovědných vnitrostátních hospodářských i diplomatických funkcích.

¹⁶⁷ Jednalo se o stavební a silniční stroje, zavlažovací techniku, obráběcí stroje, dále také o rozšíření dovozu léků, některých druhů potravin, atd.

¹⁶⁸ AMZV, materiály do vlády, karton č. 106, PL: 8. 11. 1979, Zpráva o návrhu dlouhodobé koncepce čs. komplexní pomoci a spolupráce s angolskou lidovou republikou, se zvláštním zřetelem na oblast zemědělství, potravinářského průmyslu a lesního hospodářství, čj.: 016.518/79-10.

Dále byl charakterizován jako člověk, který k plnění svých stranických i pracovních úkolů přistupuje odpovědně a iniciativně. Během působení ve funkci velvyslance v Angolské lidové republice byla jeho práce hodnocena kladně a byl chválen jeho cílevědomý přístup k realizaci koncepce rozvoje čs. – angolských vztahů. V souvislosti s tímto kladným hodnocením byla akreditace Miloše Veselého rozšířena a byl jmenován i mimořádným a zplnomocněným velvyslancem ČSSR v Demokratické republice sv. Tomáše a Prince se sídlem v Luandě.¹⁶⁹

Ve dnech 10. února až 8. března 1979 se v Angolské lidové republice uskutečnila oficiální návštěva delegace federálního ministerstva zemědělství a výživy ČSSR, která byla do ALR vyslána na základě usnesení vlády ČSSR č. 275 z 9. listopadu 1978, v návaznosti na usnesení 87. zasedání Výkonného výboru RVHP.

V průběhu pobytu v ALR se čs. delegace zemědělských odborníků seznámila se současným stavem a úkoly rozvoje angolského zemědělství, které vytyčil I. sjezd MPLA. Čs. delegace byla též přijata ministrem zemědělství ALR a dále jednala s řadou představitelů politického i zemědělského života tří předem vybraných provincií, které členové delegace navštívili. Ve zmíněných provinciích měla čs. delegace možnost navštívit zemědělské farmy, výrobu krmných směsí, výzkumné ústavy rostlinné a živočišné výroby, pivovary, lesní hospodářství a budované středisko výchovy zemědělských kádrů.

V závěru pobytu bylo oběma stranami podepsáno Memorandum, které obsahovalo konkrétní náměty možností technické spolupráce a pomoci na úseku rostlinné a živočišné výroby, veterinární činnosti, zemědělského výzkumu, lesnictví a zpracování dřeva, pěstování a zpracování olejnin a zemědělské mechanizace.¹⁷⁰

Angolská strana v průběhu návštěvy projevila prioritní zájem o neodkladnou pomoc ve výchově zemědělských a lesnických kádrů, kteří by bezpodmínečně ovládali alespoň hovorovou portugalskou, přičemž se dále také počítalo s realizací projektu na využití a zpracování tropických dřevin, který od listopadu roku 1978 připravovali čs. odborníci.¹⁷¹

¹⁶⁹ AMZV, materiály do vlády, karton č. 106, PL: 26. 11. 1977, Návrh na změnu ve funkcích mimořádných a zplnomocněných velvyslanců ČSSR, čj.: 01.159/77-SK.

¹⁷⁰ Blíže viz AMZV, materiály do vlády, karton č. 106, PL: 8. 11. 1979, Návrh dlouhodobé koncepce československé komplexní pomoci a spolupráce s Angolskou lidovou republikou se zvláštním zřetelem na oblast zemědělství, potravinářského průmyslu, a lesního hospodářství, čj.: 016.518/79-10, Příloha III - Memorandum mezi federálním ministerstvem zemědělství a výživy Československé socialistické republiky a ministerstvem zemědělství Angolské lidové republiky o vzájemné spolupráci v oblasti zemědělství, lesnictví a těžby dřeva.

¹⁷¹ AMZV, materiály do vlády, karton č. 106, PL: 8. 11. 1979, Návrh dlouhodobé koncepce československé komplexní pomoci a spolupráce s Angolskou lidovou republikou se zvláštním zřetelem na oblast zemědělství, potravinářského průmyslu, a lesního hospodářství, čj.: 016.518/79-10, s. 17.

11. až 14. června 1979 se v Praze konalo I. zasedání československo-angolské smíšené komise, kterou z čs. strany vedl federální ministr zahraničního obchodu Andrej Barčák a z angolské strany ministr průmyslu a energie B. Ribeiro. Souhrnně lze konstatovat, že na zasedání obě zúčastněné strany řešily veškeré otázky spolupráce ČSSR a Angoly a jejího rozvoj do budoucna.¹⁷²

V těchto jednáních projevila angolská strana přednostně zájem o možnosti pomoci při výstavbě textilního závodu a těžby a zpracování tropických dřevin, včetně jejich vývozu a pokračování v technické pomoci v oblasti výroby papíru a celulózy a v souvislosti se všemi akcemi o soustavnou výchovu angolských kádrů. Na prvním zasedání smíšené komise bylo dále ustanoveno 5 pracovních skupin, a to pro vědeckotechnickou spolupráci, pro průmysl, pro zemědělství, pro zahraniční obchod a pro kulturu, jejichž činnost měla být zaměřena na další rozšiřování a prohlubování vzájemné spolupráce.¹⁷³

Na druhou stranu je však nutné zmínit prohlášení ministra zahraničních věcí ALR P. Jorgeho, který při návštěvě předsedy vlády ČSSR zdůraznil, že angolská strana není spokojena se současným stavem spolupráce s ČSSR a že přes různé návštěvy a smlouvy jsou výsledky nedostatečné. Podle ALR bylo nutné určit priority a na obou stranách vytvořit podmínky pro jejich prosazování.

Čs. strana na tyto výtky reagovala zahájením plánování Návrhu dlouhodobé koncepce čs. komplexní pomoci a spolupráce s ALR, který by konkrétně spojoval všechna dosavadní jednání, jak v oblasti dvoustranné pomoci, tak rovněž mnohostranně koordinované internacionální pomoci. Plánovaným cílem tohoto Návrhu mělo být vyústění do rámcové dlouhodobé ekonomické dohody na 10 až 15 let, s využitím vládního úvěru na financování čs. akcí ve smyslu usnesení vlády č. 34/1977.

Zpráva o návrhu dlouhodobé koncepce čs. komplexní pomoci a spolupráce s Angolskou lidovou republikou, se zvláštním zřetelem na oblasti zemědělství, potravinářského průmyslu a lesního hospodářství z 8. listopadu 1979 byl souhrnný dokument, který upravoval československo-angolské styky v popisované době.¹⁷⁴

¹⁷² Více k tomuto tématu např. PÍŠA, Vladimír. K prvnímu zasedání Československo-angolské smíšené komise. *Zahraniční obchod*. 1979, roč. 32, č. 9, s. 3-4.

¹⁷³ Více viz AMZV, materiály do vlády, karton č. 106, PL: 8. 11. 1979, Návrh dlouhodobé koncepce československé komplexní pomoci a spolupráce s Angolskou lidovou republikou se zvláštním zřetelem na oblast zemědělství, potravinářského průmyslu, a lesního hospodářství, čj.: 016.518/79-10, Příloha IV - Protokol z I. zasedání československo-angolské smíšené mezivládní komise pro hospodářskou a vědeckotechnickou spolupráci.

¹⁷⁴ AMZV, materiály do vlády, karton č. 106, PL: 8. 11. 1979, Návrh dlouhodobé koncepce československé komplexní pomoci a spolupráce s Angolskou lidovou republikou se zvláštním zřetelem na oblast zemědělství, potravinářského průmyslu, a lesního hospodářství, čj.: 016.518/79-10.

Tento dokument popisoval stav a předpokládaný ekonomický rozvoj ALR, nastiňuje rozvoj zahraničního obchodu Angoly s členskými státy RVHP v průběhu sedmdesátých let a podává ucelený přehled dosavadního stavu poskytování technické pomoci ALR zainteresovanými členskými státy RVHP a rovněž i ČSSR. Zpráva dále informuje o mnohostranných jednáních o poskytnutí bezplatné pomoci ALR v oblasti hospodářství, o dvoustranných jednáních o prohloubení čs. spolupráce s Angolou a také o postupu realizace navrhovaných záměrů.

Na konci sedmdesátých let minulého století byla Angola Československem vnímána jako stát patřící mezi nejbohatší africké země s dostatečnými a vhodnými vývozními fondy zemědělských produktů.¹⁷⁵ ALR byla dále prezentována jako stát s dostatkem elektrické energie a v rámci afrického kontinentu jako země s poměrně rozvinutým zpracovatelským průmyslem. V neposlední řadě také jako země s velkými rybným bohatstvím ve svých pobřežních vodách a zvláště pak s obrovskými nerostnými nalezišti ropy, zemního plynu, diamantů, železa, manganu, mědi, atd.

V očích ČSSR byla tak Angola vnímána jako země disponující dobrým materiálním základem, potřebným k postupnému vybudování socialistické společnosti, na druhou stranu však jako stát, který nemá dostatek vlastních kvalifikovaných dělníků a odborných pracovníků, což se projevilo doposud v neužívání a v částečném znehodnocení stávajících kapacit a tím i v poklesu objemu výroby.

Hlavním úkolem Angoly bylo v popisované době stabilizace vnitřní ekonomiky a zabezpečení plynulého zásobování potravinami z vlastních zdrojů, což by vedlo ke splnění základních politických a ekonomických cílů rozvoje ALR.

Pomoc ze strany členských států RVHP, včetně Československa, byla poskytována především v oblasti výchovy výrobních kádrů a dalších odborníků, kteří by napomohli v historicky krátké době využít bohaté ekonomické zdroje ALR k zabezpečení vytyčených cílů. V Angole působilo na konci sedmdesátých let více než 8 tisíc odborníků z členských států RVHP, z toho z ČSSR se jednalo o 45 expertů, kteří vedle své odborné, často výrobní činnosti, plnili rovněž funkci školitelů.

V Návrhu dlouhodobé spolupráce a pomoci bylo dále uvedeno, že čs. rozsah pomoci ALR vyplýval především ze závěrů jednání I. Smíšené československo-angolské komise z června 1979 a dále ze závěrů jednání ministra zahraničních věcí ALR v Československu,

¹⁷⁵ V popisované době se Angola soustředila na pěstování kávy, bavlny, rýže, tabáku a cukru.

navazujících rovněž na jednání čs. zemědělských pracovníků vyslaných do Angoly na základě usnesení vlády ČSSR č. 275/1978.

V rámci jednání bylo dohodnuto pokračovat především v poskytování čs. technické pomoci v oblasti papírenství, textilního a energetického průmyslu a prozkoumat možnosti spolupráce v kožedělném a obuvnickém průmyslu a v geologii se záměrem vypracování následných projektů čs. účasti při těžbě některých barevných kovů a fosforitů.

V popisované době projevila angolská strana přednostní zájem o poskytnutí pomoci ze strany ČSSR, zejména v oblasti lesního hospodářství a dřevozpracujícího průmyslu a zemědělství.

V rámci tohoto se na konci sedmdesátých let minulého století ze strany ČSSR souhrnně doporučovalo realizovat ve vztahu s Angolskou lidovou republikou postupně tyto změny:

1. Projednat s angolskou stranou vyslání 27 českých odborníků do oblasti lesního hospodářství a zpracování dřeva za komerčních podmínek podle protokolu o všeobecných podmínkách o vysílání čs. odborníků do ALR s možností realizace převážné části v průběhu I. čtvrtletí 1980.

Z výše zmíněného počtu čs. odborníků bylo plánováno do Angoly vyslat 10 expertů za účelem provedení inventarizace porostů ve spolupráci s angolskými pracovníky v určených lesních oblastech. Dále se jednalo o 2 odborníky za účelem organizace těžby tropického dřeva, o dva odborníky za účelem zpracování studie o současném stavu pilařských závodů s návrhy na rekonstrukci a modernizaci, o 4 odborníky za účelem zpracování studie o možnostech a způsobech komplexního využití zásob dřevní suroviny s návrhy na integraci dřevařských výroby. Do ALR se dále plánovalo vyslat 4 odborníky do Výzkumného ústavu rostlinné výroby v Huambo z oboru dřevo a lesy se specializací, kterou dodatečně upřesní angolská strana, tito odborníci měli také přednášet na zemědělské fakultě angolské univerzity v Huambo, dále 1 odborníka za účelem pomoci angolskému ministerstvu zemědělství při vypracování lesního zákona a o 2 odborníky za účelem vypracování technicko - ekonomické studie výroby dřevěného uhlí v ALR.

Na požadavek angolské strany o pomoc v organizaci výroby dřevěného uhlí a dodávky zařízení pro tuto výrobu předala čs. strana návrhy prostřednictvím zahraničního obchodu.

2. Prodloužit pobyt 1 – 2 čs. odborníků, kteří připravovali návrh na účast zainteresovaných členských států RVHP na zpracování tropických dřevin, ve formě

intervenované čs. pomoci hrazených z prostředků schválených usnesením vlády ČSSR č. 63/1976 na technickou pomoc rozvojovým zemím.

3. Projednat s angolskou stranou vyslání 21 čs. odborníků do oblasti rostlinné a živočišné výroby za komerčních podmínek podle protokolu o všeobecných podmínkách o vyslání čs. odborníků do ALR.

4. Zvážit účelnost zřízení školního statku v provincii Huambo, a za daným účelem vypracovat projekt, který by bylo možno projednat urychleně s angolským ministrem zemědělství. Hlavním záměrem tohoto školního statku měla být systematická výchova angolských středně technických zemědělských kádrů.¹⁷⁶

Čs. strana předpokládala, že v tomto školním statku budou ve tříměsíčních kurzech školeni traktoristé, v šestiměsíčních kurzech údržbáři a v jednoročních kurzech odborníci pro rostlinnou a živočišnou výrobu. Plánovalo se, že tuto činnost my měli zabezpečovat zkušení čs. odborníci, kteří by úzce spolupracovali s čs. experty vyslanými do angolské univerzity v Huambo. V rámci praktické činnosti školního statku by současně mělo dojít k produkci krmiv, obilnin a olejnin a rovněž masa a mléčných výrobků nejdříve pro vlastní potřebu čs. pracovníků v ALR a dále postupně též pro tržní potřeby, včetně případného prodeje a vývozu některých druhů produkce přednostně do ČSSR.

S ohledem na to, že vyslání čs. odborníci a zejména mladí lidé by měli ovládat alespoň hovorovou portugalskou v omezeném rozsahu, bylo doporučováno zabezpečit pro jejich další činnost v ALR soustavné a systematické prohlubování znalosti portugalské v důsledku čehož bylo do budoucna navrhované, aby na školním statku působili též 2-3 čs. jazykoví pedagogové. Do budoucna se počítalo s vysláním pracovníků pro zabezpečení ekonomicko-politických úkolů, zkušených kuchařů, několika praktických lékařů, alespoň jednoho zubního lékaře a jednoho zubního technika za účelem vybudování dokonalého celotýdenního stravovacího zařízení a zdravotního střediska.

Mladí lidé a odborníci, kteří byli do Angoly vysíláni, museli splňovat několik základních podmínek. Mělo jít o muže bez osobních závazků, fyzicky zdatných překonat klimatické obtíže v angolském terénu, z řad zpravidla absolventů zemědělských, technických a učňovských škol, kterým by bylo podle potřeby zpravidla nutno zajistit odložení nástupu prezenční služby na 2 a půl roku, neboť před odjezdem z ČSSR bylo nutno počítat s

¹⁷⁶ AMZV, materiály do vlády, karton č. 106, PL: 8. 11. 1979, Návrh dlouhodobé koncepce československé komplexní pomoci a spolupráce s Angolskou lidovou republikou se zvláštním zřetelem na oblast zemědělství, potravinářského průmyslu, a lesního hospodářství, čj.: 016.518/79-10.

několikaměsíčním soustředěním za účelem odborného doškolení a intenzivní výuky portugalského a celkové kádrové a osobní přípravy.

Za účelem materiální zainteresovanosti mladých lidí a rovněž možnosti určitého výběru přihlášených se doporučovalo zavedení níže zmíněného systému:

- Uzavřít s každým mladým člověkem individuální kontakt na specificky určenou odbornou činnost, včetně formy soustavné instruktorské péče o angolské kádry, s určením okruhu odpovědnosti tím, že před vysláním budou absolvovat v rámci soustředění jazykový kurz, který zakončí úspěšným složením zkoušky z hovorové portugalského, přičemž se zaváže rovněž k systematickému prohlubování znalosti portugalského v průběhu činnosti v ALR.

- Smluvně zaručit po dobu činnosti v ALR bezplatné kvalitní celotýdenní stravování, společné ubytování, pracovní oděv a soustavnou zdravotní péči, školení a rovněž dopravu do ALR a zpět, včetně uzavření příslušného sociálního, úrazového a životního pojištění.

- Předávat účastníkům kapesné ve výši 100 US dolarů měsíčně, které by však bylo vyplaceno zásadně pouze v angolské vnitřní měně, podle oficiálního vnitřního kurzu, bez možnosti jakéhokoli převodu mimo ALR.

- Poskytovat po prvním roce šestinedělní dovolenou s tím, že lze obdržet letenku do ČSSR a zpět zdarma.

- Vinkulovat plat vyplácený v částce 4 tisíce Kčs měsíčně pozadu na účet, zřízeného pro každého účastníka u příslušné Státní spořitelny v místě jeho stálého bydliště v ČSSR, tj. celkem za období dvouletého kontraktu 100 tisíc Kčs. Tento způsob úhrady byl zvolen, aby vylučoval jakékoli požadavky na zřízení tuzexového účtu.

Způsob odměňování a hmotného zabezpečení čs. pracovníků během jejich intenzivní jazykové a odborné přípravy v ČSSR před odjezdem do Angoly se uskutečňovalo podle zásad vládního usnesení č. 91 ze dne 12. března 1976.

Za nábor a výběr čs. pracovníků odpovídali příslušné vysílající reporty za nábor mládežníků FMZVž, MZVŽ ČSSR v úzké spolupráci s příslušnými orgány školství, za účinné pomoci SSM. Příslušný kontrakt s vybraným pracovníkem uzavírala PZO Polytechna za podmínek uvedených v protokolu o vysílání do ALR.

Před odjezdem mládeže do ALR se konalo soustředění, které zabezpečovala určitá vybraná hospodářská zemědělská organizace, která evidenčně vedla ve svém stavu

mládežníky po dobu jejich činnosti v ALR a rovněž vyřizovala osobní agendu spojenou s jejich činností a vysláním.

K uskutečnění náboru a výběru vhodných angolských kádrů ať už pro systém dlouhodobě dohodnutého zaškolování v jednotlivých kurzech, tak pro soustavnou činnost a provoz školního statku, včetně všech pomocných zařízení, se angolská strana musela smluvně zavázat. Stravování, respektive ubytování angolských občanů měl zabezpečovat školní statek, který měl rovněž uskutečňovat úhradu angolských pracovníků a zabezpečit zásobování též pro rodiny pracujících Angolanů.¹⁷⁷

Na konci 70. let se v ČSSR plánovalo zřídit školní statky, které by se z politických důvodů charakterizovaly jako smíšený čs. - angolský podnik ve formě čs. - angolské družby. V rámci každého statku by působil odpovědný funkcionář z čs. strany, který by stál ve vedení tohoto podniku jako zmocněnec vlády ČSSR. Z angolské strany se pak vyžadovalo, aby byl jmenován zmocněncem vlády ALR v tomto podniku rovněž příslušný náměstek ministra zemědělství ALR, což by pak vytvářelo jednání na žádoucí úrovni.

Vládní zmocněnec ČSSR, jehož působení a činnost se plánovala především ALR, měl mít v ČSSR alespoň tříčlenný odborný aparát, jehož prostřednictvím by mohl organizovat a pomáhat realizovat program ve spolupráci s příslušnými orgány čs. státní správy a rovněž podle potřeby jednat s příslušnými hospodářskými organizacemi.

Dále bylo naplánováno, že vybraná čs. hospodářská zemědělská organizace by měla být pověřena vytvářením plánovaných předpokladů pro zabezpečení všech hmotných potřeb a dodávek pro podniky čs. - angolské družby v ALR.

Za daným účelem bylo tedy nutné vyslat do ALR k vypracování projektu školního statku příslušné čs. odborníky a federálnímu ministerstvu zemědělství a výživy předložit ve spolupráci s FMZO do konce roku 1979 projekt na založení školního statku čs. - angolské družby v Huambo, s jehož realizací se počítalo nejdříve od října 1980.

5. Dokončit jednání s angolskou stranou o zřízení servisního technického střediska v přístavu Lobito s pobočkami v Benguele a Luandě, které v minulosti prováděl PZO Motokov za účelem zabezpečení systematické péče o čs. vyvážené dopravní prostředky a další stroje a zařízení.

¹⁷⁷ AMZV, materiály do vlády, karton č. 106, PL: 8. 11. 1979, Návrh dlouhodobé koncepce československé komplexní pomoci a spolupráce s Angolskou lidovou republikou se zvláštním zřetelem na oblast zemědělství, potravinářského průmyslu, a lesního hospodářství, čj.: 016.518/79-10.

V této souvislosti chtěla čs. strana do budoucna zřídít servisní, technické středisko s možností zaškolování angolských kádrů jako řidičů, údržbářů a opravářů čs. dopravních prostředků dodávaných do ALR.

Výše zmíněný projekt dostal za úkol vypracovat PZO Motokov a předpokládalo se, že tento návrh bude zapracován ve vhodné formě do zamýšlené dlouhodobé dohody s ALR.

6. Projednat urychleně s angolskou stranou ve smyslu závěrů I. smíšené čs. - angolské komise možnost prohloubení spolupráce v dalších odvětví a oborech za účelem vyslání v průběhu roku 1980 příslušný počet čs. odborníků do oblasti textilního průmyslu, kožedělného a obuvnického průmyslu, energetiky, na geologický průzkum a vypracování návrhu podmínek následné těžby rud, zejména mědi, fosfátů, kobaltu, cínu, apod.

7. V ČSSR měla zabezpečit přijetí:

a) Náměstka ministerstva zemědělství Machado na 3 až 4 týdny za účelem podrobného seznámení s čs. úrovní lesního hospodářství a dřevozpracujícího průmyslu a to na náklady MLVH a MP ČSSR a SSSR,

b) 2 až 3 angolských pracovníků ze závodů na výrobu dých a překližek a 10 až 15 angolských stavebních truhlářů a nábytkářů na pětiměsíční zácvik v čs. závodech a to na náklady MP ČSSR a SSSR.

8. Vypracovat a předat pro potřeby ALR technicko-ekonomickou studii v rámci státního plánu technického rozvoje o účelnosti zřízení smíšeného čs. - angolského podniku pro výrobu dekorativních dých ze světlých dřevin a řeziva.

Federální ministerstvo zahraničního obchodu do budoucna plánuje také přípravu návrhu dlouhodobé rámcové dohody, obsahující ustanovení o zabezpečení realizace všech základních akcí dlouhodobé spolupráce s ALR na vzájemně výhodném základě.

Na konci sedmdesátých let tedy čs. vláda konstatovala, že význam navrhovaných opatření spočívá především v reálné možnosti poskytnout Angolské lidové republice technickou pomoc v oblasti veterinární činnosti, lesního hospodářství, zemědělské výroby a ve výchově kádrů pro potřeby národního hospodářství ALR, zabezpečujících obnovu a rozvoj nejdůležitějších odvětví Angoly, které jsou zásadní pro zabezpečení výživy angolských pracujících z vlastních zdrojů a žádoucího zvýšení jejich ekonomické úrovně a tím vytvoření předpokladů pro splnění vytyčených politických cílů ALR.

Současně by tato opatření vedla k úspěšnému účinkování čs. účasti v rozsáhlé pomoci, kterou v popisované době poskytovala již většina členských států RVHP. Tímto krokem by

ČSSR zaujala odpovídající místo vzhledem k politickému významu internacionální pomoci Angolské lidové republice.¹⁷⁸

Souhrnně lze tedy konstatovat, že československá strana navrhovala pro rok 1980 vyslat do ALR za komerčních podmínek celkem 27 čs. odborníků z oblasti lesního hospodářství a zpracování dřeva a 21 čs. zemědělských odborníků, z nichž 12 veterinářů mělo působit půl roku bezplatně v rámci internacionální akce členských států RVHP. Dále měly být dokončeny 2 projekty, a to na využití tropických dřevin a na výrobu dřevěného uhlí a na náklady příslušných resortů měli být pozváni do ČSSR angolští odborníci.

Možné další rozšiřování spolupráce bylo spatřováno jednak ve zvážení účelnosti zřízení školního statku v provincii Huambo za účelem školení především traktoristů a dalších zemědělských odborníků a v podstatném rozšíření servisního technického střediska, za účelem systematické péče o vyvážené čs. stroje do ALR a současně zaškolování řidičů a údržbářů nákladních aut.¹⁷⁹

Československo předpokládalo, že uvedené záměry utvoří základ pro zpracování návrhu dlouhodobé rámcové dohody o ekonomické spolupráci s ALR, kterou mělo předložit federální ministerstvo zahraničního obchodu ve spolupráci s příslušnými odpovědnými funkcionáři v průběhu roku 1980. Na druhou stranu se však čs. strana obávala, že problém realizace tohoto programu bude spočívat v nedostatku výrobních i řídicích kádrů, což by do budoucna mohlo vyvolat tlak na návrat části utečenců a mohlo by mít vážné politické pozadí.

Zájem ČSSR směřoval především k tomu, aby v ALR nadále nedocházelo k znehodnocování strojního vybavení dováženého z ČSSR s následnými neúměrnými požadavky na dodávky náhradních dílů. V popisované době totiž začínaly ze strany angolských dovozců vznikat první připomínky k čs. vyváženým traktorům a nákladním automobilům s poukazem na jejich značně složitou techniku. Čs. strana však spatřovala problém spíše v nízké technické vyspělosti angolských pracujících, jako důsledek dlouhodobého historického područí. Tento stav se Československo snažilo překlenout potřebnými opatřeními pro zaškolování a výchovu kvalifikovaných výrobních dělníků a pracovníků pro práci s příslušnými stroji a jejich údržbu.

Na podkladě pozitivních zkušeností NDR, která prostřednictvím svých mládežníků pečovala o výchovu řidičů pro dodávané nákladní automobily z NDR, vznikl námět na

¹⁷⁸ AMZV, materiály do vlády, karton č. 106, PL: 8. 11. 1979, Návrh dlouhodobé koncepce československé komplexní pomoci a spolupráce s Angolskou lidovou republikou se zvláštním zřetelem na oblast zemědělství, potravinářského průmyslu, a lesního hospodářství, čj.: 016.518/79-10.

¹⁷⁹ Tento návrh pramenil především z faktu, že tehdejší servis pro čs. vyvážené dopravní prostředky byl nedostatečný.

zvážení obdobného vysílání mládežnických brigád do školního statku čs. – angolské družby a do servisního střediska, které by pod vedením čs. odborníků zabezpečovaly širší výchovu kvalifikovaných angolských řidičů, provozářů a později také opravářů a dalších zemědělských odborníků v oblasti rostlinné a živočišné produkce.¹⁸⁰

Závěrem lze říci, že zahraniční politika ČSSR vůči Angole vycházela z usnesení předsednictva ÚV KSČ z 8. října 1976, kterým se přijal řád na poskytnutí pomoci ALR a rozvoj vzájemných vztahů a dále na usnesení předsednictva ÚV KSČ z 15. června 1979 o revolučně – demokratických stranách Afriky.

Základním dokumentem usměrňující rozvoj bilaterálních vztahů je Dohoda o spolupráci mezi KSČ a MPLA z roku 1979 (obnovená v roce 1981), která v podstatě vyjadřovala sounáležitost těchto komunistických stran, avšak na rozdíl od KSČ, nabyla podle mého názoru MPLA tak dogmaticky ideově zakotvená.

Čs. – angolské vztahy se od počátku vyznačovaly značnou nerovnovážností. V ČSSR byl značně rozvinutější průmysl než v Angole, a tak se stal angolský trh možným odbytištěm. Problém však byl v tom, že Angola nemohla nabídnout ČSSR adekvátní výrobek, který bychom zde neměli. Velkou výhodou (někdy i nevýhodou) Angoly je obrovská surovinová základna. Klíčová odvětví však kontrolovaly západní nadnárodní společnosti, které vynakládaly značné prostředky na uplácení představitelů angolské vlády a i proto nebylo pro ČSSR nejen možné se k těmto zdrojům dostat. Angola byla ve válečném stavu a v pozici ekonomické závislosti na ostatních zemích, tudíž se nemohla tak rychle rozvíjet, jelikož příjmy z vývozu ropy a drahých kovů, nekončily v Angoly, nýbrž na bankovních účtech západních nadnárodních společností.

¹⁸⁰ AMZV, materiály do vlády, karton č. 106, PL: 8. 11. 1979, Návrh dlouhodobé koncepce československé komplexní pomoci a spolupráce s Angolskou lidovou republikou se zvláštním zřetelem na oblast zemědělství, potravinářského průmyslu, a lesního hospodářství, čj.: 016.518/79-10.

4. Rozvoj spolupráce ČSSR a ALR v 80. letech

4.1 II. zasedání čs. – angolské smíšené komise

V rozmezí 20. až 25. ledna 1981 proběhlo v Luandě II. zasedání československo-angolské smíšené komise, v rámci něhož byl vychvalován dynamický rozvoj spolupráce mezi oběma státy a byla dohodnuta další personální pomoc z čs. strany v oblasti lesnictví, zpracování dřeva a pivovarnictví.¹⁸¹ Angolská strana také projevila zájem o nákup zařízení a o pomoc při elektrifikaci venkova. V čele československé delegace stál ministr zahraničního obchodu Andrej Barčák a angolskou delegaci vedl ministr průmyslu Alberto de Carmo Bento Ribeiro.

Dále vyjádřila československá strana svůj zájem na spolupráci při výstavbě mlýnů, pekáren, koželužny, závodu na výrobu obuvi a textilních závodů, kde se předpokládala kooperace s NDR. Novou oblastí vzájemné spolupráce bylo na zasedání stanoveno také odvětví energetiky, kdy angolská strana projevila zájem o nákup energetického zařízení.

Problematickou oblastí zasedání se, stejně jako na I. zasedání československo-angolské smíšené komise, stala otázka vytvoření dohody o hospodářské spolupráci, ke které zaujala angolská strana opět negativní stanovisko. Angola také ustoupila od zamýšlené výstavby Školního statku československo-angolské družby v Huambo a budoucí spolupráci si představovala pouze formou technické pomoci.

V rámci zasedání provedly obě zúčastněné strany analýzu dosavadní obchodní spolupráce a konstatovaly její dynamický rozvoj, dále byly projednány a dohodnuty indikativní zbožové listiny pro vývoz obou zemí v roce 1981, které měly přispět k postupnému vyrovnání obchodní bilance. Avšak Československý návrh na projednání indikativních zbožových listin pro delší období angolská strana odmítla s odůvodněním, že současná plánovací metodika umožňovala výhled pouze na jeden rok.

Ke shodnému stanovisku však nedošlo při projednávání mezivládní úvěrové dohody. ALR na zasedání požádala o úvěr ve výši 100 mil. US dolarů,¹⁸² který měl být využit nejen na čs. investiční celky, ale také na krytí místních nákladů a kompletačních dodávek ze zemí třetího světa.¹⁸³ Během jednání také angolská strana žádala, aby byl vládní úvěr poskytnut na

¹⁸¹ V průběhu zasedání předložila angolská strana požadavky na vyslání 67 odborníků v letech 1981 – 1982.

¹⁸² Namísto již dříve čs. stranou nabízeného úvěru ve výši 20 mil. USD.

¹⁸³ Roční úroková míra měla být 2 %.

období 15 až 20 let se záměrem, aby byl splacen ziskem z produkce zařízení dodaného ČSSR. Československá delegace však namítala, že úplná aplikace angolského záměru by zvětšovala riziko návratnosti a jako optimální délku úvěru navrhovala dobu do 12 let s možností dvouletého odkladu první splátky u dodávky investičních celků.

Nejspornějším bodem jednání o uzavření úvěrové dohody bylo projednání zajišťovací doložky. Angolská strana k této otázce zaujala negativní stanovisko a argumentovala tím, že v žádné z doposud uzavřených úvěrových dohod mezi Angolskou lidovou republikou a zahraničními partnery nebyla zajišťovací doložka zahrnuta.

Pozitivní přínos II. zasedání československo-angolské smíšené komise pro další rozvoj vzájemné spolupráce viděla čs. strana v tom, že na základě sjednaných indikativních zbožových listin mělo dojít v průběhu roku 1981 k dalšímu podstatnému zvýšení čs. vývozu do ALR i dovozu angolských potravin a surovin.¹⁸⁴

Na základě požadavků angolské strany o poskytnutí úvěru na II. zasedání čs. – angolské smíšené komise byla 12. října 1981 byla v Praze podepsána dohoda o poskytnutí úvěru ve výši 50 mil. US dolarů, který měl být však použit pouze na nákup čs. strojírenského zboží a pro uhrazení nákladů na vypracování studií a projektů v souvislosti s dodávkami čs. investičních celků. Úvěr měl být použit na kontrakty uzavřené do 31. prosince 1984 a dílčí čerpaná částka úvěru měla být úročena sazbou 5 % ročně, kdy úvěr měl být splacen v období nepřesahující deset let.¹⁸⁵

Ve dnech 26. února až 3. března 1982 se uskutečnila návštěva ministra zahraničního obchodu ČSSR Bohumila Urbánka v Luandě, v rámci níž bylo dohodnuto použití poskytovaného čs. vládního úvěru. Na textilku v Malange mělo být použito 29, 3 mil. US dolarů, na obuvnický závod v Luandě 1, 5 mil. US dolarů, na obuvnický závod v Huambo 1, 5 mil. US dolarů, na závod na výrobu příkrývek 2 mil. US dolarů, na pivovar 10 mil. US dolarů a na šrotoviště 1,1 mil. US dolarů. Je však nutné podotknout, že úvěr nebyl nakonec nikdy čerpán.

¹⁸⁴ AMZV ČR, materiály do vlády, karton č 118, PL: 20. 8. 1981, Zpráva o průběhu a výsledcích II. zasedání Československo-angolské smíšené komise pro hospodářskou a vědeckotechnickou spolupráci, čj.: 106.983/81-10.

¹⁸⁵ AMZV ČR, materiály do vlády, karton č 122, PL: 29. 4. 1982, Zpráva o výsledcích jednání o úvěrové dohodě s Angolou, čj.: 7067/82.

V průběhu jednání došlo také k důrazné intervenci na úhradu čs. pohledávek Angolou v celkové hodnotě 16,5 mil. US dolarů. Jednalo se především o nezaplacení úhrad za dodávky čs. zboží, o neuhrazené faktury za činnost čs. expertů, o neuhrazený kurzový rozdíl, apod.¹⁸⁶

9. až 12. října 1981 proběhla oficiální přátelská návštěva předsedy MPLA a prezidenta Angolské lidové republiky José Eduarda dos Santose v ČSSR a stala se důležitou událostí v rozvoji čs. - angolských vztahů. Hlavním cílem návštěvy bylo projednání spolupráce mezi oběma zeměmi ve všech oblastech.

V průběhu oficiální návštěvy byly podepsány, jako realizace vzájemně dohodnuté spolupráce tyto dokumenty:

- 1.) Smlouva o přátelství a spolupráci mezi ČSSR a ALR, jednalo se o významný politický dokument vymezující hlavní směry dalšího rozvoje oboustranné spolupráce,¹⁸⁷
- 2.) Úvěrová dohoda,¹⁸⁸
- 3.) Dohoda o spolupráci v energetice,
- 4.) Memorandum o ekonomické spolupráci v různých průmyslových oblastech,
- 5.) Prováděcí plán ke Kulturní dohodě na léta 1981 až 1983,¹⁸⁹
- 6.) Protokol o spolupráci mezi Československou tiskovou kanceláří a agenturou ANGOP,
- 7.) Protokol o spolupráci mezi Československou televizí a Angolskou lidovou televizí.

V oblasti obchodní spolupráce československá strana požádala Angolu, aby do budoucna předkládala své požadavky s časovým předstihem. Československo zároveň vyjádřilo připravenost pokračovat v dodávkách čs. nákladních automobilů, v servisních službách a ve výstavbě školních středisek. Dále však muselo upozornit angolskou stranu na zpoždění splátky za dodávky čs. výrobků, jejichž výše dosáhla k 25. listopadu 1981 už téměř 16 mil. US dolarů.¹⁹⁰

V roce 1982 byl vládě ČSSR předložen tehdejší stav vývoje vnějších hospodářských vztahů s ostatními státy, ve spolupráci s Angolou se dozvídáme, že čs. strana pro následující údobí plánuje především plnit záměry z ekonomických jednání, která se uskutečnila při příležitosti schůzek na nejvyšších úrovních a byla konkretizována ve sjednaném Programu

¹⁸⁶ AMZV ČR, materiály do vlády, karton č 125, PL: 3. 11. 1982, Informace o plnění československých zahraničně politických záměrů a ekonomických styků ve vztahu k Angole, čj.: 122.316//82-10.

¹⁸⁷ Tuto smlouvu podepsali Gustav Husák aj. E. dos Santos.

¹⁸⁸ Jak už bylo uvedeno výše, čs. strana se zavázala, že Angole poskytne úvěr ve výši 50 mil. USD.

¹⁸⁹ Jednalo se o spolupráci v oblastech školství, vědy a techniky.

¹⁹⁰ AMZV ČR, materiály do vlády, karton č. 122, PL: 4. 3. 1982, Zpráva o průběhu a výsledcích oficiální přátelské návštěvy prezidenta Angoly v ČSSR, čj.: 016.452/81-10.

technicko - ekonomické a obchodní spolupráce do roku 1985. Perspektiva vzájemné spolupráce se orientovala především do oblastí vývozu čs. investičních celků.

Hlavní zásahy pro následujících pět let byly především zabezpečit v Angole dodávky pro pivovar, tkalcovnu, koželužnu, obuvnické závody a šrotiště. K financování dodávek investiční povahy využít poskytnutý vládní úvěr v hodnotě 50 mil. US dolarů a zabezpečit dodržení sjednané kontrakční lhůty. Dále také rozšířit spolupráci na úseku geologie se snahou zajistit nedostatkové surovinové zdroje pro čs. národní hospodářství, zkoumat možnosti zřízení společných podniků zejména pro těžbu a zpracování dřeva a v neposlední řadě také vyvíjet snahu o další diverzifikaci angolských dovozů do ČSSR.¹⁹¹

V rámci informací o plnění československých zahraničně politických záměrů a ekonomických styků, které byly vládě ČSSR předloženy 3. listopadu 1982, se dozvídáme, že vývoj čs. – angolských vztahů byl motivovaný ideově-politickou jednotou vedoucích politických stran, což potvrzuje Smlouva o spolupráci mezi KSČ a MPLA podepsaná v roce 1979 a novelizovaná v roce 1981. Tento dokument spolu se Smlouvou o přátelství a spolupráci mezi ČSSR a ALR z roku 1981 určoval základní linii rozvoje dvoustranných vztahů mezi oběma zeměmi.

Z čs. pohledu byl z hlediska rozvoje politických styků rok 1981, v rámci něhož proběhlo velké množství mezistátních návštěv a byla podepsána řada důležitých smluv formujících budoucí spolupráci těchto dvou zemí. Na druhou stranu je však nutné konstatovat, že v popisované době nebyly stále vyjasněné vztahy v geologii. V období prvního zasedání smíšené komise v roce 1979 čs. strana otevřela otázku možnosti čs. účasti na geologickém průzkumu a následující těžbě kovů, přednostně cínu, mědi kobaltu, fosfátu, aj. avšak názory na spolupráci v tomto odvětví se neshodovaly, jelikož angolská strana uvedla, že se hodlá soustředit jen na vývoz surovin pro průmysl stavebních hmot a k vývozu nafty, diamantů a fosfátů nezaujala kladné stanovisko.¹⁹²

V oblasti vzájemné výměny zboží výrobních výrobků započala čs. – angolská spolupráce od roku 1977. Tento vývoj charakterizuje následující tabulka:¹⁹³

¹⁹¹ AMZV ČR, materiály do vlády, karton č 125, PL: 3. 11. 1982, Současný stav a perspektivy vývoje vnějších hospodářských vztahů ČSSR s nesocialistickými státy, čj.: 02197-82-11.

¹⁹² AMZV ČR, materiály do vlády, karton č 125, PL: 3. 11. 1982, Informace o plnění československých zahraničně politických záměrů a ekonomických styků ve vztahu k Angole, čj.: 122.316//82-10.

¹⁹³ Částky jsou vyjádřeny v tis. US dolarů.

	1977	1978	1979	1980	1981
Čs. vývoz celkem	13667	19904	11974	9777	22876
- stroje	12183	16679	5746	5361	1980
- nestroje	1484	3225	6228	4413	20898
Čs. dovoz	45	980	1339	4079	3738
Objem	13712	20884	13313	13856	26616
Bilance	+13662	+18924	+10572	+5698	+19140

Zdroj: AMZV ČR, materiály do vlády, karton č 125, PL: 3. 11. 1982, Informace o plnění československých zahraničně politických záměrů a ekonomických styků ve vztahu k Angole, čj.: 122.316//82-10.

Z výše uvedené tabulky můžeme vyčíst, že obchodní bilance byla pro ČSSR soustavně aktivní, což se postupem času stávalo předmětem kritiky angolské strany. V prvních letech obnovy angolského národního hospodářství bylo třeba nejdříve zabezpečit naplnění okamžitých potřeb, především v oblasti dopravní techniky. Kolísající trend čs. vývozu v následujících letech byl způsobený komoditní skladbou, v rámci níž převažovaly kusové dodávky s nízkým stupněm diverzifikace vývozných položek. Na druhou stranu je však nutné zmínit, že i když čs. příslušné organizace zahraničního obchodu vynaložily značnou aktivitu, na angolském trhu se nedařilo uplatnit stavební a silniční stroje, dieselagregáty, zavlažovací techniku, obráběcí stroje, aj.

V čs. vývozu do Angolské lidové republiky měly téměř stále převahu strojírenské výrobky, šlo zejména o dodávky nákladních vozů, traktorů, polnohospodářské stroje, autotrenažérů, lékařských přístrojů, náhradních dílů, dentálních přístrojů, atd.

Výrazný nárůst čs. vývozu byl zaznamenán ve spotřebním zboží. Uzavřením kontraktu na dodávky sladu se v tomto odvětví ČSSR stala v roce 1981 výhradním angolským dodavatelem. Československo dále do Angoly vyváží obuv, textil, pneumatiky, školní a kancelářské potřeby, obvazový materiál, přikrývky, sušené mléko, sportovní potřeby, léčiva, aj. Soustavně klesající trend čs. vývozu byl způsoben komoditní skladbou, ve které převažovaly kusové dodávky, a právě z toho důvodu se plánovalo, že se čs. vývoz zaměří na oblasti investičních celků.

Naopak čs. dovoz z Angolské lidové republiky tvořila káva Robusta a malé množství černé žuly. Tradiční angolské vývozní fondy v podobě citronů, dřeva, železné rudy, diamantů,

aj. nebyly v popisované době k dispozici z důvodu malé produkce nebo z důvodu přednostního směřování produktů na tradiční trhy kapitalistických států.

O tom, že Československo hodlá být angolským spojencem a má zájem dlouhodobě s touto zemí spolupracovat bylo zřejmé i z poskytnutých darů, které Československá republika do roku 1982 Angole přenechala a jejichž celková hodnota dosáhla výše 16, 5 mil. Kčs. Jednalo se o:

- zásilka potravin a mýdla v ceně 5, 1 mil Kčs,
- zásilka zápalek v ceně 0, 9 mil. Kčs,
- zásilka vojenské obuvi v hodnotě 5, 4 mil. Kčs,
- dodávka veterinárních laboratoří a materiálu v ceně 2, 3 mil. Kčs,
- zásilka magnetofonů a textilu na pomoc při zabezpečování předvolební kampaně v ceně 2 mil. Kčs,
- dodávka velkokapacitního rentgenu v hodnotě 0, 6 mil. Kčs.¹⁹⁴

¹⁹⁴ AMZV ČR, materiály do vlády, karton č 125, PL: 3. 11. 1982, Informace o plnění československých zahraničně politických záměrů a ekonomických styků ve vztahu k Angole, čj.: 122.316//82-10.

5. Úpadek čs. – angolských vztahů

5.1 Únos čs. expertů

Zásadní událostí v čs. působení v ALR byl únos 66 Čechoslováků, který proběhl 12. března 1983. Protivládní jednotky UNITA unesly při útoku v areálu celulózy a papírny v Alto Catumbele čs. odborníky, kteří tu pracovali a jejich rodiny.¹⁹⁵ V zajetí museli absolvovat náročný pochod dlouhý 1320 km a jeden z unesených odborníků těžkým podmínkám angolské divočiny 19. dubna 1983 podlehl.

Po mnoha jednáních a intervencích u mezinárodních organizací a řady států, se vládním stranickým orgánům ČSSR prostřednictvím mezinárodního výboru Červeného kříže podařilo sjednat předání první skupiny 45 čs. občanů dne 30. června 1983.¹⁹⁶ Zbýlých 20 mužů strávilo v zajetí v angolské buši ještě téměř jeden rok, než je UNITA propustila a v červnu roku 1984 konečně i oni dorazili zpět do Československa.

Všichni občané byli ihned po příletu do Prahy zálohově finančně zabezpečeni a na základě vládního usnesení ze dne 29. září 1983 bylo všech 66 občanů za útrapy spojené s jejich únosem organizací UNITA v Angole odškodněno. Jednalo se především o jednorázové odškodnění za prožité útrapy, které činilo 20 tisíc Kčs na dospělé osobu a 5 tisíc Kčs na dítě, dále za škody na majetku zanechaném v Angole, který byl po únosu rozkraden ve výši 20 tisíc Kčs u dospělého a 10 tisíc Kč u dětí.¹⁹⁷

Kromě uvedených částek odškodného se počítalo i s proplacením výdajů za potraviny a dalších výloh spojených s přepravou občanů speciálním letounem a výlohy rodinných příslušníků postižených občanů spojené s jejich návštěvami v Praze u státních a stranických orgánů.

Rodině po zemřelém Josefu Navrátilovi byl poskytnut mimořádný jednorázový příspěvek ve výši 20 tisíc Kčs a každému nezletilému či studujícímu dítěti byl poskytnut mimořádný jednorázový příspěvek ve výši 24 tisíc Kčs. Vdově a dětem po zemřelém J. Navrátilovi byly vyměřeny vdovské a sirotčí důchody s nejvyšší výměrou starobního a invalidního důchodu ze zaměstnání podle příslušné pracovní kategorie a ze stejné výměry

¹⁹⁵ Jednalo se o 22 mužů, 17 žen a 21 dětí.

¹⁹⁶ V této skupině bylo 17 žen, 21 dětí a 7 vážně zraněných mužů.

¹⁹⁷ Jednalo se o majetek, který představoval vybavení expertů v Angole, které bylo dovezeno z ČSSR nebo pořízeno z pracovního příjmu odborníků v ALR. Jednalo se o vybavení domácnosti, předměty osobní potřeby, magnetofony, fotoaparáty, šperky, atd.

byly stanoveny i sirotčí důchody dětem, pokud se narodí v době do 300 dnů od smrti experta.¹⁹⁸

Celková částka odškodnění se vyšplhala do výše 2,5 mil Kčs a byla vyplacena z rizikového fondu Ministerstva zahraničního obchodu.¹⁹⁹

Tato událost zásadně ovlivnila další vývoj čs. – angolských vztahů, jelikož ČSSR zjistila, jak obtížné může být do budoucna řešení takové situace, která i nadále díky občanské válce v ALR čs. expertům hrozí. Čs. strana však zejména ztratila důvěru ve vládu ALR, která nevyjádřila ochotu se pokusit pomoci v roli prostředníka ve vyjednávání s představiteli UNITA, a Československo muselo nakonec velmi obtížně vyjednávat propuštění přímo s vedením UNITA samo. Po této události se čs. – angolské vztahy v podstatě omezily pouze na formální styky.²⁰⁰

5.2 Vývoj čs. – angolských vztahů od 2. pol. 80. let

V lednu 1984, ještě v době zajetí 20 zbylých čs. expertů v ALR, se konalo 109 zasedání výkonného výboru RVHP, v rámci něhož bylo přijato usnesení ukládající členským státům Rady vzájemné hospodářské pomoci poskytnout Angole tzv. dodatečnou pomoc.

Na základě tohoto nařízení byla 21. června 1984 vládě ČSSR předložena zpráva o možnostech pomoci ALR ze strany Československa. Zpráva na jednu stranu sice uvádí, že Angolská lidová republika patří mezi země čs. přednostního zájmu, hned vzápětí však dodává, že vzájemná spolupráce obou zemí je v hospodářské a vědeckotechnické oblasti poznamenána řadou problémů, k nimž v první řadě patří především nečerpání čs. dlouhodobého vládního úvěru z roku 1981 angolskou stranou, pokles obchodního obratu z důsledku zvýšeného ekonomického rizika pro čs. vývozce a pokračující zadržování 20-ti čs. expertů protivládní organizací UNITA. Čs. strana také argumentovala tím, že od roku 1976 poskytla Angolské lidové republice bezplatnou pomoc v celkové hodnotě 18,1 mil. Kčs. Z výše uvedených důvodů čs. strana konstatovala, že poskytnutí další pomoci je z ekonomického hlediska neúnosné a navrhovanou dodatečnou pomoc je tedy třeba považovat za politické řešení.²⁰¹

¹⁹⁸ Obdobně mělo být postupováno i v případech, kdyby došlo ještě k dalšímu úmrtí na následky zajetí v ALR.

¹⁹⁹ AMZV ČR, materiály do vlády, karton č 130, PL: 29. 9. 1983, Návrh na odškodnění čs. expertů a jejich rodin unesených protivládní organizací UNITA v Angolské lidové republice, čj.: 119.903/83-10.

²⁰⁰ KLÍMA, Jan a SIEBER, Karel. *Dějiny Angoly*. Praha: NLN, 2008. ISBN 978-80-7106-950-8.

²⁰¹ AMZV ČR, materiály do vlády, karton č 134, PL: 21. 6. 1984, Dodatečná pomoc Angolské lidové republiky čj.: 100.585/84.

Vcelku negativní postoj k další pomoci ALR obhájí Československo. Důvodovou zprávou, ve které uvádí, že Československo-angolská spolupráce byla zahájena přímou formou v roce 1977. V prvních letech obnovy angolského národního hospodářství ČSSR zabezpečovala naplnění okamžitých potřeb ALR zejména dodávkami nákladních automobilů a traktorů, kdy tyto dodávky se uskutečňovaly na bázi výhodných podnikových úvěrů.

Od roku 1980 měla být započata kvalitativně vyšší forma hospodářské spolupráce, která se měla orientovat, kromě běžné obchodní výměny, také na čs. pomoc při obnově a výstavbě angolského hospodářství, zvláště textilního, obuvnického, a potravinářského průmyslu, na zemědělství, energetiku, geologii a vědeckotechnickou spolupráci. Tento oboustranný záměr byl projednáván na úrovni ministra zahraničního obchodu ČSSR a ministra průmyslu ALR při příležitosti mezistátních jednání na nejvyšší úrovni v Praze v říjnu 1981.

Jednání hospodářské spolupráce byla zakončena podpisem memoranda a vládní úvěrové dohody s poskytnutím úvěru v hodnotě 50 mil. US dolarů. V Československu byla na základě této dohody podniknuta všechna nezbytná opatření k plnění dohodnutých závěrů z výše zmíněného jednání. Byly vypracovány nabídky a studie na investiční akce, které se měly realizovat v rámci vládního úvěru.

Jedinou akcí, kterou byla angolská strana s ČSSR ochotna a schopna konkrétně projednat, byla zamýšlená výstavba textilního kombinátu v Malange, která měla být realizována ve spolupráci s NDR.²⁰²

Z výše uvedených důvodů se vzájemná hospodářská spolupráce soustředila pouze na běžnou výměnu zboží, jejíž vývoj charakterizuje následující tabulka:²⁰³

	1979	1980	1981	1982	1983
Čs. vývoz celkem	193	158	370	105	13
- stroje	93	86	31	36	2
- nestroje	100	72	339	69	11
Čs. dovoz	21	65	60	21	0
Ob. Bilance	+172	+93	+310	+84	+13

Zdroj: AMZV ČR, materiály do vlády, karton č 134, PL: 21. 6. 1984, Dodatečná pomoc Angolské lidové republiky čj.: 7037/84, Příloha III – Důvodová zpráva.

²⁰² AMZV ČR, materiály do vlády, karton č 134, PL: 21. 6. 1984, Dodatečná pomoc Angolské lidové republiky čj.: 7037/84, Příloha III – Důvodová zpráva.

²⁰³ Údaje jsou uváděny v mil. Kčs.

Prudký pokles čs. vývozu v posledních dvou letech byl zapříčiněn značným ekonomickým rizikem pro čs. vývozce, jelikož angolská strana nerealizovala platby za získané zboží. Čs. dovozy z ALR byly omezovány jednak sortimentem a kvalitou zboží a hlavně vysokou cenou.²⁰⁴

Nejsložitějším problémem čs. – angolské spolupráce bylo zajištění návratnosti čs. pohledávek. Již při jednání ministra zahraničního obchodu ČSSR v březnu 1982 v Luandě, předal ministr financí ALR splátkový kalendář čs. pohledávek. Československá aktiva měla být uhrazena v průběhu roku 1982, avšak přes řadu urgencí na nejvyšších angolských místech, se nepodařilo docílit toho, aby angolská strana stanovený závazek splnila.

Celkově čs. pohledávky vůči ALR dosáhly k 31. prosinci 1983 hodnoty 330 mil. Kčs, přičemž hodnota splatných pohledávek v popisované době činila 270 mil. Kčs a z toho 177,6 mil. Kčs bylo splatných déle než jeden rok.²⁰⁵ Obdobné problémy s nesplácením pohledávek měly i ostatní socialistické země a pohledávky soc. států vůči Angole činily ke konci roku 1983 celkem 420 mil. US dolarů,²⁰⁶ což bylo 93 % všech angolských splátkových závazků.²⁰⁷

Na základě výše zmíněných informací tedy čs. strana konstatovala, že z ekonomického hlediska je poskytnutí dodatečné pomoci ALR neúnosné, neboť by představovalo další ekonomické ztráty. Z toho důvodu bylo možné případnou další pomoc této zemi považovat jako politické řešení a podporu pro udržení si vlády v Angole.

V rámci dodatečné pomoci ALR tedy čs. strana uvedla, že v oblasti ekonomické spolupráce je možné poskytnout dodatečnou pomoc v tom smyslu, že se prodlouží kontraktní lhůta Úvěrové dohody z 12. října 1981 o jeden rok, tj. do 31. prosince 1985. Tím se umožní angolské straně plné využití poskytnutého čs. vládního úvěru, za předpokladu, že má o tento způsob spolupráce skutečný zájem.

Další oblast výrazné pomoci angolské straně by byl odklad zaplacení čs. pohledávek, avšak navrhované řešení odkladu splátek pohledávek bylo v čs. praxi mimořádným případem.

Vědeckotechnická spolupráce mezi Angolou a ČSSR probíhala na základě Dohody o vědeckotechnické spolupráci podepsané dne 10. března 1978 v Luandě. V rámci této spolupráce byly do ALR vysílání čs. experti za úplaty, na náklady ČSSR a dále byly

²⁰⁴ Například u kávy, o jejíž dovoz má ČSSR zájem, jsou ceny o 100% vyšší než je možno dosáhnout u konkurence.

²⁰⁵ Pohledávky tvořily neuhrazené akreditivy, dokumentární inkasa a podnikové úvěry.

²⁰⁶ V tehdejší době se jednalo o 6, 8 miliard Kčs.

²⁰⁷ Na základě těchto skutečností usuzovaly země V bloku, že se ALR v ekonomické oblasti začíná orientovat na spolupráci s kapitalistickými státy, kde očekává poskytnutí úvěru za výhodných podmínek.

v Československu vyškolováni zdarma angolští praktikanti. V 80. letech byl průměrný počet vysílaných čs. odborníků do Angoly přibližně 50 specialistů z papírenského průmyslu, zdravotnictví, energetiky, lesnictví a zemědělství. Avšak po únosu 66 čs. expertů protivládní skupinou UNITA byl, na základě memoranda smluveného s angolskou stranou z října 1983, z bezpečnostních důvodů limitován počet čs. technické pomoci pouze na oblast Luandy a Lobito a od téhož roku se stav našich expertů rapidně zmenšil pouze na 8 odborníků, kteří pracují ve zdravotnictví v hlavním městě Luandě.

Důležitou stránkou čs. pomoci Angolské lidové republice představovala také výchova angolských středoškolských a vysokoškolských kádrů. K 1. únoru 1984 studovalo na českých a slovenských školách celkem 194 studentů. V rámci poskytování další pomoci ALR by bylo tedy možné zvýšit počet studijních míst nabízených angolské straně oproti kvótě stanovené v československém návrhu Vykonávacího protokolu k Dohodě o kulturní spolupráci mezi ČSSR a ALR na léta 1984 - 1986.²⁰⁸

Jak už bylo uvedeno výše, poté, co bylo v ALR uneseno 66 čs. expertů, a angolská vláda nevyjádřila ochotu vyjednávat s představiteli UNITA, čs. strana ztratila důvěru v budoucí čs. – angolskou spolupráci. Po této události se čs. – angolské vztahy v podstatě omezily pouze na formální styky a vzájemné obchodní styky byly omezeny na minimum. Toto mé tvrzení mohu demonstrovat například v případě vzájemné obchodní spolupráce, kdy např. v roce nejintenzivnější čs. – angolské spolupráce, tedy v roce 1981 byl součet čs. vývozu a dovozu 26,6 mil. US dolarů, v roce 1987 to bylo už jen pouhých 2,5 mil. US dolarů.²⁰⁹

Od druhé poloviny osmdesátých let minulého století tak přímé styky mezi Angolou a ČSSR byly nahrazeny úředními a ceremoniálními akty. V březnu 1985 tak podepsala angolská delegace vedená D. Kimbou v Praze s čs. stranou Dohodu o prohloubení vzájemných styků, v květnu téhož roku jednalo v Praze III. Zasedání čs. – angolské smíšené komise, v listopadu 1985 se čs. delegace zúčastnila oslav 10. výročí vyhlášení nezávislosti Angolské lidové republiky, atd.

Po nástupu Michaila Gorbačova do čela SSSR, východní blok postupně od masivní podpory Afriky ustupoval. Ani angolská strana již tolik nevyhledávala pomoc členských států RVHP a naopak se přikláněla ke spolupráci s kapitalistickými státy. V roce 1986 již angolský

²⁰⁸ AMZV ČR, materiály do vlády, karton č. 134, PL: 21. 6. 1984, Dodatečná pomoc Angolské lidové republiky čj.: 7037/84, Příloha III – Důvodová zpráva.

²⁰⁹ Více k tématu např. SIEBER, Karel a ZÍDEK, Petr. *Československo a subsaharská a Afrika v letech 1948-1989*. Ústav mezinárodních vztahů: Praha, 2007. ISBN 978-80-86506-58-6.

prezident J. E. dos Santos neprojevil zájem o pomoc ze strany ČSSR a učinil přátelskou návštěvu ve Francii, Belgii, Portugalsku a Itálii a dá se říct, že od tohoto roku mizí i politicko-ceremoniální ráz čs. – angolské spolupráce. Omezování čs. - angolských styků bylo patrné i z poklesu obchodní výměny mezi těmito státy. V roce 1987 poklesla obchodní výměna na pouhých 2,5 mil. US dolarů a angolská strana opakovaně odmítala čs. návrhy na barterovou dohodu o výměně československého zboží za angolskou ropu.

Ačkoli angolský prezident Eduardo dos Santos během návštěvy ČSSR na podzim 1988 sliboval,²¹⁰ že vláda ALR udělá vše pro vytvoření lepších podmínek pro čs. angolskou spolupráci, žádný výrazný posun ve zlepšení vzájemných vztahů obou zemí nenastal.²¹¹

²¹⁰ V rámci této návštěvy, která proběhla na přelomu října a listopadu roku 1988, se angolský prezident podrobil komplexnímu vyšetření v elitním pražském zdravotnickém středisku SANOPZ.

²¹¹ KLÍMA, Jan a SIEBER, Karel. *Dějiny Angoly*. Praha: NLN, 2008, s. 301, 302. ISBN 978-80-7106-950-8.

6. Nástin česko- angolské spolupráce po roce 1989

Po roce 1989 došlo k útlumu rozvojové spolupráce mezi Československem²¹² a zeměmi subsaharské Afriky v souvislosti s čs. celkovou politickou, ekonomickou a sociální transformací. V prvních letech samostatné České republiky nebyly subsaharské země víceméně čs. zahraničněpolitickými ani zahraničněobchodními prioritami a byly spíše odsunuty do pozadí čs. zájmu.²¹³

Na druhou stranu je však nutné podotknout, že po vzniku samostatné České republiky naprostá většina subsaharských zemí souhlasila se zachováním platnosti smluvních dokumentů bývalého Československa, čímž zůstaly v platnosti veškeré obchodní, hospodářské, aj. dohody upravující vzájemné vztahy ČR a zeměmi afrického kontinentu, čs. zboží se tedy i nadále do Afriky dodávalo.²¹⁴

Mezi tradiční české obchodní partnery patřily v 90. letech Nigérie, Ghana, Keňa, Zimbabwe, Malawi, Pobřeží slonoviny a Súdán, novým a značně progresivním partnerem se stala Jihoafrická republika. Se zeměmi, které byly před rokem 1989 pro čs. politiku velmi důležité, jednalo se především o Angolu, Etiopii a Kongo, docházelo v popisované době k ochabnutí vzájemných styků.

S výjimkou let 1993 a 1996 byla česká obchodní bilance se zeměmi subsaharské Afriky pasivní, i když od roku 1997 až do roku 2002 se záporné saldo obchodní bilance s tímto regionem postupně snižovalo. K obratu dochází od roku 2005, kdy především díky rychlému růstu vývozu do JAR bylo zaznamenáno aktivní saldo obchodu ČR s těmito zeměmi, které se udrželo i v následujících letech.

Po vstupu České republiky do EU upravovala smluvní základnu vzájemných obchodních vztahů s převážnou většinou afrických států Dohoda z Cotonou z roku 2000, respektive její revidovaná podoba z roku 2005, kterou uzavřela Evropská unie se státy Afriky, Pacifiku a Karibiku.

Od roku 2004, kdy vstoupila Česká republika do Evropské unie, pokračoval v následujících letech český zahraniční obchod se zeměmi subsaharské Afriky ve svém

²¹² Od roku 1993 s Českou republikou.

²¹³ V obchodně-ekonomické oblasti se české firmy soustředily především na trhy členských zemí Evropské unie.

²¹⁴ Nutné je však podotknout, že platnost smluvních dokumentů obchodně-politického charakteru, uzavřených s jednotlivými státy subsaharské Afriky, bylo nutno ukončit k 1. květnu 2004s ohledem na vstup České republiky do EU a s ohledem na jednotný obchodně-politický režim EU.

vzestupném trendu.²¹⁵ Do afrických zemí byly z České republiky především vyváženy tržní výrobky, stroje a přepravní zařízení a dále také suroviny. Největšími partnery ve vývozu byly Jihoafrická republika,²¹⁶ následovala Nigerie, Mali, Ghana a Angola.²¹⁷

Až od roku 2000 dochází tedy k postupnému nárůstu prostředků vynaložených na rozvojovou spolupráci s africkými zeměmi. Toto mé tvrzení je možné konstatovat na základě níže uvedené tabulky, která uvádí údaje o prostředcích vyčleněných na bilaterální rozvojovou spolupráci ČR se zeměmi subsaharské Afriky v letech 2000-2005 a jejich podíl na celkové bilaterální rozvojové spolupráci:

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Prostředky vynaložené na bilaterální rozvojovou spolupráci se zeměmi subsaharské Afriky (v mil. Kč)	5, 8	21, 0	38, 0	61, 5	97, 1	95, 6
Podíl subsaharské Afriky na celkové bilaterální rozvojové spolupráci ČR (v %)	2, 4	3, 7	3, 7	2, 7	6, 0	6, 2

Zdroj: JELÍNEK, Petr. Rozvojová spolupráce mezi Českou republikou a zeměmi subsaharské Afriky. *Mezinárodní politika*. 2007, roč. 31, č. 5, s. 12. ISSN 0543-7962.

Z výše uvedené tabulky jasně vyplývá, že prostředky vynaložené na bilaterální rozvojovou spolupráci se zeměmi subsaharské Afriky Česká republika až z dvaceti násobila. Z 5,8 mil. Kč v roce 2000 se prostředky vynaložené na spolupráci s africkými zeměmi zvýšily v letech 2004 a 2005 téměř na 100 mil. Kč. Také podíl prostředků vyčleněných na rozvojovou na rozvojovou spolupráci se zeměmi subsaharské Afriky na celkovém objemu prostředků na bilaterální spolupráci postupně rostl, takže z původních 2 až 3 %, dosáhl v roce 2005 6,2 %.

Jak už bylo uvedeno výše, události v závěru roku 1989 v Československu naprosto limitovaly ráz našich kontaktů s Angolou. Stále přetrvávající občanská válka v této zemi na straně jedné a politické, ekonomické a společenské změny v Československu na straně druhé,

²¹⁵ Více o postojích České republiky vůči vybraným zemím subsaharské Afriky např. ZÁRUBA, Igor. Být první se vyplatí. Rozhovor s Cyrilem Svobodou. *Ekonom*. 2006, roč. 50, č. 6, s. 34 – 37. ISSN 1210-0714.

²¹⁶ Jednalo se o 54 % z celkového vývozu do tohoto regionu.

²¹⁷ TLAPA, Martin. Hospodářské a obchodní vztahy České republiky se zeměmi subsaharské Afriky. *Mezinárodní politika*. 2007, roč. 31, č. 5, s. 25, 26. ISSN 0543-7962.

nastolily otázku, na jakém základě bude možné a zda vůbec bude účelné nadále spolupracovat.

Odpovědi na tuto otázku se staly události v letech 1992 až 1994. Od podzimu roku 1992 došlo k opětovnému rozpoutání občanské války,²¹⁸ kdy boje nebraly ohledy ani na osoby s diplomatickým statutem. Budova československého velvyslanectví se tak ocitla na několik dní uprostřed palebné linie mezi angolským vládním ministerstvem a blízkým sídlem UNITA a musela být v listopadu 1992 evakuována. Následně poté roku 1994 obsadila angolská strana budovy bývalého československého zastupitelského úřadu i velvyslancovy rezidence v Luandě na což Česká republika reagovala tím, že za zabor budov velvyslanectví v Luandě doposud dlouhodobě pronajatých československé straně, vykazala z Prahy dlouholetého angolského velvyslance v ČR a dále také jednoho ze služebně nejstarších angolských diplomatů.

Až na konci devadesátých let minulého století postupně docházelo mezi ČR a Angolou k opětovnému obnovení vazeb a kontaktů. Jednou z klíčových událostí, které vedla k opětovné spolupráci mezi výše zmíněnými zeměmi, bylo vystoupení Madeleine Albrightové, která ve svém projevu z roku 1997 veřejně popřela marxistický charakter vládnoucí strany v Angole-MPLA. Následně poté začaly české firmy postupně opět obchodovat s Angolou a Češi se začali podílet na projektech mezinárodních humanitárních organizací v rámci této země.²¹⁹ Angola se tak na počátku 21. století stala opět oficiální prioritou české zahraniční politiky v Africe.²²⁰

V rámci česko-africké spolupráce pro nadcházející roky byly důležité také tzv. Zásady zahraniční rozvojové spolupráce pro vstup České republiky do Evropské unie, které vláda ČR schválila svým usnesením č. 302 ze dne 31. března 2003, které zahrnuje mezi osm prioritních zemí pro dlouhodobou spolupráci i dvě africké země Angolu a Zambii.²²¹

Angola byla mezi tyto státy zařazena jistě i proto, že konec občanské války odstartoval v této zemi nejen hospodářské a společenské změny²²², ale také změnu v postavení země na

²¹⁸ Angolská občanská válka, která v zemi probíhala od roku 1975, byla ukončena v roce 1992. V tomto roce proběhly také první angolské demokratické volby, které však opoziční UNITA prohlásila za zmanipulované a občanská válka vypukla nanovo.

²¹⁹ Česká sekce UNICEF např. zaktivizovala svou pomoc Angole po ukončení občanské války v roce 2002, Česká televize natočila dokument o utrpení angolských dětí v utečeneckém táboře v Kuitu, apod.

²²⁰ Více k tématu česko-angolské vztahy po roce 1989 např. KLÍMA, Jan a SIEBER, Karel. *Dějiny Angoly*. Praha: NLN, 2008, s. 302-304. ISBN 978-80-7106-950-8.

²²¹ Více o česko – angolské rozvojové spolupráci na resortním portálu ministerstva zemědělství ČR – *Program rozvojové spolupráce mezi Českou republikou a Angolou na období 2006 – 2010*. Dostupné na <<http://www.eagri.cz/public/web/file/5008/Angola.doc>> [cit. 25-5-1012].

²²² Více k tématu sociálních změn v Angole v CHABAL, Patrick a VIDAL, Nuno. *Angola: The Weight of History*. New York: Columbia University Press, 2008. ISBN 978-0-231-70015-3.

mezinárodní scéně především v souvislosti s rostoucím strategickým rozměrem národních ropných zásob.²²³ Z Angoly tak postupně začal stávat respektovaný a strategický partner. Angola tento post získala díky silné tradici vzájemných vztahů, která sahala až do období angolského boje za nezávislost na Portugalsku.

Priority rozvojové spolupráce mezi ČR a Angolou byly definovány v tzv. Programu rozvojové spolupráce mezi Českou republikou a Angolou v období let 2006 až 2010, schválený vládním usnesením č. 664 ze dne 1. června 2005. Za prioritní sektory česko-angolské spolupráce byla stanovena ve výše zmíněném Programu oblast školství²²⁴ a zemědělství.²²⁵ Celkový objem prostředků vyčleněných na rozvojovou spolupráci s Angolou udává následující tabulka:²²⁶

	2006	2007	2008	2009
Angola	14 600	25 892	32 000	38 600

Zdroj: JELÍNEK, Petr. Rozvojová spolupráce mezi Českou republikou a zeměmi subsaharské Afriky. *Mezinárodní politika*. 2007, roč. 31, č. 5, s. 13. ISSN 0543-7962.

Od roku 2006 byla tedy v sektoru školství z české strany zahájena realizace projektů v oblasti středního školství zemědělského zaměření a základního školství. Od téhož roku byla v sektoru zemědělství zahájena realizace projektu v oblasti poradenství v chovu ryb a drůbeže a byly učiněny první kroky k zahájení realizace spolupráce v oblasti podpory zefektivnění zemědělské produkce²²⁷ drobných zemědělců.²²⁸

Všeobecně můžeme tedy konstatovat, že česko-angolské vztahy se v posledních letech začaly opět intenzivně rozvíjet.²²⁹ V roce 2002 byl opět otevřen zastupitelský úřad v Luandě a na období let 2006 až 2010 se Angola stala jednou z osmi prioritních zemí zahraniční rozvojové spolupráce České republiky v celosvětovém měřítku. Na druhou stranu je však nutné podotknout, že konkrétní realizace rozvojových projektů se často setkává

²²³ Více k tématu angolské nerostné bohatství HODGES, Tony. *Angola: The Anatomy of an Oil State*. Indiana: Indiana University Press 2003. ISBN 0-85255-874-0.

²²⁴ Jednalo se o základní a střední školství se zaměřením na zemědělství.

²²⁵ Šlo se o zemědělské poradenství, rybníkářství, lesnictví a agrolesnictví, veterinární služby, atd.

²²⁶ Jednotky jsou uváděny v tis. Kč.

²²⁷ Jednalo se především o experimentální zavádění nových technologií a o poradenství.

²²⁸ JELÍNEK, Petr. Rozvojová spolupráce mezi Českou republikou a zeměmi subsaharské Afriky. *Mezinárodní politika*. 2007, roč. 31, č. 5, s. 13. ISSN 0543-7962.

²²⁹ Blíže k rozvoji těchto vztahů např. ZÁRUBA, Igor. Být první se vyplatí. Rozhovor s Cyrilem Svobodou. *Ekonom*. 2006, roč. 50, č. 6, s. 34 – 37. ISSN 1210-0714.

s nedostatečnou profesionální připraveností a limitovanými znalostmi některých angolských odborníků, což vede k značným problémům.²³⁰

²³⁰ KOPECKÝ, Robert. Současná Angola: od marxistického satelitu k perspektivní regionální velmoci. *Mezinárodní politika*. 2007, roč. 31, č. 5, s. 38. ISSN 0543-7962.

Závěr

Cílem této práce byla analýza Československo-angolských hospodářských a politických vztahů v období let 1960-1989. Právě na přelomu 50. a 60. let 20. století odstartovala britské africká kolonie Zlaté pobřeží dekolonizační vlnu v subsaharské Africe, která se svým průběhem stala velice zajímavým tématem pro řadu politologů, historiků a sociologů. Tak jako Ghana se i ostatní bývalé africké kolonie snažily o získání pozornosti a uznání v bipolárním světě, na který byl mezinárodní systém od 2. poloviny 20. století rozdělen. Relativní slabost a nezkušenost nových afrických vlád zapříčinila snahu o získání vlivu dvou supervelmocí v rámci subsaharské Afriky.

Důsledkem rychlého procesu dekolonizace a neschopností nově vzniklých afrických vlád legitimizovat svoji moc na celém území dané země, byly četné občanské války, jejichž účastníci se často stávali loutkami, jež podporovala jedna ze supervelmocí. USA ani Sovětský svaz nebyly na mezinárodním poli schopni proti sobě otevřeně vystoupit, a tak se bojiště přesunulo na africký kontinent ve formě tzv. „zástupných válek“ (Proxy Wars), ve kterých se skrze jednotlivé africké státy střetávaly obě supervelmoci a jejich nejbližší spojenci.

V první části této práce bylo cílem autora zanalyzovat situaci v angolském národněosvobozeneckém hnutí v 60. letech. Výzkum dochází k názoru, že toto uskupení bylo roztržštěné a slabé na to, aby mohlo efektivněji bojovat proti portugalským jednotkám za nezávislost. Na začátku 60. let minulého století bylo hnutí také rozděleno na dvě hlavní politické organizace, které byly podporovány v případě UPA Spojenými státy a v případě MPLA Sovětským svazem. Všeobecně můžeme tedy konstatovat, že jejich vzájemné soupeření o to, stát se hlavním a jediným angolským hnutím v boji za nezávislost, se stalo spíše bojem o vlastní propagaci, nežli plánovaným a cílevědomým procesem vedoucím k získání nezávislosti.

Do angolského boje za nezávislost se postupně začaly zapojovat i další státy a organizace, jež kritizovaly portugalský režim, který dokázal velice tvrdě držet své pozice v Angole i za cenu mnoha lidských životů. Situací v Angole se zabývalo také Valné shromáždění OSN, které 14. prosince 1960 schválilo rezoluci č. 1514 (XV) o „poskytnutí nezávislosti koloniálním zemím a národům“. Tento dokument však Salazarova vláda odmítla respektovat a dál si na úkor negativního mezinárodního mínění držela svůj vliv v Angole. Napjatá angolská situace vyvrcholila 4. února 1961, kdy došlo k útoku na věznicí v Luandě, ke kterému se prozíravě přihlásila MPLA a oznámila tak začátek národněosvobozeneckého

boje angolského lidu proti koloniální nadvládě. Můžeme polemizovat nad tím, co bylo hlavní rozbuškou pro otevřený boj vůči portugalské nadvládě, autor se však přiklání k názoru, že základním prvkem byly zejména sociální problémy v oblasti pracovních podmínek, osobních práv, asimilace a dalších třecích ploch., které se dlouhodobě neřešily a jakékoli náznaky nevole ze stran obyvatelstva byly tvrdě trestány.

Početně omezená koloniální armáda v podstatě nemohla zajistit pořádek nad celým územím Angoly, takže se soustředila především na udržení nejdůležitějších oblastí, jako byly například hlavní město Luanda, či bavlníkové plantáže na severu Angoly v oblasti Cassanje. Do té doby pasivní politické hnutí UPA v čele s Holdenem Robertem, bylo nuceno reagovat na činnost MPLA, a tak na konci února 1961 aktivně vstoupilo do národněosvobozeneckého boje a podniklo ozbrojený útok na severní angolské hranici.

Portugalská vláda nemohla tyto útoky pouze odrážet a snažila se tedy vyvinout mnohem větší úsilí, aby je potlačila a rozprášila. Portugalská armáda proto změnila taktiku a přešla od lynčování Afričanů k modernějším způsobům boje a využila tak moderní výzbroj a výcvik získaný letitou spoluprací s NATO, aby povstání co nejrychleji potlačila. Do Angoly byly dopraveny vojenské posily a těžká vojenská technika, což vyvolalo další vlnu světové kritiky zejména ze strany USA, které si nepřálo využití zbraní, které Portugalsko vlastnilo díky členství v NATO.

Situace v Angole byla čím dál častěji v hledáčku světových médií a Portugalsko se ocitlo ve velice tíživé situaci, kdy na něj tlačila světová veřejnost zvnějšku a národněosvobozenecké hnutí podporované supervelmocemi zevnitř. Salazar se proto rozhodl, že se pokusí co nejrychleji potlačit povstání, aby mohl provést důkladné sociální a politické reformy. Na jednu stranu sice můžeme konstatovat, že i když se mu postupem času podařilo vytlačit povstalecké jednotky za angolské hranice a portugalská vláda už v říjnu roku 1961 vyhlásila obnovený stav, na straně druhé však k zásadním sociálním a politickým změnám, jež by dlouhodoběji uklidnily poměry v Angole, nedošlo.

Práce dochází k závěru, že zásadní nevýhodou angolského národněosvobozeneckého hnutí byla nejen jeho roztříštěnost, ale i fakt, že hlavní základny se nacházely mimo angolské území, což znemožnilo úzký kontakt vedení organizací s obyvatelstvem a omezilo vytvořit větší územní celky s určitou správní strukturou, které by se staly důležitou oporou hnutí, jako tomu bylo např. v Mosambiku a Guineji – Bissau, apod.

Dalším problémem dvou nejvýraznějších angolských národněosvobozeneckých hnutí byly i jejich problémy uvnitř organizace, které často končily frakčním pučem, který tak ještě více oslaboval jejich pozice.

Souhrnně můžeme tedy konstatovat, že v Angole od 60. let minulého století panovalo latentní napětí doprovázené občasnými střety národněosvobozeneckého hnutí s koloniální armádou, která díky svému výcviku a výzbroji dokázala bojům odolat a udržet na většině angolského území relativní pořádek.

Zásadní změnu pro dění v Angole přinesl pád portugalské diktatury 25. dubna 1974, který měl za následek umožnění portugalským koloniím získat nezávislost. Přechod Angoly k vytvoření nezávislého státu komplikovala především neschopnost hlavních angolských politických hnutí dohodnout se na kompromisu. Po složitých jednáních bylo v lednu 1975 přijetím „Alvorské dohody“ rozhodnuto o nezávislosti Angoly, která měla být vyhlášena 11. listopadu 1975 a bylo také dohodnuto vytvoření přechodné vlády. 11. listopadu 1975 byla vláda předána MPLA, avšak FNLA a UNITA toto rozhodnutí nerespektovaly a dne 30. listopadu 1975 vyhlásily ve městě Huambo tzv. Angolskou lidově demokratickou republiku s prezidentem Holdenem Robertem a předsedou vlády Jonasem Savimbim. Angola se tak ocitla v další válce, tentokrát mezi soupeřícími politickými hnutími podporovanými spřízněnými státy.

Díličí ambicí práce bylo také zhodnocení role Kuby v angolské občanské válce od roku 1975. Obecně lze konstatovat, že kubánská přítomnost nebyla v této době ničím novým, jelikož se tato země již v minulosti angažovala v jiných konfliktech na straně národněosvobozeneckých hnutí bojujících za nezávislost. Kuba zejména díky své provýchodní orientaci inklinovala k hnutí MPLA, kterému poskytla zejména vojenskou pomoc v podobě instruktorů a vojáků. Sovětský svaz se při podpoře MPLA soustředil zejména na materiální a finanční pomoc.

Kubánská intervence v Angole by se dala tedy označit v mnoha případech za nečekanou, což lze vyčíst například i z dobových zpráv CIA. Tato práce si navzdory rozšířenému mezinárodnímu mínění dovoluje tvrdit, že ačkoli by se v případě kubánské pomoci Angole mohla na první pohled jevit jasná podřízenost kubánských operací Sovětskému velení, kubánské jednotky nebyly v Angole pod vedením Sovětského svazu a své operace si Kubánci řídili individuálně dle vlastní vůle.

Záměrem autora bylo rovněž zhodnotit, do jaké míry ovlivnilo portugalskou ekonomiku vedení války v angolské kolonii. Vnitřní situace v Portugalsku byla v 60. letech

byla velice špatná, inflace dosáhla v popisované době nejvyšší úrovně v západní Evropě, klesala životní úroveň pracujících obyvatel a celkově rostla nespokojenost veřejnosti. Salazar proto vyvolal veřejnou diskusi o směřování portugalské politiky, která vyvolala řadu názorů a možností řešení. Jeden z návrhů, se kterým přišel gen. Spínola a publikoval ho i v díle *Portugalsko a budoucnost*, bylo vytvoření tzv. portugalské nekoloniální federace, přičemž by autonomní celky dostaly všechny atributy svrchovanosti, ale faktický vliv by Portugalsku zůstal. Salazar však tuto diskusi raději utlumil a nebyl ochoten nic měnit. Lze se tedy domnívat, že právě díky Salazarově rozhodnutí udržet koloniální panství za každou cenu, se dostala portugalská ekonomika do značných problémů doprovázených i potížemi v sociální sféře, které byly završeny pádem autoritářského režimu.

Další část práce se snažila charakterizovat vztahy nezávislé Angolské lidové republiky jak s vyspělými kapitalistickými státy, tak i se státy východního bloku. Státy západní Evropy a USA si na jednu stranu byly vědomi špatné hospodářské situace ALR, avšak na straně druhé viděli v této zemi značný surovinový potenciál. Západní země se tak snažily dostat na angolský trh a tím získat vliv na rozvoj angolské ekonomiky a v souvislosti s tím dosáhnout i vlivu politického. Tyto státy nabízely proto Angole řadu výhodných úvěrů a rozsáhlou vědecko-technickou pomoc.

Také východní blok lákal angolský surovinový a zemědělský potenciál a členské státy RVHP se tak snažili s Angolou navázat všestrannou spolupráci. Je však nutné podotknout, že i Angolská lidová republika projevovala o rozvoj spolupráce se zeměmi socialistického společenství všestranný zájem a od získání nezávislosti se formovala jako sociálně orientovaná země přijímající marxisticko-leninské myšlení. V období 70. a 80. let 20. století tedy ALR spíše upřednostňovala spolupráci se státy východního bloku a uzavírala s nimi všestranné obchodní, hospodářské a vědeckotechnické smlouvy.

K obratu o 180 stupňů dochází od druhé poloviny 80. let minulého století. Po nástupu Michaila Gorbačova do čela SSSR, začal východní blok postupně od masivní podpory Afriky ustupovat a také angolskému vedení si pomalu začalo uvědomovat, že Sovětský svaz již nedokáže unést tíhu poslední etapy studené války. Angolská strana proto tolik nevyhledávala pomoc členských států RVHP a naopak se přikláněla ke spolupráci s kapitalistickými zeměmi, od kterých očekávala poskytnutí úvěrů za výhodných podmínek.

Tento projekt se soustředil také na zmapování zahraniční politiky ČSSR se zaměřením na vztahy Československa s rozvojovými zeměmi a také s jednotlivými africkými státy socialistické orientace. Čs. zahraniční politiku vůči rozvojovým zemím můžeme všeobecně

charakterizovat jako snahu aktivovat rozvoj vztahů a spolupráce s těmito zeměmi s cílem upevnit jejich skutečnou politickou a hospodářskou nezávislost. ČSSR dále chtělo rozvíjet politické styky, jež podkládalo smluvními dokumenty, které měly vést k rozvoji vzájemně výhodné dlouhodobé hospodářské spolupráci, a které měli čs. straně zajistit v potřebném množství suroviny a základní materiály, důležité pro československé hospodářství.

Vysílání expertů do rozvojových zemí představoval v popisované době hlavní způsob poskytování technické pomoci těmto zemím ze strany ČSSR. Na druhou stranu je však nutné podotknout, že přes veškeré čs. snahy počet vysílaných odborníků do těchto zemí neustále klesal. Československo se také podílelo na pomoci poskytované rozvojovým zemím v oblasti přípravy místních kádrů. Přijímalo ročně 400 až 500 zahraničních studentů na středoškolské, vysokoškolské a postgraduální studium, a to především na ty obory, které měly později vliv při rozvoji ekonomiky, vědy a techniky těchto zemí.

Od 60. let minulého století můžeme také datovat počátky vzájemných styků ČSSR s nezávislými africkými státy. V rámci tohoto kontinentu se v popisované době čs. strana snažila zaměřit na rozvoj vztahů a mnohostranné spolupráce především s Beninem, Ghanou, Guineou, Guinea-Bissau, Kongem, Nigérií, Tanzanií a Mosambikem, zvláštní pozornost věnovala ČSSR všestrannému rozvoji především Angole, Etiopii a Somálsku.

Vzájemné vztahy byly rozvíjeny především s africkými státy socialistické orientace a to prostřednictvím vládních smluv o přátelství a spolupráci. Obchodně-ekonomické vztahy byly pak na vládní úrovni upravovány prostřednictvím obchodních dohod a dohod o vědecko-technické spolupráci, na mezibankovní úrovni se jednalo o úvěrové dohody.

Zaměříme-li se na čs. - africké obchodní vztahy od šedesátých do osmdesátých let, můžeme uvést, že československý export do afrických zemí byl z 50 % tvořen čs. strojírenskými výrobky, kdy mezi vývozní položky tohoto typu patřily především dopravní prostředky, zemědělské stroje, traktory, stavební a obráběcí stroje. Československo dále do těchto zemí vyváželo textilní výrobky, bižuterii, školní a kancelářské potřeby, výrobky ze skla, domácí spotřebiče a obuv.

Hospodářská spolupráce probíhala především v podobě technické a technologické pomoci v rámci zaškolování afrických odborníků nebo v rámci vysílání čs. vyškolených expertů do těchto zemí. Vzájemné vztahy byly dále rozvíjeny v oblasti spolupráce při výzkumu využívání přírodních zdrojů, při vypracování geologických map, atd.

Jak už bylo uvedeno výše, hlavním cílem této práce byla analýza čs. – angolských hospodářských a politických vztahů. Formování zahraničních vztahů ČSSR a Angolské lidové

republiky nastává až po vyhlášení angolské nezávislosti, kdy Československo 11. listopadu 1975 navázalo diplomatické styky s nově vzniklou zemí. Okamžité čs. uznání ALR a vkládání nadějí do budoucí spolupráce s touto zemí, byla především práce politikaření sovětského bloku, na druhou stranu je však nutné zmínit, že Angola se svým obrovským surovinovým potenciálem měla ideální postavení pro intenzivní hospodářskou spolupráci, takže Sovětský svaz si byl jistý, že náklady, které vynaložil pro spolupráce s touto zemí, se mu do budoucna několikanásobně vrátí.

Pro rozvoj obchodních a hospodářských styků mezi ČSSR a Angolskou lidovou republikou byly dobré předpoklady vzhledem k tomu, že Angola byla vždy významným vývozcem kávy, diamantů, ropy, železné rudy a zemědělských produktů a pro čs. výrobu mohla být dobrým odbytištěm strojírenských výrobků, dopravního zařízení, apod. V roce 1977 tak Československo podepsalo s touto zemí obchodní dohodu, dohodu o vědeckotechnické spolupráci a v témže roce byl také sjednán smluvní rámec pro vysílání čs. expertů do ALR a naopak vzhledem ke kritickému nedostatku vlastních angolských odborníků, bylo sjednáno vysílání angolských kádrů na zaškolování do ČSSR.

Autor v této práci dochází k závěru, že čs. – angolské vztahy se od počátku vyznačovaly značnou nerovnovážností. V ČSSR byl daleko rozvinutější průmysl než v Angole, a proto trh této africké země mohl sloužit jako odbytiště čs. výrobků. Problém byl však v tom, že Angola nemohla nabídnout ČSSR adekvátní výrobek, které byly omezeny jednak sortimentem a kvalitou zboží a ve srovnání s konkurencí také vysokou cenou. I když měla Angola obrovskou surovinovou základnu, klíčová odvětví kontrolovaly západní nadnárodní společnosti, které vynakládaly značné prostředky na uplácení představitelů angolské vlády a i proto nebylo pro ČSSR možné se k těmto zdrojům dostat. Jelikož v Angole zuřila občanská válka, byla tato země ekonomicky závislá na ostatních státech a nebyla tudíž schopná se nijak rychle ekonomicky ani zemědělsky rozvíjet.

Obchodní bilance mezi výše zmíněnými zeměmi byla pro ČSSR soustavně aktivní, což se postupem času stávalo předmětem kritiky angolské strany. V čs. vývozu do Angolské lidové republiky měly téměř stále převahu strojírenské výrobky, šlo zejména o dodávky nákladních vozů, traktorů, polnohospodářské stroje, autotrenažérů, lékařských přístrojů, náhradních dílů, dentálních přístrojů, atd. Československo dále do Angoly vyváželo obuv, textil, pneumatiky, školní a kancelářské potřeby, ob vazový materiál, příkrývky, sušené mléko, sportovní potřeby, léčiva, aj., a právě z toho důvodu se plánovalo, že se čs. vývoz zaměří na oblasti investičních celků. Naopak čs. dovoz z Angolské lidové republiky tvořila káva

Robusta a malé množství černé žuly. Tradiční angolské vývozní fondy v podobě citronů, dřeva, železné rudy, diamantů, aj. nebyly v popisované době k dispozici především z důvodu malé produkce nebo z důvodu přednostního směřování produktů na tradiční trhy kapitalistických států.

Prudký pokles čs. vývozu od roku 1982 byl zapříčiněn především značným ekonomickým rizikem pro čs. vývozce, jelikož angolská strana nerealizovala platby za získané zboží. Tento vývoj se v průběhu osmdesátých let minulého století nijak nezměnil a čs. vývoz do ALR, ale také čs. dovoz z této země stále klesal.

Zásadní událostí v čs. působení v ALR, která značně ovlivnila vzájemné vztahy těchto dvou zemí, byl únos 66 Čechoslováků, který v roce 1983 provedly protivládní jednotky UNITA. Tato událost zásadně ovlivnila další vývoj čs. – angolských vztahů, jelikož ČSSR zjistila, jak obtížné může být řešení takovéto situace v zemi, ve které zuří občanská válka. Čs. strana však zejména ztratila důvěru ve vládu ALR, která v popisované problému nevyjádřila ochotu se pokusit pomoci v roli prostředníka ve vyjednávání s představiteli UNITA, a Československo muselo nakonec velmi obtížně vyjednávat propuštění přímo s vedením UNITA samo. Po této události se tak čs. – angolské vztahy v podstatě omezily pouze na formální styky.

Od výše zmíněné události čs. strana zaujímá vcelku negativní postoje pro další spolupráci s ALR. Od roku 1982 dochází také k prudkému poklesu čs. vývozu, který byl zapříčiněn značným ekonomickým rizikem pro čs. vývozce, jelikož angolská strana nerealizovala platby za získané čs. zboží, a tak nejsložitějším problémem čs. – angolské spolupráce bylo zajištění návratnosti čs. pohledávek. A poté, co od druhé poloviny 80. let minulého století začal východní blok postupně upouštět od masivní podpory Afriky a tedy i Angoly, byly přímé styky mezi ALR a Československem nahrazeny úředními a ceremoniálními akty.

Poslední část této práce si stanovila za cíl nastínit česko-angolskou spolupráci po roce 1989. Převratné události započaté sametovou revolucí rozmetly dosavadní ráz čs. – angolské spolupráce. Stále přetrvávající občanská válka v této zemi na straně jedné a politické, ekonomické a společenské změny v Československu na straně druhé, nastolily otázku, na jakém základě bude možné a zda vůbec bude účelné nadále spolupracovat. V prvních letech samostatné České republiky nebyly tedy subsaharské země víceméně českými politickými ani obchodními prioritami a byly spíše odsunuty do pozadí čs. zájmu.

Po vstupu České republiky do EU v roce 2004 se však situace mění a spolupráce čs. strany se státy subsaharské Afriky strmě stoupá jak z hlediska politické, tak i obchodní spolupráce. Od roku 2000 dochází rovněž k postupnému nárůstu prostředků vynakládaných na rozvojovou spolupráci s africkými zeměmi. Angola byla také v rámci české zahraniční politiky zahrnuta mezi osm prioritních zemí pro dlouhodobou spolupráci, jelikož po ukončení angolské občanské války v roce 2002 se z této země začal postupně stávat respektovaný a strategický partner na mezinárodním poli.

Všeobecně můžeme tedy konstatovat, že česko-angolské vztahy se v posledních letech začaly opět intenzivně rozvíjet a Angola se pro českou stranu stala opět zemí prioritního zájmu.

Tato práce tedy vycházela z faktu, že tématu československo-angolské hospodářské a politické vztahy v letech 1960-1989 nebyla do dnešní doby věnována téměř žádná pozornost, a to jak ze strany české, tak i zahraniční. Na základě důkladného průzkumu, v rámci něhož jsem vyhledával písemné prameny, které by o této problematice pojednávaly, mohu konstatovat, že tuzemské knihy, které se tímto tématem zabývají, se dají spočítat na prstech jedné ruky, v zahraniční biografii se, až na výjimky, o této problematice nepojednává nikdo. Většina informací uvedených v této práci, byla tedy získána na základě zpracování archivních pramenů zejména skrze písemnosti v Archivu ministerstva zahraničních věcí a v Národním archivu ČR.

Hlavním cílem této práce bylo na základě podrobné analýzy dostupných písemných pramenů vztahujících se k tomuto tématu, přispět k bližšímu objasnění československo-angolské hospodářské a politické spolupráce v rozmezí let 1960-1989 a položit tak základy v oblasti čs. – angolských vztahů, z nichž by mohly vycházet práce budoucí.

Seznam použitých zkratk

ACOA – Amerického výboru pro Afriku
ALIAZO – Sdružení lidu Zombo, tribalistická severoangolská organizace
ALNA – Armée de la Libération Nationale Angolaise
ALR – Angolská lidová republika
AMZV – Archív ministerstva zahraničních věcí
ANC - Africký národní kongres, Strana v Jižní Africe známá bojem proti apartheidu
BLR – Bulharská lidová republika
CIA – Ústřední zpravodajská služba USA
CONCP – Konference nacionalistických organizací portugalských kolonií
EHS – Evropské hospodářské společenství
ELNA – Angolskou národněosvobozenickou armádu
FNA – Angolská národní fronta
FNLA – Angolská národní osvobozenická fronta
FRAIN – Africká revoluční fronta za národní nezávislost
GRAE – Vláda Angolské republiky v exilu
JAR – Jihoafrická republika
KGB – Ruská tajná státní policie
KS – Komunistická strana
KSČ – Komunistická Strana Československa
KSP – Portugalští komunisté
KSSS – Komunistická strana Sovětského svazu
MDIA – Hnutí na obranu angolských zájmů, politická strana
MLEC – Osvobozenické hnutí enklávy Cabinda
MLR – Maďarská lidová republika
MNA – Angolské národní hnutí
MPLA – Lidové hnutí za osvobození Angoly
NDR – Německá demokratická republika
NATO – Organizace severoatlantické smlouvy, vojensko-politický akt
PDA – Angolská demokratická strana
PLR – Polská lidová republika
OAJ – Organizace africké jednoty

OSN – Organizace spojených národů
RSR – Rumunská socialistická republika
RVHP – Rada vzájemné hospodářské pomoci
SADF – Jihoafrické síly obrany, jedna ze složek ozbrojených sil JAR
SAR – Saudská Arábie
SED – Sozialistische Einheitspartei Deutschlands, Komunistická strana v Německé demokratické republice
SFRJ – Socialistická federativní republika Jugoslávie
SRN – Spolková republika Německo
SSSR – Svaz sovětských socialistických republik
UGTA – Všeobecný svaz alžírských pracujících
UNITA – Národní svaz pro úplnou nezávislost Angoly
UNTA – Národní svaz angolských pracujících
UPA – Svaz národů Angoly
ÚV KSČ – Ústřední výbor komunistické strany Československa
ZÚ – Zastupitelský úřad

Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny

AMZV ČR, materiály do vlády, karton č. 83, PL: 19. 8. 1976, Zpráva o realizaci technické pomoci v roce 1975, čj.: 593/40/76.

AMZV ČR, materiály do vlády, karton č. 83, PL: 26. 8. 1976, Rozpracování závěrů XV. sjezd KSČ pro zahraničně politickou oblast, čj.: 015.368/76-ZPO.

AMZV, materiály do vlády, karton č. 83, PL: 23. 9. 1976, Návrh na zřízení obchodního oddělení v Angolské lidové republice, čj.: 110.376/76-8.

AMZV, materiály do vlády, karton č. 86, PL: 3. 2. 1977, Návrh na sjednání obchodní dohody, dohody o vědeckotechnické spolupráci a dohody o hospodářské spolupráci v Angole, čj.: 7267/76.

AMZV, materiály do vlády, karton č. 86, PL: 17. 2. 1977, Zaměření zahraničně politické činnosti ČSSR pro rok 1977 a návrh hlavních akcí, čj.: 118.531/76-ZPO, s. 12.

AMZV, materiály do vlády, karton č. 106, PL: 26. 11. 1977, Návrh na změnu ve funkcích mimořádných a zplnomocněných velvyslanců ČSSR, čj.: 01.159/77-SK.

AMZV, materiály do vlády, karton č. 106, PL: 8. 11. 1979, Návrh dlouhodobé koncepce československé komplexní pomoci a spolupráce s Angolskou lidovou republikou se zvláštním zřetelem na oblast zemědělství, potravinářského průmyslu, a lesního hospodářství, čj.: 016.518/79-10.

AMZV, materiály do vlády, karton č. 106, PL: 8. 11. 1979, Návrh dlouhodobé koncepce československé komplexní pomoci a spolupráce s Angolskou lidovou republikou se zvláštním zřetelem na oblast zemědělství, potravinářského průmyslu, a lesního hospodářství, čj.: 016.518/79-10, Příloha III - Memorandum mezi federálním ministerstvem zemědělství a výživy Československé socialistické republiky a ministerstvem zemědělství Angolské lidové republiky o vzájemné spolupráci v oblasti zemědělství, lesnictví a těžby dřeva.

AMZV, materiály do vlády, karton č. 106, PL: 8. 11. 1979, Návrh dlouhodobé koncepce československé komplexní pomoci a spolupráce s Angolskou lidovou republikou se zvláštním zřetelem na oblast zemědělství, potravinářského průmyslu, a lesního hospodářství, čj.: 016.518/79-10, Příloha IV - Protokol z I. zasedání československo-angolské smíšené mezivládní komise pro hospodářskou a vědeckotechnickou spolupráci.

AMZV ČR, materiály do vlády, karton č. 118, PL: 20. 8. 1981, Zpráva o průběhu a výsledcích II. zasedání Československo-angolské smíšené komise pro hospodářskou a vědeckotechnickou spolupráci, čj.: 106.983/81-10.

AMZV ČR, materiály do vlády, karton č. 122, PL: 4. 3. 1982, Zpráva o průběhu a výsledcích oficiální přátelské návštěvy prezidenta Angoly v ČSSR, čj.: 016.452/81-10.

AMZV ČR, materiály do vlády, karton č. 122, PL: 29. 4. 1982, Zpráva o výsledcích jednání o úvěrové dohodě s Angolou, čj.: 7067/82.

AMZV ČR, materiály do vlády, karton č. 125, PL: 3. 11. 1982, Současný stav a perspektivy vývoje vnějších hospodářských vztahů ČSSR s nesocialistickými státy, čj.: 02197-82-11.

AMZV ČR, materiály do vlády, karton č. 125, PL: 3. 11. 1982, Informace o plnění československých zahraničně politických záměrů a ekonomických styků ve vztahu k Angole, čj.: 122.316//82-10.

AMZV ČR, materiály do vlády, karton č. 130, PL: 29. 9. 1983, Návrh na odškodnění čs. expertů a jejich rodin unesených protivládní organizací UNITA v Angolské lidové republice, čj.: 119.903/83-10.

AMZV ČR, materiály do vlády, karton č. 134, PL: 21. 6. 1984, Dodatečná pomoc Angolské lidové republiky, čj.: 100.585/84-10.

AMZV ČR, materiály do vlády, karton č. 134, PL: 21. 6. 1984, Dodatečná pomoc Angolské lidové republiky čj.: 7037/84, Příloha III – Důvodová zpráva.

NA ČR, ÚV KSČ Antonín Novotný – zahraničí, vztahy ČSSR – Angola, karton č. 1 (1-7), Zpráva MV o činnosti strany „Lidové hnutí za osvobození Angoly“: Činnost strany „Lidové hnutí za osvobození Angoly.

NA ČR, ÚV KSČ Antonín Novotný – zahraničí, vztahy ČSSR – Angola, karton č. 1 (1-7), Bezpečnostní kurs pro Angolce.

NA ČR, ÚV KSČ Antonín Novotný – zahraničí, vztahy ČSSR – Angola, karton č. 1 (1-7), Záznam o návštěvě představitelů MPLA v ČSSR (situace v Angole).

NA ČR, ÚV KSČ Antonín Novotný – zahraničí, vztahy ČSSR – Angola, karton č. 1 (1-7), Dopis MZV o pozvání předsedy MPLA Agostina Neta k návštěvě ČSSR.

NA ČR, ÚV KSČ Antonín Novotný – zahraničí, vztahy ČSSR – Angola, karton č. 1 (1-7), Zpráva MZV o situaci v angolském národněosvobozeneckém hnutí (ZÚ v Leopoldville).

NA ČR, ÚV KSČ Antonín Novotný – zahraničí, vztahy ČSSR – Angola, karton č. 1 (1-7), Úprava styků s angolským národněosvobozeneckým hnutím. Příloha III – Důvodová zpráva.

NA ČR, ÚV KSČ Gustav Husák, karton č. 917 (9392-9395), oficiální státní návštěva předsedy MPLA-Strany práce a prezidenta ALR J. E. dos Santose v ČSSR ve dnech 9-12. 10. 1981, Podklad pro rozhovor s předsedou MPLA-SP a prezidenta Angoly Jose Eduardo dos Santosem.

NA ČR, ÚV KSČ Gustav Husák, karton č. 917 (9392-9395), oficiální státní návštěva předsedy MPLA-Strany práce a prezidenta ALR J. E. dos Santose v ČSSR ve dnech 9-12. 10. 1981. I. Základné informacie. Bod 8) Zahraniční politika.

Literatura

HODGES, Tony. *Angola: The Anatomy of an Oil State*. Indiana: Indiana University Press 2003. ISBN 0-85255-874-0.

CHABAL, Patrick a VIDAL, Nuno. *Angola: The Weight of History*. New York: Columbia University Press, 2008. ISBN 978-0-231-70015-3.

JELÍNEK, Petr. Rozvojová spolupráce mezi Českou republikou a zeměmi subsaharské Afriky. *Mezinárodní politika*. 2007, roč. 31, č. 5, s. 12-13. ISSN 0543-7962.

KLÍMA, Jan a SIEBER, Karel. *Dějiny Angoly*. Praha: NLN, 2008. ISBN 978-80-7106-950-8.

KLÍMA, Jan. *Poslední koloniální válka*. Praha: Libri, 2001. ISBN 80-7277-033-0.

KOPECKÝ, Robert. Současná Angola: od marxistického satelitu k perspektivní regionální velmoci. *Mezinárodní politika*. 2007, roč. 31, č. 5, s. 37-39. ISSN 0543-7962.

LACINA, Karel a kol. *Nejnovější dějiny Afriky*. Praha: Svoboda, 1987.

MOTOŠKA, Miloš. *Angola*. Praha: Pressfoto, 1982. Obchodně ekonomické sborníky Institutu zahraničního obchodu. Afrika, sv. 72.

NÁLEVKA, Vladimír. *Čas soumraku: Rozpad koloniálních impérií po druhé světové válce*. Praha: Triton, 2004. S. 158. ISBN 80-7254-495-0.

PÁTEK, Jaroslav. K dekolonizaci portugalských držav v Africe. *Mezinárodní vztahy*. 1975, roč. 10, 4. 1, s. 62-73. ISSN 0323-1844.

PÍŠA, Vladimír. K prvnímu zasedání Československo-angolské smíšené komise. *Zahraniční obchod*. 1979, roč. 32, č. 9, s. 3-4.

PÍŠA, Vladimír. Hospodářská a vědeckotechnická spolupráce ČSSR a ALR. *Zahraniční obchod*. 1978, roč. 31, č. 7, s. 4-5.

PORTER, Bruce D. *The USSR in Third World Conflicts*. Cambridge: Cambridge University Press 1984.

SIEBER, Karel a ZÍDEK, Petr. *Československo a subsaharská a Afrika v letech 1948- 1989*. Ústav mezinárodních vztahů: Praha, 2007. ISBN 978-80-86506-58-6.

TLAPA, Martin. Hospodářské a obchodní vztahy České republiky se zeměmi subsaharské Afriky. *Mezinárodní politika*. 2007, roč. 31, č. 5, s. 24-27. ISSN 0543-7962.

ZÁRUBA, Igor. Být první se vyplatí. Rozhovor s Cyrilem Svobodou. *Ekonom*. 2006, roč. 50, č. 6, s. 34 – 37. ISSN 1210-0714.

ZÁRUBA, Igor. V nenasytném jícnu Luandy. *Ekonom*. 2006, roč. 50, č. 7, s. 34 – 37. ISSN 1210-0714.

Internetové zdroje

GLEIJESÉS, Piero. *Havana's Policy in Africa, 1959-76: New Evidence from Cuban Archives*, Cold War International History Project Bulletin. Dostupné na WWW: <http://wilsoncenter.org/sites/default/files/CWIHPBulletin8-9_p1.pdf> [cit. 18. 5. 2012].

VANNEMAN, Peter. *Soviet Strategy in Southern Africa: Gorbachev's Pragmatic Approach*. Hoover Press. S. 49. ISBN 0-8179-8901-3. Dostupné na WWW: <<http://books.google.cz/books?id=pRLHFCcfdEkC&printsec=frontcover&hl=cs#v=onepage&q&f=false>> [cit. 19. 5. 2012].

Resortní portál ministerstva zahraničí ČR. *Program rozvojové spolupráce mezi Českou republikou a Angolou na období 2006 – 2010*. Dostupné na <<http://www.eagri.cz/public/web/file/5008/Angola.doc>> [cit. 25. 5. 1012].

<http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/d/dohoda-z-lome/1000696/6259/> [cit. 28. 5. 2012].